

การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนอง
แวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ
อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

A STUDY OF THE VALUE OF THE BELIEFS IN THE PU-TA WORSHIP
CEREMONIES OF PEOPLE BANNONGVANGSOKPHRA AND BAN
NONGVANGKHOTARA, NONGVANGSOKPHRA COMMUNE,
POL DISTRICT, KHONKAEN PROVINCE

พระวิศิษฐ์ สุขโม (แทบตาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนอง
แขวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแขวงโคตร ตำบลหนองแขวงโสภพระ
อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

พระวิศิษฐ์ สุ่มโน (แทบตาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖
(ลิขสิทธิ์เป็นของวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A study of the value of the beliefs in the pu-ta worship ceremonies of
people bannongvansokphra and bannongvangkhotara,
nongvangsokphra commune, pol district, khonkaen province

Phra Wisith Sumano (Thabthram)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkorntajavidyalaya University

Bangkok Thailand

C.E. 2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแขวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแขวงโคตร ตำบลหนองแขวงโสภพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูวินัยธรรมสุมทร ถาวรธมโม, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ

(ดร.พุทธชาติ คำสำโรง)

กรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น

กรรมการ

ดร.พุทธชาติ คำสำโรง

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวิศิษฐ์ สุ่มโน/แทบหาม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนอง-
แวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ
อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัย : พระวิศิษฐ์ สุมโน (แทบทาม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

: พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ดร. ป.ธ.๖.,พธ.บ., (ภาษาไทย), M.A.(Ling),
Ph.D.(Pali vs Bud.)

: ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น พธ.บ. (ปรัชญา), M.A. (Phil), Ph.D., (Phil.)

: ดร.พุทธชาติ คำสำโรง, ป.ธ.๗, พธ.บ. (ศาสนา), M.A. Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ / เมษายน / ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของ
ชาวอีสาน (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและ
ชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการ
บูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น
งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์
เชิงลึก (In-depth Interview) ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้แก่ชาวบ้านหนองแวงโสภพระ และหนอง
แวงโคตร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ตามแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน พบว่าชาวอีสานจึงต้องพึ่งพา
อาศัยป่าไม้และธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทำนา ทำสวน
เลี้ยงสัตว์ บางปีสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง จึง
ทำให้เกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติลึกลับ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสง เทวดา
อารักษ์ จึงมีการเซ่นสรวงบูชาอันวนอนให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย ดังนั้น ชาวอีสานจึง
มีพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ

๒. ชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ
อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น มีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ว่ามีจริงเพื่อขอโชค ขอลาภ หรือ
สิ่งที่ตนเองอยากได้ เพื่อให้ดลบันดาลความสำเร็จสมดังปรารถนา แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็

เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้อง รวมทั้งอวยพรอวยชัยให้ผู้ที่มาบนบานสถานกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ค้าขาย ทำงาน เรียนหนังสือ รวมไปถึงชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข

๓. คุณค่าของพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร พบว่ามี ๕ ด้าน คือ

(๑) **คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล** การบูชาปูตา ช่วยทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย อุ่นใจ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติผิดจากฮึดคงประเพณีของชุมชนเพราะเกิดความยำเกรงในอำนาจของผีปูตานั่นเอง

(๒) **คุณค่าด้านครอบครัว** คุณค่าพิธีกรรมการบูชาปูตาทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว และทำให้เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ ช่วยให้ผู้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เคารพเชื่อผู้ใหญ่ พิธีกรรมการบูชาปูตาจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ของครอบครัวด้วย

(๓) **คุณค่าด้านสังคม** พิธีกรรมการบูชาปูตา ทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เกิดระเบียบทางสังคมขึ้น เกิดความสามัคคีในสังคม มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน จึงช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคม

(๔) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** พิธีกรรมการบูชาปูตามีผลต่อทางจิตใจของบุคคล มีผลต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลให้ดำเนินชีวิตไปตามฮึดคงประเพณีหรือวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนอีสาน ทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย อุ่นใจ และทำให้บุคคลเกิดกำลังใจในการทำกิจการงานต่างๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดระเบียบทางสังคม ทำให้สังคมมีความสงบสุขเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เกิดความเรียบร้อย เกิดความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน มีความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน ผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้จึงมีส่วนส่งผลต่อทางด้านเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน

(๕) **คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา** คุณค่าพิธีกรรมการบูชาปูตาก่อให้เกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนา พิธีกรรมการบูชาปูตาจึงทำให้วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานบุญ ที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในเรื่องบุญบาป ความดีความชั่วในขณะที่ความเชื่อในผีปูตานี้ก็เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนด้วย ในแง่ความรู้สึกปลอดภัยสบายใจ

Dissertation Title : A study of the value of the believe in the phu-ta worship ceremonies of people ban nongvansokphra and ban nongvangkhotara, nongvangsokphra commune, pol district, khonkaen province

Researcher : Phra Wisith Sumano (Thabthram)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committees

: Phrakhrusudhingambhirañāna, Pali VI, B.A., M.A.,(Ling), M.A., Ph.D.(Pali & Bud).

: Asst. Prof. Dr. Suwin Thongpan B.A. (Phil.), M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.)

: Dr. Puthachat Khamsamrong, Pali VII, B.A (religion), M.A., Ph.D.

Date of Graduation : 12 / April / 2014

ABSTRACT

The main purposes of this study were: (1) to study the I-san people's belief in the Pu-ta-worshipping ceremonies, (2) to study the people's belief in the Pu-ta-worshipping ceremonies at BanNongvansokphra and BanNongvangkhotara, Nongvangsokphra sub-district, Pol district, Pol district, Khonkaen province, and (3) to compare the value of the people's belief in the Pu-ta-worshipping ceremonies at BanNongvansokphra and BanNongvangkhotara, BanNongvansokphra, BanNongvangsokphra sub-district, Pol district, Khonkaen province. This was a qualitative research to collect all data from the in-depth interview. The sample was people in BanNongvansokphra and BanNongvangkhotara, BanNongvangsokphra sub-district, Pol district, Khonkaen province. There was the descriptive analysis according to the inductive method.

A result of this study was found that the I-san people's belief in Pu-ta-worshipping ceremonies was still alive because people required the forest and nature for their lives and agriculture such as farming, gardening, and herding. Because the climate in some year was impossible for planting and there was some drought, people were afraid of the mysteriously natural power and then, they believed in ghosts, heaven

beings. They came together to worship those beings for good protection and safety. Thus, the I-sna people had the ceremony of worshipping Pu-ta, an ancestral spirit.

The value of the people's belief in the Pu-ta-worshipping ceremonies at BanNongvansokphra and BanNongvangkhotaran was found in five aspects.

1. Individual value was seen in the Pu-ta-worshipping ceremonies to people feel stable, safe, relieved, and careful in following the communal Hit and Kong because they were afraid of Pu-ta's power.

2. The family value was found in the pu-ta-worshipping ceremonies to make all members of family harmonious, able to keep the ceremony of worshipping the ancestral ghosts, and honest and respectable to the old person. The Pu-ta-worshipping ceremonies were really the center of public mind and the stability of families.

3. Social value in the Pu-ta-worshipping ceremonies caused the basic Belief in a way of life among people in the community, social harmony, harmony, and unanimity to decrease a number of problems.

4. Economical value in the Pu-ta-worshipping ceremonies dealt with the great effect on the individual mind and a way of individual life according to Hit and Kong as a way of life in the I-san communities. It gave people the mental shelter, safety, happiness, and rapture to work in daily life. Moreover,

The Pu-ta-worshipping ceremonies caused the social rules to make society happy, peaceful, harmonious, unanimous, cooperative. These results had also the great effect on the communal economics.

5. The Buddhist value in the Pu-ta-Worshipping ceremonies caused the good effect on Buddhism. The Pu-ta-worshipping ceremonies helped monks and the temple to hold its own duty as a meritorious bridge to connect human beings with ghosts or the ancestral spirits. They made Buddhism stable and central of public mind about safety and happiness.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยความเมตตาจิตของพระครูสุธีคัมภีรญาณ,ดร.ประธาน ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น พร้อมด้วย ดร.พุทธชาติ คำสำโรง คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่เอาใจใส่ ตลอดจนการตรวจทานต้นฉบับ แก้ไข เพิ่มเติมในบางส่วน และปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่นทุกท่าน ซึ่งได้กรุณาตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ พร้อมกับแนะนำเพิ่มเติม ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุด วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้อำนวยความสะดวกดีมาตลอด ในการค้นคว้าข้อมูลอันเป็นประโยชน์

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกคน ที่ได้ให้ขวัญและกำลังใจ อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

ประการสุดท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอโน้มอุทิศส่วนความดีของงานวิจัยนี้ แต่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขอขอบคุณ ผู้รู้ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นักวิจัย นักวิชาการทุกท่าน ผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง ตำราวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำมาอ้างอิงในครั้งนี้ จนกระทั่งทำให้งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระวิศิษฐ์ สุมนิ (แทบตาม)

๓๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓
๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน	
๒.๑ ความเชื่อ	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ	๑๒
๒.๑.๒ แนวคิดและวิวัฒนาการความเชื่อของมนุษย์โบราณ	๑๓
๒.๒ พิธีกรรม	๑๖
๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม	๑๖
๒.๒.๒ บ่อเกิดของพิธีกรรม	๑๗
๒.๒.๓ ลักษณะของพิธีกรรม	๑๙
๒.๓ ความเชื่อของมนุษย์โบราณ	๒๐
๒.๔ ความเชื่อของชาวอีสาน	๒๑
๒.๔.๑ ความเชื่อเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐาน	๒๓
๒.๔.๒ ความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน	๒๓
๒.๔.๓ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า	๒๔
๒.๔.๔ ความเชื่อเรื่องพระยาแถน	๒๕
๒.๔.๕ ความเชื่อเรื่องพญานาค	๒๗

๒.๔.๖ ความเชื่อเรื่องฤกษ์งาม-ยามดี	๒๘
๒.๔.๗ ความเชื่อเรื่องหมอดูนางทรง(คนทรง)การบน(การบ๋า)และการกะล่ำ	๓๑
๒.๔.๘ ความเชื่อศาสนาและชนบประเพณี	๓๑
๒.๔.๙ ความเชื่อเรื่องผี(การถือผี) วิญญาณและผีป่วน	๓๓
๒.๕ พิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๓๘
๒.๕.๑ ความเป็นมาของพิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๓๙
๒.๕.๒ ความมุ่งหมายของพิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๔๐
๒.๕.๓ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๔๑
๒.๕.๔ การดำเนินพิธี	๔๒
๒.๕.๕ เครื่องเซ่นไหว้	๔๒
๒.๕.๖ ประโยชน์ของพิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๔๓
๒.๖ สรุป	๔๓

บทที่ ๓ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและ ชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

๓.๑ สภาพทั่วไปของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร	๔๕
๓.๑.๑ ความเป็นมาของหมู่บ้านหนองแวงโสภพระ-ชาวบ้านหนองแวงโคตร	๔๕
๓.๒ การสร้างบ้านแปงเมืองของชาวบ้านหนองแวงโสภพระ และ ชาวบ้านหนองแวงโคตร	๔๗
๓.๓ สภาพหมู่บ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตรในปัจจุบัน	๔๘
๓.๔ ความเป็นมาวัดอินทร์แปลง วัดประจำหมู่บ้านหนองแวงโสภพระ	๕๐
๓.๕ ความเชื่อและคติชุมชน	๕๐
๓.๖ ความเป็นมาของศาลปู่ตาชาวบ้านหนองแวงโสภพระ-ชาวบ้านหนองแวงโคตร	๕๒
๓.๗ พิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๕๓
๓.๗.๑ สิ่งที่ทุกครัวเรือนต้องจัดเตรียม	๕๓
๓.๗.๒ เครื่องไหว้หรือเครื่องบูชา	๕๔
๓.๗.๓ คำขอขมาหรือคำขอคารวะปู่ตา	๕๔
๓.๗.๔ บั้งไฟและการเสี่ยงทาย	๕๕
๓.๗.๕ เหตุที่เลี้ยงผีปู่ตาในวันพุธ	๕๕
๓.๗.๖ เครื่องไหว้หรือเครื่องบูชา	๕๖

๓.๓.๗ ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม	๕๖
๓.๓.๘ การบ่า (การบน) ปูตาและการปง (แก้บน)	๕๘
๓.๓.๙ การปง (การแก้บน)	๕๙
๓.๔ สรุป	๕๙

บทที่ ๔ คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโสภ พระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

๔.๑ คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล	๖๒
๔.๒ คุณค่าด้านครอบครัว	๖๕
๔.๓ คุณค่าด้านสังคม	๖๘
๔.๔ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ	๗๒
๔.๕ คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา	๗๕
๔.๖ สรุป	๗๗

บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

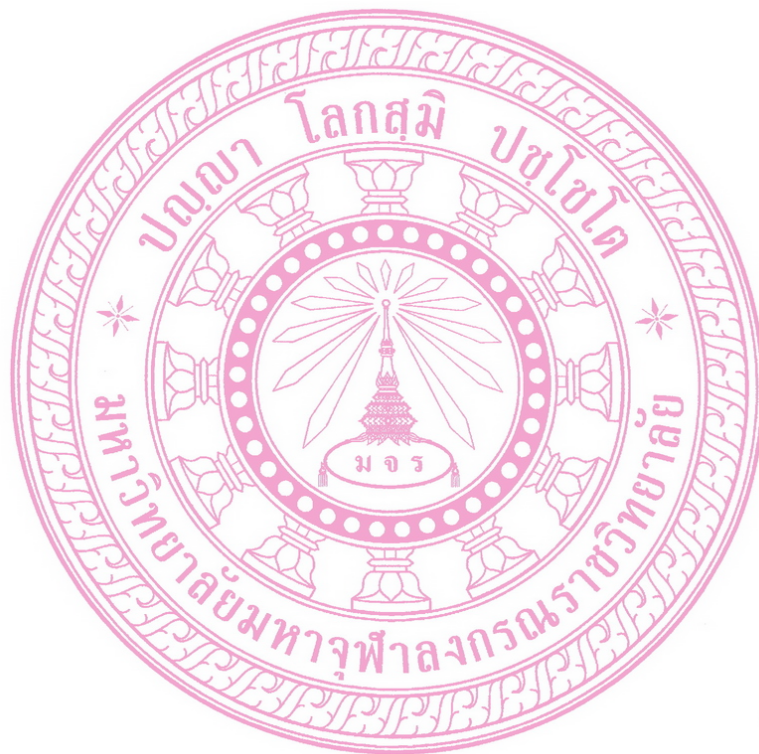
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๕

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

- ก. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ
- ข. แบบสัมภาษณ์
- ค. ภาพผู้ให้สัมภาษณ์

ประวัติผู้วิจัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กลุ่มชนชาวอีสานมีคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กล่าวคือความเชื่อในอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติเชื่อในเรื่องการรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งหมู่บ้านชุมชนเพื่อการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพที่ไม่ต่างอะไรกับมนุษย์กลุ่มชนอื่นๆ ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่มีการใช้ชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บนโลกร่วมกันมีความเชื่อ มีแนวความคิดความเคยชินถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายมาเป็นคติความเชื่อของชุมชน และเป็น ประเพณีที่กระทำสืบสานเรื่อยมา มนุษย์เราทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัยอันตรายที่จะ เกิดแก่ตนเองทรัพย์สินของตนเมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้นจึงเกิดมีความสะทก สะท้านลงเลใจเพื่อความปลอดภัยในชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อผีสางนางไม้เทวดามีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัยการอ้อนวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไปให้ปกป้องรักษาเพื่อที่ตนเองจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆมีการบูชากราบ ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตนให้ลดบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้างการบูชาจึงมี อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น

หากจะศึกษาวิชาการทางศาสนาแต่ในแง่ศาสนาแง่เดียวหาได้ไม่ ศาสนาไม่ได้เกิด ขึ้นมาเฉยๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญทุกๆ ศาสนาย่อมได้กำเนิดจากอิทธิพลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สภาพสังคม ความเป็นอยู่ของหมู่ชนที่ลัทธิศาสนาได้ก่อกำเนิดขึ้น ประกอบด้วย เหตุการณ์แวดล้อม ซึ่งโดยมากมักเป็นเหตุการณ์รุนแรงจนมนุษย์ต้องคิดหาที่พึ่ง หรือเครื่อง ช่วยเหลือที่สูงกว่าความสามารถของมนุษย์เอง การศึกษาเรื่องศาสนาจึงจำต้องทำไปพร้อมกับการ ศึกษาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัน จึงจะเข้าใจเรื่องศาสนาถูกถ้วนดี^๑

ปู่ตา (ยาพ่อปู่) หรือศาลปู่ตา ของชาวอีสานถือกำเนิดมาพร้อมๆ กับการตั้งชุมชน หมู่บ้านของชาวอีสาน เมื่อมองไปรอบๆ ชุมชนเราจะสังเกตเห็นว่าทุกหมู่บ้านในอีสานจะมีตูปู่ตา

^๑พระอริยานุวัตรเมฆาจารย์เถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^๒หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่างๆ ทั่วโลก (เล่ม ๒ ว่าด้วยพระพุทธเจ้า)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๓), หน้า ก-ข.

หรือบ้านหลังเล็กๆ ถูกสร้างไว้ใกล้ๆ หมู่บ้าน ปกติแล้วจะเลือกเอาบริเวณที่มีป่าร่มรื่นเย็นสบายไม่เข้าไปแผ้วถางบุกเบิก ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หรือไม้ที่แห้งเป็นฟืนแล้วก็เอาไม่ได้ สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะต้องไม่ปล่อยยให้เข้าไปรบกวนปูตา^๓ เชื่อกันว่า ฝิปูตาเป็นฝิรักษาบ้านรักษาเมือง ที่คอยดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวอีสานเชื่อว่าฝิปูตามีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เราได้ ถ้าท่านพอใจดังนั้นจึงมีการบำ (การบ่น) ให้ได้ตามที่เรที่ตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่น ไปคัดเลือกทหารไม่ยากได้ใบแดงเดินทางไปต่างถิ่นขอให้เดินทางโดยปลอดภัย วัว ควายหรือสิ่งของสำคัญหายหรือการเจ็บป่วยเรื้อรัง^๔ ด้วยความเชื่อในอำนาจปูตาจึงมีการเลี้ยงปูตา หรือพิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นประจำ

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนมิให้พุทธศาสนิกเชื่ออะไรง่าย ๆ ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชาวพุทธมีศรัทธา หรือความเชื่อ และมีปสาทะ ความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ควรเลื่อมใส เพราะความเชื่อเป็นคุณธรรมที่จำเป็นเบื้องต้น ในการนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คนเราจึงทำอะไรต่างๆ ตามความเชื่อ เช่น ชาวพุทธปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน ก็เพราะเชื่อว่า นิพพานมีจริง ชาวคริสต์เชื่อว่าสวรรค์มีจริง จึงเคารพรักพระเจ้าเพื่อจะได้ไปสวรรค์ ถ้าไม่มีความเชื่อคนก็ไม่ทำอย่างที่เขากำทำ ถึงทำเพราะถูกบังคับ ก็ทำอย่างเสียไม่ได้ ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นมาก^๕

ความเชื่อเรื่องปูตาของชาวบ้านนี้ก็เช่นเดียวกัน แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ก็ตาม แต่หากว่าถ้าการถือปฏิบัติตามคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษนี้ ได้นำพาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ปลุกฝังความกตัญญูกตเวทีให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบุญคุณของบรรพชนที่ได้บุกเบิกก่อร่างสร้างเมืองมาให้เราอยู่อาศัยทุกวันนี้ ก็นับว่าคติความเชื่อของชาวบ้านมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องกรรม ถ้าคนเรามีความเชื่อในหลักแห่งกรรมแล้ว ก็ย่อมจะเชื่อในเรื่องบาปบุญ สวรรค์ นรก และภพภูมิต่างๆ เรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน กาลามสูตร ดิกนิบาต อังคุตตรนิกาย^๖ ว่าคนทำชั่วย่อมเดือดร้อนในชาตินี้ ถ้าชาติหน้ามีจริง และนรกมีจริง ตายไปแล้วเขาย่อมมีหวังเดือดร้อนในอนาคตอีก คนทำดีย่อมอยู่สุขสบายในโลกนี้ ตายไปแล้วถ้า

^๓ ประมวล พิมพ์เสน, **ของดีอีสาน**, (สภากวีชนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^๕ แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๙๔.

^๖ อ.จ.ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๑๒.

สวรรค์มีจริง เขาก็มีหวังสุขสบายในโลกหน้าอีก จากพระสูตรนี้ เราจะเห็นได้ว่า ความเชื่อในบางสิ่ง บางอย่างที่พิสูจน์ไม่ได้ บางทีก็ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้ยุ่งยากนัก เพราะถ้าเชื่อแล้วทำให้ประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ถูกต้องตามครรลองของชุมชน และนำเราไปสู่การกระทำที่ถูก(กรรมดี) ก็น่าจะเพียงพอแล้ว

ชุมชนหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร ตั้งอยู่ในอำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวอีสาน ที่เข้ามาปักหลักตั้งถิ่นฐานมานานกว่า ๘๕ ปีแล้ว เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรกว่า ๒,๐๐๐ คน ทุกครัวเรือนนับถือศาสนาพุทธและมีวัฒนธรรมประเพณีอีสาน คือ ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ถือเป็นประเพณีการทำบุญในแต่ละเดือนเป็นประจำสืบทอดกันมา นอกเหนือจากการทำบุญตามประเพณีในแต่ละเดือนแล้ว ชาวบ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร ยังมีพิธีกรรมการบูชาปู่ตา (ยาพ่อปู่) เป็นประจำทุกวันพุธ ที่ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการบูชาปู่ตาจะไม่ใช่วรรณกรรมของศาสนาพุทธ แต่ชาวพุทธทั้งสองหมู่บ้านก็ทำสืบทอดกันเรื่อยมา จนกลายเป็นคติความเชื่อของชุมชน เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน จะเห็นได้จากทุกวันพุธจะมีประชาชนจำนวนมากมาร่วมพิธีกรรมบูชาปู่ตา จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่รู้ถึงความเป็นมาของคติความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อปู่ตาและพระพุทธรูปศาสนา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาเรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น โดยมุ่งทำความเข้าใจมิติคุณค่าความเชื่อของชาวบ้านในปู่ว่าเป็นประโยชน์ต่อบุคคล ครอบครัว สังคม เศรษฐกิจและมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันกับพระพุทธรูปศาสนามากน้อยเพียงใด แม้สภาพสังคมทุกวันนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่การบูชาปู่ตาของชาวบ้าน กลับได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นการสว่น กระแสสังคมปัจจุบันอย่างชัดเจน จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาในประเด็นนี้ เชื่อว่าจะทำให้เราเข้าใจเรื่องศาสนาได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ดังที่ในสังคมไทยเรื่องของ ผี พราหมณ์ พุทธ มีความเกี่ยวข้องพัวพันกันมาจนแยกไม่ออก รวบรวมว่าต่างก็พึ่งพิงกันมา อิงอาศัยกันอยู่และสืบทอดความเชื่อต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภะพระและหมู่บ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ ในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้หมายถึง การยอมรับนับถือในปู่ตา ว่ามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้อง รวมทั้งอวยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้

พิธีกรรมการบูชา การจัดเครื่องสังเวยบูชา ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธี เพื่อแสดงการเคารพต่อปู่ตาของชาวบ้าน

ปู่ตา พระภูมิของหมู่บ้าน ในที่นี้หมายถึงศาลปู่ตา (ยาพ่อปู่) ของชาวบ้านหนองแวงโสภะพระและหนองแวงโคตร อ.ฟล จ.ขอนแก่น

คุณค่า ความดี ความมีประโยชน์ ของพิธีกรรมบูชาปู่ตา ประกอบไปด้วย ๕ ด้าน คือ คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล คุณค่าด้านครอบครัว คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

ชาวบ้าน ประชาชนหรือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชาวบ้านหนองแวงโสภะพระและหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ที่มาร่วมประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ตา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ด้านเอกสาร (Documentary) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำราเชิงวิชาการ บทความความตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกสารที่จะนำมาศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เอกสารปฐมภูมิได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด ๙๑ เล่ม. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- สัมภาษณ์

(๒) เอกสารทุติยภูมิได้แก่เอกสารทางวิชาการวารสารและวิทยานิพนธ์ตลอดทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ด้านประชากร กลุ่มหมายในการวิจัยครั้งนี้ประชากรกลุ่มหมายได้แก่ชาวบ้านหนองแขงโสภะและหนองแขงโคตร ที่มาร่วมในพิธีกรรมบูชาปู่ตา อำเภอพลจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๐ คนดังนี้

- (๑) กระจำ ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน จำนวน ๒ คน
- (๒) ผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒ คน
- (๓) ผู้นำท้องถิ่นเช่นผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ จำนวน ๒ คน
- (๔) ชาวบ้านหนองแขงโสภะ จำนวน ๒ คน
- (๕) ชาวบ้านหนองแขงโคตร จำนวน ๒ คน

๑.๔.๓ ด้านพื้นที่ทำการวิจัย พื้นที่ในการเก็บข้อมูลประชากร คือ ชาวบ้านหนองแขงโสภะและหนองแขงโคตร อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. หนังสือและตำรา

เสฐียร พันธงชัย ในหนังสือศาสนาโบราณ ได้แสดงนัยแห่งความเชื่อในอำนาจลึกลับว่า มนุษย์ดึกดำบรรพ์ทุกเผ่า มีความเชื่อคล้ายคลึงกันว่า ร่างกายประกอบด้วยธรรมชาติ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ เนื้อ หนัง กระดูก ที่เห็นอยู่ภายนอก อีกส่วนหนึ่งได้แก่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา ปรากฏอยู่ภายใน สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นคือ เจตภูติหรือวิญญาณ (Soul) ความเชื่อถืออันนี้ เชื่อว่าเจตภูติหรือวิญญาณ ไม่มีวันเสื่อมสลายตายจากโลกไป เป็นคติความเชื่อที่ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นมูลเหตุของความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา และเป็นผลให้เชื่อต่อไปว่า เมื่อดวงวิญญาณยังมีอยู่ ดวงวิญญาณก็จำจะต้องกินต้องอาศัย ต้องใช้สอย สิ่งทั้งหลายที่เคยมีกินมีใช้มาแล้วในชีวิตอย่างไร ก็ต้องกินใช้ในชีวิตข้างหน้าหรือโลกหน้าอย่างนั้น^๗

แสง จันทร์งาม ในหนังสือพุทธศาสนวิทยาก็ได้แสดงเรื่องความเชื่อของชาวพุทธว่า เชื่อว่าโลกหน้ามีอยู่จริง ภพภูมิอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ไม่มีเฉพาะมนุษย์โลกนี้เท่านั้น ไม่จำเป็นจะต้องมีลักษณะเหมือนโลกมนุษย์ทุกอย่าง อาจจะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละโลก ซึ่งแตกต่างจากโลกมนุษย์ของเรามาก มนุษย์ที่ตายไปแล้วไม่จำเป็นจะต้องกลับมาเกิดในโลกมนุษย์นี้เสมอไป

^๗เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

อาจจะไปเกิดในภพภูมิใดก็ได้ แม้ว่าในปัจจุบัน มนุษย์ยังไม่ทราบว่าโลกอื่นอยู่ที่ไหน มีลักษณะอย่างไร ก็ได้หมายความว่าโลกอื่นไม่มี^๙

แสง จันทรงาม จากหนังสือศาสนศาสตร์ (The Science of Religion) กล่าวไว้ในเรื่องพิธีกรรมเป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์กับเทพเจ้า ว่าการบูชาัญหรือการถวายวัตถุต่างๆ แก่เทพเจ้าทำให้คนรู้สึกว่าได้เข้าเฝ้าเทพเจ้าอย่างใกล้ชิด ขณะที่เทพเจ้าลงมาเสวยเครื่องสังเวยเหล่านั้น เมื่อเทพเจ้าเสวยแล้ว มนุษย์ก็นำมาเลี้ยงกันอีกต่อหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้สึกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับเทพเจ้ามากขึ้น เป็นกันเองกับเทพเจ้ามากขึ้น เช่นเดียวกับคนที่อยู่ในงานเลี้ยง มีความสนิทสนมกัน พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นบรรยากาศแห่งความสนุกสนานเต็มไปด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ปราศจากการแบ่งชั้นวรรณะ เป็นการบรรเทาความเครียดทางอารมณ์และทางสังคมได้เป็นอย่างดี^๙

ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรมทา จากหนังสือมนุษยกับศาสนา แสดงไว้ในเรื่อง ศาสนาของมนุษย์ยุคบรรพกาล ว่าคนในสังคมบรรพกาลเข้าใจว่าจะต้องมีอำนาจบางอย่างที่ทรงอำนาจเป็นผู้กำหนดและกะเกณฑ์ให้เกิดขึ้น เนื่องจากภัยธรรมชาติ การเกิดการตาย เป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องประสบ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ มนุษย์ก็เริ่มมีความหวังว่าจะมีอำนาจลึกลับอย่างใดอย่างหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ สามารถช่วยตนให้พ้นอันตรายเหล่านี้ได้^{๑๐}

ศิริพร ณ ถลาง จากหนังสือทฤษฎีจิตวิทยา วิวิธวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน ได้กล่าวถึงสังคมประเพณีว่า พิธีกรรมนั้นเป็นเรื่องของกลุ่มชน พิธีกรรมเป็นการ “รวมพลัง” ของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่น พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึก “ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากนั้น หน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรม คือ ช่วยให้มนุษย์มีความมั่นคง

^๙ แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๑๐} แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒.

^{๑๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรมทา, **มนุษยกับศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

ทางใจ มีความสบายใจขึ้น เพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอร้องให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ เช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายเจ็บไข้^{๑๑}

ชนิษฐา จิตชินะกุล ในหนังสือคติชนวิทยา อธิบายเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีสงเทวดาว่า คนไทยแม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดาก็ยังคงได้รับการยอมรับนับถือมาช้านาน สังเกตได้จากไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดจะต้องมีการเซ่นสรวงบูชาเชิญผีสงเทวดามาร่วมด้วยเสมอ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การนับถือผีสงเทวดาของมนุษย์ได้มีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจให้แก่มนุษย์เป็นอันมาก^{๑๒}

บุปผา บุญทิพย์ ในหนังสือคติชาวบ้าน (Folklore) ได้อธิบายถึงความหมายของความเชื่อ คือ ผลที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปีและเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆ ขึ้นเพื่อบูชาเซ่นสรวง^{๑๓}

ประมวล พิมเสน จากหนังสือของดื้ออีสาน ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของคนอีสานว่า ผีปู่ตาเป็นผีรักษาบ้าน รักษาเมือง ดูแลสิ่งคมในหมู่บ้าน ไม่ให้มีการข่มเหงรังแกเอาเปรียบกัน ปู่คือพ่อของพ่อ ตาคือพ่อของแม่ ชาวอีสานถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่จะต้องดูแลคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เวลาที่มีกิจกรรมสำคัญๆ จะต้องบอกกล่าวเสมอ เช่น การทำบุญหมู่บ้าน การออกเรือนใหม่ การย้ายบ้านเข้ามาอยู่ใหม่ เป็นต้น จะไปต้องลาจะมาต้องบอก ปู่ตาได้วางแผนปฏิบัติไว้ให้สังคมหลายอย่าง พ่อแม่จะด่าลูกอย่างหยาบคายก็ไม่ได้ผิดผีปู่ตา^{๑๔}

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ จากหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ กล่าวไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานว่าคติความเชื่อ เจ้าภูมิ เจ้าไพร เจ้าป่า ผีสงนางไม้ เป็นคติความเชื่อของชาวอีสานมาแต่โบราณ ซึ่งชาวไทยอีสานเรียกว่า “ไทยน้อย” เมื่ออพยพครอบครัวไปตั้งหมู่บ้านประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่แห่งใด มักเลือกชัยภูมิป่า เห็นเหมาะสมทำพิธีตั้งพระ

^{๑๑} ศีราพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยาวิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๒} ชนิษฐา จิตชินะกุล, **คติชนวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๕).

^{๑๓} บุปผา บุญทิพย์, **คติชาวบ้าน (Folklore)**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๓๒).

^{๑๔} ประมวล พิมเสน, **ของดื้ออีสาน**, (สภากาชาดวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๔๐).

หมู่บ้าน เรียกว่า “ปู้ตา” หรือดอนปู้ตาให้เป็นพระภูมิเทพอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้านรักษาผู้คนและปศุสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัย^{๑๕}

ข. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ ได้วิจัยเกี่ยวกับ “เปรตในพระไตรปิฎก” สรุปความได้ว่า ความเชื่อเรื่องเปรตมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประเพณี คตินิยมต่างๆ ของชาวพุทธนั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่นคุณธรรมข้อ “กตัญญู” คือเรื่องการตอบแทนบุญคุณ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง “ความเกรงกลัวบาป” เพราะมีความเชื่อเรื่องโลกหน้าแฝงอยู่ และกลัวว่าจะต้องตายไปเกิดเป็นเปรตชดใช้ผลกรรมชั่ว สะท้อนให้เห็นถึง “ผลแห่งการบูชา” จะเห็นว่าการนำไทยธรรมมาถวายแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศผลบุญไปให้แก่เปรต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึง “สายสัมพันธ์” ระหว่างวงศาคณาญาติและวัดกับบ้าน จะเห็นว่าพิธีกรรม ประเพณี คตินิยมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีผลทำให้ “ความสัมพันธ์” แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น^{๑๖}

พระมหาเสนาะ กิตติเสโน (กัณห์ทัต) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่องการบูชายัญ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” พอที่จะสรุปความได้ว่า การบูชายัญ จัดเป็นพิธีกรรมที่สำคัญมากพิธีหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความหมายแสดงถึงการเซ่นไหว้ต่อเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ ระบุไม่ได้ว่าเริ่มมีมาแต่เมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าเริ่มจากเมื่อมนุษย์ประสบภัยพิบัติหรือความน่ากลัวจากธรรมชาติ เช่น น้ำ ลม ไฟ จึงเซ่นสรวงบูชายัญถวายเทพเจ้าเหล่านั้น แต่พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการบูชายัญของพราหมณ์ จึงได้ปฏิรูปความหมายของยัญใหม่ กล่าวคือ ยัญหมายถึง วิธีบำเพ็ญทานที่ปราศจากการเบียดเบียน เช่น การให้วัตถุสิ่งของ การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก^{๑๗}

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาท (รัตนยงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา” ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า การบูชาเป็น

^{๑๕} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖) หน้า ๖๖.

^{๑๖} พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ , “เปรตในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๖, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๗} พระมหาเสนาะกิตติเสโน (กัณห์ทัต), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่องการบูชายัญตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๔.

หลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัย หวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทำการบูชา แต่ความเชื่อและความเลื่อมใส นั้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ^{๙๘}

พระปลัดวิชา สิริภุโท (เที่ยงธรรม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ” พอที่จะสรุปความได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของคนในสังคมแต่ละสังคม ซึ่งคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ แล้วนำมาเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต้องมีการสั่งสม และสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยมีความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม สภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นแล้วความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมใดๆ จะคงอยู่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาด้วยเช่นกัน^{๙๙}

พระบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในความเชื่อและพิธีกรรมการบวชศีลวัณของชาวจังหวัดนครราชสีมา” พอที่จะสรุปความได้ว่า ความเชื่อแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) ความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น กรรม นรก สวรรค์ ความฝัน ๒) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) ผลของความเชื่อ ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความเชื่อทำให้เกิดพลัง ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม(สัญลักษณ์) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อนั้นเป็นความงมงาย

^{๙๘} พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๙๙} พระปลัดวิชา สิริภุโท (เที่ยงธรรม), “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓), หน้า ๒๔.

ไม่ใช่วิจารณ์ญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมีได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชน^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ว่า มนุษย์โบราณทุกเผ่าเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วย ๒ ส่วน คือส่วนที่มองเห็นได้ (ร่างกายภายนอก) และส่วนที่มองไม่เห็น (วิญญาณภายใน) วิญญาณเป็นสิ่งที่นิรันดร์ไม่สูญสลาย ส่วนความเชื่อของชาวพุทธนั้น ก็เชื่อว่าโลกหน้า ภพหน้ามีจริง เมื่อมนุษย์ตายไปแล้วก็ไม่จำเป็นต้องกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก แต่อาจจะไปเกิดในภพใดภพหนึ่ง ความเชื่อเหล่านี้จึงเป็นที่มาที่ไปของการบูชาบวงสรวงเทพเจ้า ผี สางเทวดาหรือวิญญาณบรรพบุรุษ การบูชาปู่ตา แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ แต่ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคติความเชื่อของชาวบ้านมาแต่โบราณ ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า พิธีกรรมการบูชาปู่ตายังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างกำลังใจและความมั่นใจให้กับมนุษย์ เชื่อกันว่า ผีปู่ตาเป็นผีรักษายบ้าน รักษาเมือง ดูแลสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข พิธีการบูชาผี จึงเกี่ยวข้องกับคนพุทธและอยู่เคียงคู่สังคมไทยสืบเรื่อยมา

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจาก ๒ ส่วนได้แก่

๑.๖.๑ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary) โดยใช้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาและเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา และบทความ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการนำข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียงและสรุปผลวิจัยตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในการวิจัยนี้

๑.๖.๒ การสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

(๑) ศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาปู่ตา ความเชื่อ คติความเชื่อของชาวบ้าน ตลอดจนถึงขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมบูชา และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธี

(๒) บันทึกรวบรวมข้อมูล ประมวลสารัตถะที่เป็นประเด็นแนวคิดนำมาศึกษาเรียบเรียงสรุปเนื้อหาวิเคราะห์ถึงคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวง โสภพระและหนองแวงโคตรต หนองแวงโสภพระ อ.พล จ.ขอนแก่น

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

^{๒๐} พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), “ศึกษาหลัก ธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวนานนิงาส”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

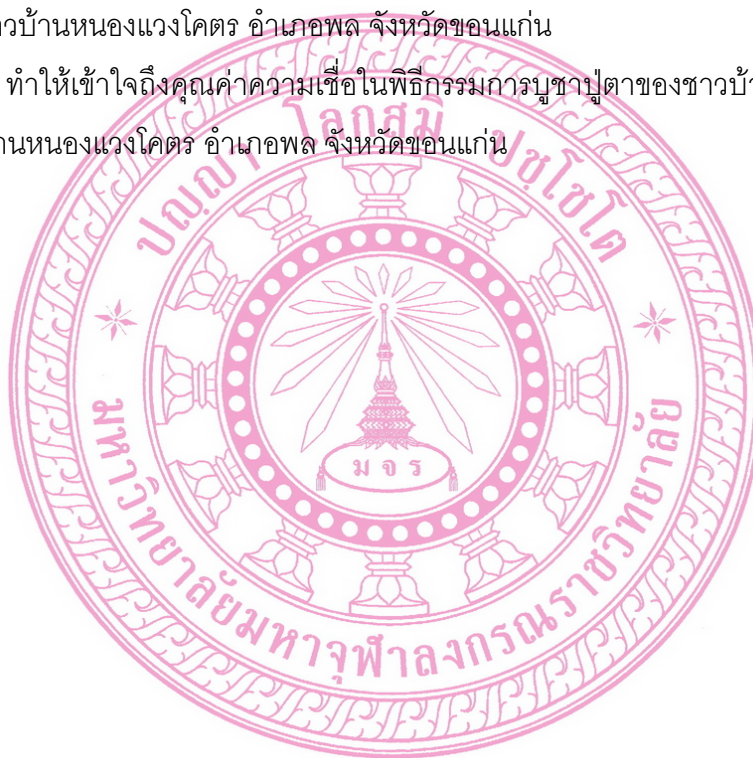
(๑) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
(๓) เครื่องบันทึกเสียง (๔) กล้องถ่ายภาพ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงเรื่องความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหมู่บ้านหนอง
แสงโสภะและชาวบ้านหนองแสงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๓ ทำให้เข้าใจถึงคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแสง
โสภะและชาวบ้านหนองแสงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน

ชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เพราะพื้นที่ภาคอีสานตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช สภาพสังคมส่วนใหญ่เป็นชนบทที่มีวิถีความเป็นอยู่เรียบง่าย ลักษณะคนอีสานจึงมีจิตใจโอบอ้อมอารี ยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณี ฉะนั้นความเป็นมาของชาวอีสานจึงมีรูปแบบที่น่าศึกษา ไม่ว่าจะเป็นอาชีพ ค่านิยม ความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวอีสานมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ชาวอีสานมีขนบธรรมเนียมการเคารพผีบรรพบุรุษ ผีแถน ผีฟ้า โดยความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องผีนั้น ชาวอีสานถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นอย่างมาก

๒.๑ ความเชื่อ

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้บันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนั้นอาจจะเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ตลอดจนดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับตนมนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่า ถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้นพอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย เมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความรู้คุณด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ แต่ละสังคมต่างมีความเชื่อเป็นมรดกสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อในสิ่งต่อไปนี้ คือ เรื่องโชคลาง ความฝัน สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏการณ์ธรรมชาติและภูตผีปีศาจ วิญญาณ^๑

มานิต มานิตเจริญ ให้ความหมายคำว่า **ความเชื่อ (Beliefs)** หมายถึง เห็นด้วยมั่นใจไว้ใจและนับถือ^๒

^๑ จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๑.

^๒ มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

ธวัช ปุณโณทก อธิบายความหมายความเชื่อไว้ในหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ความเชื่อ ไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมแม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^๓

ทัศนีย์ ทานตวณิข กล่าวไว้อีกว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^๔

ประชิด สกุนะพัฒน์ อธิบายว่า ความเชื่อ หมายถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อๆ กันมาและมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^๕

คำว่าเชื่อก.หมายถึงเห็นตามด้วยมั่นใจไว้ใจ^๖

คำว่า “ความเชื่อ” ในภาษาบาลี คือศรัทธา ภาษาสันสกฤตในอักษรไทย คือศรัทธา ชาวไทยจึงใช้ภาษาผสมผสานกันไป ส่วนความหมายก็เป็นที่เข้าใจกัน เมื่อกล่าวถึงความเชื่อก็ต้องกล่าวถึงลัทธิความเชื่อด้วยนั่นเอง คือศาสนาต่างๆ ศาสนาล้วนเกิดจากศรัทธาความเชื่อด้วยกันทั้งนั้น ศรัทธา คือความเชื่อ เป็นจุดเริ่มต้นของศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง ศรัทธานั้นมี ๒ อย่างศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เหตุรู้ผล และศรัทธาที่เป็นญาณวิปยุต ได้แก่ความเชื่ออันเกิดจากความไม่รู้เหตุผล ศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวงเกิดจากศรัทธา ๒ ประการดังกล่าว ศรัทธาประเภทใดประกอบด้วยอวิชชาเป็นญาณวิปยุต ศาสนาที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ไม่ได้นาน

^๓ ธวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๔ ทัศนีย์ ทานตวณิข, คติชาวบ้าน, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^๕ ประชิด สกุนะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

เพราะไม่มีเหตุผลตามธรรมชาติ ส่วนศาสนาที่เกิดขึ้น และตั้งอยู่ได้นานเกิดจากศรัทธาอันสัมบูรณ์ด้วยปัญญา^๓

ความเชื่อ ที่เกิดจากเหตุผลหรือการใช้ปัญญาประกอบ คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ มีเหตุผล ผล ความเชื่อจึงเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม โดยอาศัยพฤติกรรมเป็นตัวชี้วัดจะมีลักษณะสำคัญและเด่น อยู่ดังนี้

- (๑) เป็นความเชื่อที่ยืนยันความเป็นอิสรภาพทางปัญญา
- (๒) เป็นความเชื่อที่ไม่มีการบังคับ
- (๓) เป็นความเชื่อที่สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยตนเองในทุกๆ ด้าน
- (๔) เป็นความเชื่อที่ต้องใช้คู่กับปัญญาโดยจะมีปัญญาตรวจสอบความเชื่ออยู่เสมอ^๔

กล่าวโดยสรุปความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ ในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้คือการยอมรับนับถือในปฏา ว่ามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้อง รวมทั้งช่วยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นด้วยคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายเมื่อมนุษย์เชื่อในอำนาจลึกลับนั้นก็จะกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญานหรือเทพเจ้าความเชื่อและการกระทำเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดให้บุคคลจากรุ่นสู่รุ่นได้ยาวนานต่อเนื่องมา เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์คุณค่าต่อสังคมมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒.๑.๒ แนวคิดและวิวัฒนาการความเชื่อของมนุษย์โบราณ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือ ความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมหูตาโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ ความมืด ความ

^๓ พระมหาประคัลภ์ อคฺคปัญโญ (ชั่งแสง), “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๔ พระวีรพรธน์ วุฑฺฒินฺทโม (เชียรประโคน), “อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

สว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านี้มีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒) ความเชื่อในคติถือผีสาขเทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟ้าผ่า แม่น้ำ ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านี้ และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่นพระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรบางอย่างสิงสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณเจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสาขอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๒.๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

(๒.๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๒.๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือ เรียกว่าพระเจ้า หรือเทพเจ้าหรือผีสาขเทวดาก็ตาม เกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ว่า ถิอวิญญาณหรือเจตภูต^๙

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกเขา ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บรรพบุรุษของคนจีน

^๙ เสฐียร พันธงชาติ, ศาสนาโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐-๓๑.

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อกมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าพายุฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^{๑๐}

๒.๒ พิธีกรรม

พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ในทุกๆ สังคมและศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตาม และกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ

๒.๒.๑ ความหมายของพิธีกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายคำว่า **พิธี** ไว้ว่า งานที่จัดขึ้นตามลัทธิหรือความเชื่อตามขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล เป็นต้น เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีมงคลสมรส พิธีประสาทปริญญา, แบบอย่างธรรมเนียม เช่น ทำให้ถูกพิธี และอธิบายคำว่า **พิธีกรรม** ไว้ว่า การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา

สุริยา รัตนกุล ได้อธิบายไว้ในพิธีกรรมในศาสนา (ภาค ๑) ไว้ว่า ถ้าจะสานต่อคำอธิบายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เราจะเห็นว่า คำว่า “พิธี” และ “พิธีกรรม” เป็นคำที่มีความหมายมาประกอบกันหลายหน่วย ไม่ใช่คำที่มีความหมายตรงไปตรงมาที่จะอธิบายได้ง่ายๆ หน่วยของความหมายนี้นักภาษาศาสตร์เรียกว่า **อรรถลักษณะ** หน่วยของความหมายหรืออรรถลักษณะที่มาประกอบกันในคำว่า **พิธี** มีหลายหน่วยคือ ๑) เป็นการจัดงาน ๒) จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อ ๓) จัดขึ้นตามขนบธรรมเนียมประเพณี ๔) เป็นการจัดขึ้นเพื่อความขลัง ๕) หรือเป็นการจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล ตัวอย่างที่พจนานุกรมให้มาทั้งสามตัวอย่าง เป็นพิธีในทางโลกเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีมงคลสมรส พิธีประสาท

^{๑๐} ประสาร ทองภักดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.udru.ac.th/website/attachment/elearning/02/13.pdf [๒๐ มกราคม ๒๕๕๗].

ปริญา พิธีเหล่านี้พอจะอนุมานได้ว่าเป็นพิธีที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อถือ แต่พจนานุกรมไม่ได้ให้ตัวอย่างพิธีที่จัดขึ้นตามความเชื่อทางศาสนา^{๑๑}

คำว่า “พิธีกรรม” จึงมีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่เป็นพิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือการกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการหรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ เป็นกิจกรรมร่วมกันของชุมชน เป็นเครื่องฝึกความมีวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการที่จะพัฒนาคุณธรรมด้านอื่นๆ เช่น การฝึกกาย วาจา ให้อยู่ในระเบียบก่อให้เกิดปกติสุขในสังคมนั้น^{๑๒}

กิ่งแก้ว อรรถากร ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านจิตใจ และความสบายใจความสมหวังในชีวิตเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เพราะเชื่อว่าจะประสบผลตามที่มุ่งหวังหรือคาดหวังไว้^{๑๓}

สุเมธ เมธาวิทยกุล ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมุติขึ้น เป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสนใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป^{๑๔}

สรุปได้ว่า **“พิธีกรรม”** หมายถึง รูปแบบของการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมายตามที่ตนมีความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธา นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นจุดศูนย์รวมเพื่อการกระทำที่พร้อมเพรียงกัน เริ่มต้นขึ้นพร้อมกัน และประกอบขั้นตอนต่างๆ จนกระทั่งจบพิธีพร้อมกัน ซึ่งในงานวิจัยเล่มนี้ กล่าวถึง **“พิธีกรรมการบูชาปู่ตา”** โดยผู้วิจัยได้นิยามความหมายไว้ว่า พิธีการจัดเครื่องสังเวยบูชา ตลอดถึงขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีเพื่อแสดงการเคารพบูชาของชาวบ้าน

๒.๒.๒ บ่อเกิดของพิธีกรรม

คติความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ เพิ่มความหวังขึ้นในการใช้ชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย คติความเชื่อจึงจำเป็นและมีความสำคัญกับทุกคน คติความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะ

^{๑๑} สุริยา รัตนกุล, **พิธีกรรมในศาสนา เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕), หน้า ๓-๔.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พิธีกรรมไม่ว่าจะสำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๑๓} กิ่งแก้ว อรรถากร, **ลักษณะพิธีกรรมทางสังคมไทยในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ ๖-๑๑**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

^{๑๔} สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

นำไปสู่การพัฒนาปัญญา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการทำให้บุคคลเข้าสู่ระบบ หรือหลักปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาขึ้นก็ย่อมมีการกราบไหว้ บูชา อ้อนวอน บวงสรวง พิธีกรรมการบูชาจึงเกิดจากความเชื่อ

ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพิธีกรรม เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใด ก็ย่อมมีการเคารพบูชาสิ่งนั้น จึงเป็นธรรมดาที่จะต้องมียุติกรรม และการตกแต่งค้ำถั่วสรวงเสริญบุญคุณและอำนาจของสิ่งนั้นๆ เป็นพิเศษขึ้นมา คำสาธยายมนต์อ้อนวอนก็ดี พิธีประกอบการเคารพบูชาอันมีหลายอย่างต่างๆ ก็ดี ก็เป็นผลสืบต่อมาจากมูลเหตุแห่งความเชื่อทั้งสิ้น^{๑๕}

ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สังคมทุกสังคมมีความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง คำว่าศาสนาที่ใช้ในที่นี้หมายถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าคำสอนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้เป็นคำสอนของศาสนา ความเชื่อในภูตผีปีศาจก็รวมเรียกเป็นศาสนา เพราะเป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ มีตัวอย่างเช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปอบ เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า ฯลฯ^{๑๖}

อวิชชา ได้แก่ ความไม่รู้หรือความไม่รู้เหตุผล เริ่มตั้งแต่ความไม่รู้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ไม่รู้เหตุผลทางดาราศาสตร์ ไม่รู้ชีววิทยาและไม่รู้จักธรรมชาติอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เมื่อมีความไม่รู้เหตุผลก็เกิดความกลัวในพลังทางธรรมชาติ ต้องการความช่วยเหลือจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งมีอำนาจเหนือตน จึงมีการสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อบูชาเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เพื่อที่จะสามารถช่วยให้มนุษย์มีความอยู่รอดไม่มีภัยต่อๆ ไปมนุษย์จะอยู่ในโลกได้ต้องมีหน้าที่ คือ การต่อสู้กับธรรมชาติ และสู้สัตว์ร้ายนานาชนิดและโดยเฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเอง ยามใดที่เราสามารถเอาชนะธรรมชาติหรือคนได้ ความเกรงกลัวธรรมชาติ สัตว์ร้ายหรือมนุษย์ย่อมไม่มี แต่ถ้าไม่สามารถต่อสู้ได้ มนุษย์จะเกิดความกลัวต่อสิ่งเหล่านั้น และในยามนั้นเอง ที่มนุษย์ต้องพากันกราบไหว้บูชา^{๑๗} จึงกล่าวได้ว่า อวิชชาหรือความไม่รู้เป็นบ่อเกิดหนึ่งของพิธีกรรม

มูลเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นนั้นคือความกลัว ซึ่งก็น่าจะเป็นมูลเหตุสำคัญที่สุดที่มีผลสืบเนื่องมาจากความไม่รู้หรืออวิชชา กลัวสิ่งที่ตนไม่รู้ กลัวอำนาจ กลัว

^{๑๕} เสฐียร พันธงชาติ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๖} ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง และคนอื่นๆ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗.

^{๑๗} จิระศักดิ์ สังเมฆ, ศาสนปฏิบัติ, (ปทุมธานี:มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

ตาย กลัวในสิ่งที่มองไม่เห็น กลัวภัยพิบัติจากธรรมชาติ เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดพิธีกรรมการบูชาธรรมชาติ ความเกรงกลัวต่อธรรมชาตินี้จึงทำให้มนุษย์เกิดการรวมกลุ่มกันและหาวิธีแก้ไขความกลัวนั้นๆ ด้วยการสร้างรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น

นอกจากนี้ประเด็นต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว บ่อเกิดแห่งพิธีกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่องความจงรักภักดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้นิยามของคำว่า “ความภักดี” ไว้ว่า “ความจงรัก ความเลื่อมใสยิ่ง” ความเชื่อและความเลื่อมใสโดยวางใจว่าสิ่งที่ตนเชื่อและเลื่อมใสนั้น มีศักดิ์และมีศรีสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ตนได้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยความเป็นเหตุเป็นผลก็ได้ หรือโดยความไม่มีเหตุ เช่นการเชื่อเรื่องผีสาวนางไม้ หรือพระเจ้าก็ได้ แล้วเลื่อมใสกราบไหว้บูชาสิ่งนั้นๆ^{๑๔} ความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษไม่สูญสลายยังวนเวียนอยู่กับครอบครัวอันเป็นเหตุให้มีพิธีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งนี้ก็เกิดจากการจงรักภักดีนั่นเอง

๒.๒.๓ ลักษณะของพิธีกรรม

กึ่งแก้ว อุตถากร ได้อธิบายถึงการกระทำที่จัดได้ว่าเป็นพิธีกรรม จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

๑.) เน้นเรื่องจิตใจ ซึ่งแยกออกเป็นความหมายได้ ๔ ความหมาย ได้แก่

(๑.๑) การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งที่ใจเท่านั้นสัมผัส หรือพิสูจน์ได้ เช่นอ้างว่าแม่โพสพมีจริง ความจริงนี้เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โพสพมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนดังเช่นสตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เห็นได้ แม่โพสพจะไม่ใช่ที่ประจักษ์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย แม่โพสพก็เป็นที่ประจักษ์ด้วยใจ การอ้างบุคลิกลักษณะหรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้พูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมคือ ภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย

(๑.๒) การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่น ในการประกอบพิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรก คือความสบายใจและความมีกำลังใจ แม้ข้าวจะยังไม่สุกยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะยังความเชื่อมั่นว่า ข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่างหนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็เหมือนป่วยไปครั้งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวลและความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยา สำหรับปลูกฝังอารมณ์อันถึงปรารถนาต่างๆ

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชันส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๕.

(๑.๓) การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก จะเห็นได้ว่าชีวิตคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับใจ ในยามกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอ เศร้าหมอง และในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอ เศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้ เป็นต้น กายกับใจจึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันดังนี้ แต่จะอย่างไรก็ตาม การที่จะพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้านั้น จุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาใจ เมื่อใจมีความเข้าใจมีความรู้เห็นที่ถูกต้อง เราต้องให้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อเขาเข้าใจแล้ว เขายอมยอมรับการเยียวยาที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็น

๒.๓ ความเชื่อของมนุษย์โบราณ

ความเชื่อของมนุษย์โบราณ นับตั้งแต่อดีตกาล เริ่มตั้งแต่การตั้งรกราก การสร้างบ้านแปงเมือง รวมถึงการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ ในประวัติศาสตร์อันยาวนานนั้นล้วนมีเรื่องเล่าถึงความเชื่อเป็นมาแห่งบรรพบุรุษในลักษณะเหนือจริง หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยมีการเชื่อมโยงเรื่องราวกับคติความเชื่อในศาสนา ที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม มนุษย์จึงได้ทำการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้บวงสรวงเทพยดาฟ้าดิน สร้างเทพปกรณัม ไสยศาสตร์ และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ วิญญาณ เทพเจ้าและพระผู้เป็นเจ้า คติความเชื่อของมนุษย์นั้นจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชนที่โยงใยกับวิถีชีวิตสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คติความเชื่อมีอิทธิพลแทรกซึมเข้าสู่จิตใจของผู้คนในสังคมชุมชน เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่กระทำสืบต่อกันมาและประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ที่ยังรำลึก

คติความเชื่อของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในด้านของรูปแบบ เช่น พิธีกรรมการเช่นไหว้ บวงสรวง และในด้านของเนื้อหาหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น มนุษย์บางกลุ่มมีความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ บางกลุ่มมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว บางกลุ่มก็ไม่เชื่อในเทพเจ้าเลย และบางกลุ่มก็มีเพียงความเชื่อในเรื่องผีหรือวิญญาณ ความเชื่อเหล่านี้ให้คุณให้โทษต่อกิจกรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์มากน้อยต่างกันไปตามระดับความเชื่อของแต่ละบุคคล

เรื่องผีและวิญญาณนี้เป็นคติความเชื่อที่เป็นสิ่งสากล เราจึงสามารถพบเห็นได้ในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งหนทั่วโลกตลอดมาทุกยุคทุกสมัย หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นได้จากถ้ำของมนุษย์ นีแอนเดอร์ทัล (Neandertal) เช่น ภาพวาด และวัตถุของใช้ที่บรรจุอยู่ในหลุมฝังศพ เป็นสิ่งที่ทำให้นักมานุษยวิทยาตั้งข้อสันนิษฐานว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณ โลกหน้าหรือชีวิตหลังความตาย (Life after death) หลักฐานทางประวัติศาสตร์และการศึกษาทาง

มานุษยวิทยาในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลกยังยืนยันหนักแน่นว่า ไม่มีสังคมวัฒนธรรมแห่งใดที่ไม่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ หรือไม่มีความเชื่อทางศาสนา^{๑๙}

ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติและวิญญาณนี้ถือเป็นต้นกำเนิดของและพัฒนาการของศาสนาต่างๆ สอดคล้องกับนักมานุษยวิทยา ไทเลอร์^{๒๐} ที่กล่าวยืนยันไว้ว่าศาสนา คือ “ความเชื่อในวิญญาณทั้งหลาย” คติความเชื่อเกี่ยวพันเชื่อมโยงโดยตรงกับความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้น ศาสนาคือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์^{๒๑}

๒.๔ ความเชื่อของชาวอีสาน

ชาวอีสานถือเป็นชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดินแดนที่ราบสูง ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากตำนานการสร้างพระธาตุพนม หลักฐานที่ปรากฏอยู่ใน “อุรังคธาตุ” หรือ “อุรังคินทาน” สันนิษฐานว่า^{๒๒} ในอดีตกาลอันยาวนานนั้น คนอีสานได้มีอารยธรรม วัฒนธรรม การศึกษา การปกครอง การสร้างบ้าน การแปลงเมือง เป็นอย่างดี นับว่าเป็นชนชาติหนึ่งที่มีบรรพบุรุษ เคยมีอารยธรรมสูงเด่นมาแล้วเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียว ทั้งนี้จากหลักฐานการค้นคว้าทั้งด้านโบราณคดี ตำนาน และอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือทั้งสิ้น

การสร้างบ้านแปลงเมืองในแผ่นดินอีสานนั้นชาวอีสานมีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะตน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย ท่ามกลางความแร้นแค้น ชาวอีสานอยู่อย่างไร ใช้ชีวิตแบบไหน สร้างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีขึ้นมาเช่นไร ซึ่งแต่ละจังหวัด แต่ละสถานที่ ก็อาจมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่แตกต่างตามลักษณะพื้นที่ หรือธรรมชาติที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดล้วนคือวิถีชีวิตแห่งชาวอีสาน

ดินแดนอีสานมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ชาวอีสานจึงต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้และธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ บางปี

^{๑๙} ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

^{๒๐} E.B. Tylor, *Primitive Culture*, 2 vols. (Boston: Estes & Lauriat. 1874, orig. 1871), P.204-205.

^{๒๑} J.G. Frazer, *The Golden Bough* (London: Macmillan, 1900, orig. 1890), pp.237-240.

^{๒๒} อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง จึงทำให้เกิดความ
เกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติลึกลับ เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดความ
สะทสะถั่นลงเลงสยในเพื่อความปลอดภัยของชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสาร นางไม้
เทวดาอารักษ์ มีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย การอ้อนวอน
บูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังจะให้คุ้มครองและรักษาชีวิตของตน เพื่อ
ความปลอดภัยแห่งชีวิตจึงเกิดคติความเชื่อ เพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคติความนับถือ เพื่อความ
เป็นอยู่สบายจึงเกิดคติความเลื่อมใส^{๒๓}

พระยาอนุমানราชธน แสดงเรื่องการนับถือศาสนาของชนชาวไทย โดยมีคำกล่าวของ
ไทยอยู่บทหนึ่งว่า พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน พุทธ ในที่นี้หมายถึง พุทธศาสนา ไสย หมายถึง ลัทธิ
อันเนื่องด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดีย ถ้าเป็นตำราว่าด้วยเรื่องนี้เรียกว่าไสยศาสตร์
ไสย และ ไสยศาสตร์ สองคำนี้ ใช้เป็นสามัญแทนกันได้ หมายถึงความเชื่อและความรู้ เนื่องด้วยสิ่ง
ลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น
เรื่องผีสารเทวดา เรื่องความหลังความศักดิ์สิทธิ์ และรวมทั้งเรื่องไสยกลางด้วย และชนชาวไทยหรือ
กล่าวอย่างทั่วไป ไม่ว่าชนชาวไร ทั้งที่เจริญแล้วและยังไม่เจริญ ย่อม มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์
เป็นส่วนมาก จะแตกต่างกันในทางเปรียบเทียบ ก็ที่มีความเชื่อมาก หรือเชื่อน้อยกว่ากันเท่านั้น
และความเชื่อนี้ ไม่ใช่มีอยู่ในหมู่ชนที่เรียกกันว่าพวกชาวบ้านเท่านั้น แม้คนที่เรียกว่าชั้นปัญญาชน
ก็มีความเชื่ออยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เดิมทีเดียวเราถือผีทั้งนั้น ไม่ใช่แต่เรา
เท่านั้นถึงใครๆ จะเป็นจีนเป็นแขกเป็นฝรั่ง หรือเป็นชนชาติใดภาษาใด ก็ถือผีเป็นสรวงมาก่อน
ด้วยกัน ตลอดจนถึงของหลังของศักดิ์สิทธิ์และไสยกลางด้วย ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังนับถือกันอยู่ จะต่างกัน
ระหว่างชนชาติหรือผู้ที่ถือ ก็ที่มีลักษณะประณีตหรือหยาบกว่ากัน อันเป็นเรื่องปลีกย่อยเท่านั้น หา
ใช้ต่างกันด้วยมูลฐานแห่งความเชื่อไม่^{๒๔}ชาวอีสานจึงมีคติความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจาก
บรรพบุรุษ

คติเกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสานมีมากมาย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ก็มีอิทธิพลต่อการ
ดำเนินชีวิตของชนชาวอีสาน ผู้วิจัยจึงแบ่งความเชื่อของชาวอีสานออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

^{๒๓} พระอริยานุวัตรเขมาจารย์เถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๒๔} พระยาอนุমানราชธน, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย**, พิมพ์ครั้งที่
๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒), หน้า ๗๑.

๒.๔.๑ ความเชื่อเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งชุมชนของชาวอีสานตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ฯลฯ รวมทั้งอาศัยอยู่ตามริมหนองบึงการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวอีสานนั้น มักเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ น้ำ นา โนน

น้ำ เพื่อการยังชีพและประกอบกิจกรรม

นา เพื่อการปลูกข้าว (ข้าวเหนียว) เป็นอาหารหลัก

โนน เพื่อการสร้างบ้านแปงเมือง ที่น้ำท่วมไม่ถึง

เหตุผลในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าว จึงพออธิบายได้ดังนี้

(๑) แหล่งน้ำนับเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก อาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือห้วย หรือลำน้ำที่แยกสาขาจากแม่น้ำใหญ่ที่มีน้ำเฉพาะฤดูฝนส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาเลี้ยงสัตว์ได้ในบางฤดูเท่านั้นชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "เลิง วัง ห้วย กุด หนองและท่า" เช่น เลิงนกทา วังสามหม้อ ห้วยยาง กุดนาคำ หนองบัวแดง ฯลฯ

(๒) บริเวณที่ดอนเป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สามารถทำไร่และมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำและที่ดอนตามป่าริมเขาแต่น้ำซับไหลมาบรรจบเป็นหนองน้ำชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "โคก ดอน โพนและโนน" เช่น โคกสมบูรณ์ ดอนสวรรค์ โพนยางคำ ฯลฯ

(๓) บริเวณป่าดงเป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่และสามารถหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่านเมื่ออพยพมาอยู่กันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้านและมักเรียกชื่อหมู่บ้านขึ้นต้นด้วยคำว่า "ดง ป่า และเหล่า" เช่น โคกศาลา ป่าต้นเปื่อย เหล่าอุดม ฯลฯ

(๔) บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เหมาะในการทำนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้งตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่าแต่น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝนบางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำขังตลอดปี เรียกว่า "ป่าบุงป่าทาม" เป็นต้น

(๕) บริเวณป่าละเมาะหรือป่าในชุมชน มักเป็นที่สาธารณะสามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหาของป่าเป็นอาหารได้ตลอดจนมีสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ รวมทั้งสมุนไพรใช้รักษาโรคและเป็นสถานที่ยกเว้นไว้สำหรับตั้งศาลดอนปู่ตาตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไท-ลาว ในการตั้งหมู่บ้าน

๒.๔.๒ ความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน

ความเชื่อในการปลูกเรือนอีสาน อันดับแรกต้องพิจารณา **"ลักษณะสถานที่"** หรือบริเวณที่จะสร้างเรือนก่อนโดยต้องเลือกเอาสถานที่ปลอดภัย ไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มี

หลุมฝังไม่มีตอไม้ใหญ่ และต้องดูความสูงต่ำลาดเอียงของพื้นดินว่าลาดเอียงไปทางทิศใดและจะเป็นมงคลหรือไม่ ดังนี้

- (๑) พื้นดินใด สูงหน้าได้ ต่ำทางเหนือ เรียกว่า "ไชยะเต ดีหลี"
- (๒) พื้นดินใดสูงหน้าตะวันตก ต่ำทางตะวันออก เรียกว่า "ยสะศรี-ดีหลี"
- (๓) พื้นดินใดสูงทางอีสาน ต่ำทางเหนือ เรียกว่า "ไม่ดี"
- (๔) พื้นดินใด สูงทางอาคเนย์ต่ำทางพายัพ เรียกว่า "เตโช" เอือนนั้นไม่ดี เป็น ไข้พยาธิ

อันใจ

เมื่อเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนได้แล้วจะมี**“การเสี่ยงทายพื้นที่”** นั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยจัดข้าว ๓ กระหวง คือ ข้าวเหนียว, ข้าวเหนียวดำและข้าวเหนียวแดง อย่างละ ๑ กระหวง นำไปวางไว้ตรงหลักกลางที่ดินเพื่อให้กากิน ถ้ากากินข้าวดำทันทวนว่าอย่าอยู่เพราะที่นั้นไม่ดี ถ้ากากินข้าวแดง ทันทวนว่าไม่ดียิ่งเป็นอัปมงคลมากถ้ากากินข้าวขาว ทันทวนว่าดีหลีจะอยู่เย็นเป็นสุข ให้รีบเอ็ดเรือนสมสร้างให้เสร็จเร็วไว

การเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนอีกวิธีหนึ่งคือ**“การชิมรสของดิน”**โดยขุดหลุมลึกราวศอกเศษ ๆ เอาใบตองปูไว้ก้นหลุมแล้วหาหญ้าคาสดมาวางไว้บนใบตอง ทั้งไว้ค้ำคั้นจะได้ไอดินเป็นเหยื่อจับอยู่หน้าใบตองจากนั้นให้ชิมเหยื่อที่จับบนใบตอง หากมีรสหวาน เป็นดินที่พอกอยู่ได้ มีรสจืด เป็นดินที่เป็นมงคล จะอยู่เย็นเป็นสุข มีรสเค็ม เป็นอัปมงคล ใครอยู่มากไม่ยั่งยืนมีรสเปรี้ยว พอกอยู่ได้แต่ไม่มีใครดีนักจะมีทุกข์เพราะเจ็บไข้อยู่เสมอ

นอกจากนี้ยังมี **“ความเชื่อเรื่องกลิ่นของดิน”** อีกด้วย โดยการขุดดินลึกราว ๑ ศอก เอาดินขึ้นมาดมกลิ่นว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้าดินมีกลิ่นหอมถือว่าดินนั้นอุดมดี เป็นมงคลอยู่เย็นเป็นสุข แต่ถ้าดินมีกลิ่นเ็น กลิ่นเหม็นกลิ่นคาว ถือว่าดินนั้นไม่ดีใครปลูกสร้างบ้านอยู่เป็นอัปมงคลการดูพื้นที่ก่อนการสร้างเรือนชาวอีสานแต่โบราณถือกันมากแต่ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตโดยยังใช้คติเดิมแต่มีการเลียงหรือแก้เคล็ด เช่น การขุดดินหากเป็นรสเค็มหรือเปรี้ยวก็แก้เคล็ดโดยการบอกว่าจืด ส่วนการดมกลิ่นดินหากมีกลิ่นเหม็นคาวก็จะบอกเอาเคล็ดว่าหอมเป็นต้น

๒.๔.๓ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า

แม้ว่าชาวอีสานส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนามาช้านานก็ตาม แต่ก็ยังพบว่ามี การนับถือผีผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาด้วย เป็นเพราะว่าเรื่องการนับถือผีของเดิมก็ยังอยู่ และยังได้ฝังที่มีอยู่ในพุทธศาสนาแต่เดิมจากอินเดียและลังกาซึ่งติดพ่วงท้ายเข้ามา

ด้วย^{๒๕} คติความเชื่อของชาวอีสานจึงมีทั้งแบบพุทฺธ พราหมณ์ ผี เจ้า เทพ ผีปอบ ผีฟ้า ผีแถน ผีปู่ตา เป็นต้น

นอกจากนี้ก็พบว่า ชาวอีสานบางส่วนยังมีความเชื่อในเรื่องเทพเทวดาหรือเทพเจ้าด้วย ซึ่งเชื่อกันว่าคติความเชื่อเหล่านี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์ของอินเดียนั่นเอง คติความเชื่อที่สืบทอดกันมา จึงกลายมาเป็นพิธีกรรมต่างๆ ที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น เพราะพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดขึ้นเพื่อการสร้างขวัญกำลังใจ ในการประกอบกิจการและวิถีการดำรงอยู่ของชีวิต มนุษย์ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า เทวดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถนและพญานาค ซึ่งถือเป็นตัวแทนของเทพชั้นสูงที่ชาวอีสานนับถือมาช้านาน

๒.๔.๔ ความเชื่อเรื่องพระยาแถน

ความเชื่อเรื่องพระยาแถนของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมกลุ่มวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคอีสาน พอจะสรุปความได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวชาวอีสาน มีความเชื่อว่าพระยาแถนมีบทบาทมากมายต่อมนุษยชาติเช่นการสร้างโลกจัดให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์กฎการลงโทษเป็นต้นส่วนบทบาทที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ชาวอีสานมีต่อพระยาแถนเช่นความเคารพขอฝนเพื่อทำไร่ไถนาอ้อนวอนให้ช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้นทั้งหมดนี้คือความเชื่อของพวกเขาที่มีต่อพระยาแถนนอกจากนี้ยังสรุปบทบาทของพระยาแถนไว้ อีก โดยสามารถแยกบทบาทออกเป็น ๒ ประเภท คือ แถนหลวง และ แถนบริวาร

(๑) แถนหลวง

คำว่า “แถนหลวง” หมายถึงเทพเจ้าผู้สร้างโลกสร้างสรรพสิ่งในโลกและคำนี้มีชื่อเรียกในนิทานเรื่องขุนบรมว่า “แถนฟ้าขึ้น” แต่ในพงศาวดารล้านช้างเรียกว่า “พระยาแถนหลวง”^{๒๖} พระยาแถนหลวงหรือแถนฟ้าขึ้นมีความหมายตรงกัน^{๒๗} กล่าวคือพระยาแถนได้แก่เทพเจ้าหรือพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเปรียบเทียบกับพรหมในศาสนาฮินดูหรือพระยะโฮวาในศาสนาคริสต์หรือพระอัลเลาะห์ในศาสนาอิสลามความเชื่อเรื่องพระยาแถนนับปรากฏในชาวไทยภาคเหนือชาวไทยใหญ่ในพม่าชาวจีนในสิบสองปันนารวมถึงชาวไทยในภาคอีสานและประชาชนในประเทศสาธารณรัฐ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

^{๒๖} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๐.

^{๒๗} ธวัชปณณโกต, วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๓๔.

ประชาธิปไตยประชาชนลาว^{๒๔} ซึ่งความเชื่ออันนี้ได้ถือสืบทอดกันมาหลายพันปีของประชาชนในประเทศต่างๆ ดังนั้นพระยาแสนคือพระเจ้าสูงสุดตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอีสาน นั่นเอง

(๒) แถนบรืวาร

คำว่า “แถนบรืวาร” หมายถึงแถนที่มีศักยภาพน้อยกว่าพระยาแสนและปฏิบัติการตามหน้าที่ที่พระยาแสนบัญชากลุ่มชนชาติพันธุ์ไทย-ลาวมีความเชื่อว่าแถนบรืวารที่จะกล่าวต่อไปนี้มีบทบาทและหน้าที่ที่จะสนองคำบัญชาของพระยาแสนแตกต่างกันแถนบรืวารแต่ละองค์ก็จะมีบทบาทและหน้าที่เป็นของตัวเองดังนี้^{๒๕}

(๒.๑) แถนหล่อคือแถนมีหน้าที่หล่อรูปร่างและใบหน้ามนุษย์ให้มีความแตกต่างกันลงมาเกิด

(๒.๒) แถนแต่งคือแถนมีหน้าที่ประสานวิชาความรู้ต่างๆ ให้แก่มนุษย์เช่นการทอไหมเลี้ยงไหมตีเหล็กสถาปัตยกรรมการเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

(๒.๓) แถนถมแถนตรงแถนเถือกแถนหุอี้คือแถนประจำ ๔ ทิศช่วยคุ้มครองประเทศอันดีในการตั้งเมืองการเพาะปลูกการพัฒนาบ้านเมือง เป็นต้น

(๒.๔) แถนคำคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการสงคราม

(๒.๕) แถนซังคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินพิจารณาคนดีคนชั่วหรืออาจเรียกว่าเป็นเทพผู้รักษาความยุติธรรมนั่นเอง

(๒.๖) แถนแพนคือแถนผู้ทำหน้าที่สอนศิลปะการละเล่นการร้องรำการกวีและดนตรี

(๒.๗) แถนลมคือแถนผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์และองค์พระยาแสน เช่นการนำข้อความต่างๆ ของมนุษย์ไปกราบทูลองค์พระยาแสน

(๒.๘) แถนแนนคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการรักษาภักดิ์และสายแนนของมนุษย์ในสวนแนนของพระยาแสนบนเมืองสวรรค์

แถนบรืวารเหล่านี้คือแถนที่พระยาแสนหลวงได้ส่งลงมาโลกมนุษย์เพื่อช่วยขุนบรมในการพัฒนาบ้านเมืองที่ขุนบรมปกครองอยู่ดังข้อความว่าเมื่อนั้นพระยาแสนหลวงจึงให้แถนแต่งและพิศณุกรรมลงมาแต่งแบ่งแก่เขาแถนแต่งจึงมาแต่ยามให้ทำไร่ทำนาปลูกข้าวปลูกผักปลูก

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓๔.

^{๒๕} ภิญโญติกันตะ, “นิยายปรัมปราเรื่องแถน : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๘๗.

ลูกไม้ห่มมันทั้งมวลอันจักควรกิน^{๓๐} เป็นต้นดั่งนั้นแถบอื่นๆก็ทำหน้าที่ของตนตามบัญชาของพระยา
แถบหลวงที่กล่าวมาแล้วข้างบน

อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึงประเด็นความเชื่อดังกล่าว ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมอีสาน (Esarn culture) ว่าชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องพระยาแถน ว่าพระยาแถน เป็นผู้มียธิพลในการทำ
ให้ฝนตก โบราณจึงให้ทำบุญบังไฟเพื่อ “ถวญแถน” หรือถวญแถน แต่ในนิทานเรื่องพญาคันคาก
กล่าวว่า ทวงสัญญาแถน ถ้าไม่ทำบังไฟถวญแถน ฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจึงนิยม
ทำบังไฟทุกหมู่บ้าน โดยถือเป็นงานประจำปีเลยทีเดียว^{๓๑}

๒.๔.๕ ความเชื่อเรื่องพญานาค

ความเชื่อเรื่องพญานาค^{๓๒} หรือ นาค (อังกฤษ : nāga, สันสกฤต: नाग) เป็นความเชื่อใน
ภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเรียกชื่อต่างๆ กัน แต่มีลักษณะร่วมกัน คือ เป็นงู
ขนาดใหญ่มีหงอน เป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา อีกทั้งยังเป็น
สัญลักษณ์ของบันไดสู่จักรวาลอีกด้วย

ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาคน่าจะมาจากอินเดีย ด้วยมีปกรณัมหลายเรื่องเล่าถึง
พญานาค โดยเฉพาะในมหากาพย์มหาภารตะ นาคถือเป็นปรัภักษ์ของครุฑ ส่วนในด้านานพุทธ
ประวัติ ก็เล่าถึงพญานาคไว้หลายครั้งด้วยกัน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีตำนานเรื่อง
พญานาคอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านในภูมิภาคนี้มักเชื่อกันว่าพญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง หรือ
เมืองบาดาล และเชื่อกันว่าเคยมีคนเคยพบรอยพญานาคขึ้นมาในวันออกพรรษาโดยจะมีลักษณะ
คล้ายรอยของงูขนาดใหญ่

ลักษณะของพญานาคตามความเชื่อในแต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกันไป แต่พื้นฐานคือ
พญานาคนั้นมีลักษณะตัวเป็นงูตัวใหญ่มีหงอนสีทองและตาสีแดง เกล็ดเหมือนปลา มีหลายสี
แตกต่างกันไปตามบารมี บ้างก็มีสี่เขี้ยว บ้างก็มีสี่ตา หรือบ้างก็มี ๗ สี เหมือนสีของรุ้ง และที่สำคัญ
คือนาคตระกูลธรรมดาจะมีเศียรเดียว แต่ตระกูลที่สูงขึ้นไปนั้นจะมีสามเศียร ห้าเศียร เจ็ดเศียรและ
เก้าเศียร นาคจำพวกนี้จะสืบเชื้อสายมาจาก **พญาเศษนาคราช** (อนันตนาคราช) ผู้เป็นบัลลังก์
ของพระวิษณุวรกายปรมนาถ ๓ เกษียรสมุทรอนันตนาคราชนั้นเล่ากันว่ามียักษ์ใหญ่โตมโหฬารมี

^{๓๐} กรมศิลปากร, **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร :
ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๑.

^{๓๑} อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒.

^{๓๒} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki> [๒๐ มกราคม
๒๕๕๗].

ความยาวไม่สิ้นสุด มีพันธะระ พญานาคนั้นมีทั้งเกิดในน้ำและบนบก เกิดจากกรรมและจากไข่มือกุญชรสามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้ นาคนั้นมักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม

อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึงประเด็นความเชื่อดังกล่าว ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมอีสาน (Esarn culture) ว่า **ความเชื่อในเรื่องนาคเล่นน้ำ** ชาวบ้านอีสาน เชื่อว่า ปีใดฝนจะดีไม่ดีขึ้นอยู่กับนาคในน้ำ คำว่า “นาคในน้ำ” หมายถึง คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญานาค ที่เป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรมทางน้ำชนิดหนึ่ง โบราณสอนไว้ว่า ฝนตกเพราะนาคเล่นน้ำที่สระโนดาด ปีใดนาคเล่นน้ำคู่ ฝนจะไม่ดี ปีใดนาคเล่นน้ำคี่ ฝนจะดี ให้ชาวบ้านปักดำนาตามความเชื่อนั้น ส่วนนาคจะเล่นน้ำก็ตัว ให้ดูตามปฏิทินหลวงซึ่งจะบอกไว้ทุกปี^{๓๓}

๒.๔.๖ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดี

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดีของชาวอีสาน **ฤกษ์**^{๓๔} คือ เวลาที่มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของคนเราโดยเฉพาะเวลาในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อาจจะทำให้เกิดปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ หากไม่คำนึงถึงฤกษ์ยาม นอกจากฤกษ์จะทำให้เชื่อว่าสามารถทำให้คนเราอยู่ดีกินดีแล้ว ยังส่งผลในทางสังคมอีกด้วย เช่น หากเมื่อหาฤกษ์ยาม (วันและเวลา) ที่แน่นอนไว้แล้วย่อมทำการนัดหมายกับญาติพี่น้องได้และญาติพี่น้องย่อมต้องมาตามฤกษ์ที่นัดหมายไว้ดังนั้นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่างๆ เช่น การแต่งงาน การสร้างบ้าน การบวชการโกนผมไฟ หรือการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งควรจะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับฤกษ์ยามและปรัชญา-แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับฤกษ์ยามที่จะประกอบพิธีกรรมต่างๆด้วย

ในห้วงจักรวาลอันกว้างขวาง ซึ่งมีแผ่นดินอยู่เบื้องล่าง และแผ่นฟ้าหรืออวกาศอยู่เบื้องบน หลังจากมนุษย์ได้มีการวิวัฒนาการตั้งแต่สัตว์ชั้นต่ำจนกระทั่งกลายเป็นคนและได้มีการพัฒนาความเชื่อในสังคมเกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอก กาย (ที่ไม่สามารถหาคำอธิบายได้) เพื่อช่วยในการป้องกันภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งน้ำท่วม ไฟป่า ไข้ ฯลฯ โดยที่คนได้ทำการท่องจำ จดในทุกๆ วัน และทุกๆ คืนเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งดีและร้ายที่เกิดขึ้นกับผู้คนแล้วได้ขยายผลกระทบไปสู่วงกว้างพร้อมทั้งได้สร้างเป็นสถิติไว้

มนุษย์ผู้ที่ได้ทำการจดบันทึกสถิติต่างๆ ไว้ ต่อมาได้กลายเป็่นนักสถิติ นักโหราศาสตร์ และนักดาราศาสตร์ พวกเขาได้ทำการแบ่งช่วงเวลาที่มาเยือนโลกนี้เป็นประจำโดยแบ่งออกเป็นเสี้ยววินาที วินาที นาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน และปีโดยในช่วงของแต่ละปีได้ทำการแบ่งออกเป็นฤดูกาล (ในประเทศไทยแบ่งเป็น ฤดูหนาว (เหมันตฤดู) ฤดูร้อน (คิมหันตฤดู) ฤดูฝน

^{๓๓} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๖๒.

^{๓๔} สวง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

(วสันตฤดู)) รวมทั้งคนเหล่านั้นได้บันทึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของฤดูเข้าสู่ฤดูและถึงแม้มัน
 เป็นไปเองตามกฎของธรรมชาติแต่ส่งผลและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แต่สิ่ง
 มนุษย์ได้กระทำทั้งความดีและความเลวร้ายและได้ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา
 และถือเป็นกฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติ ซึ่งเรียกว่า "ฤกษ์" หรือ "ยาม" โดย
 แบ่งออกเป็นชื่อต่างๆ กัน ตามลักษณะบ่งบอกถึงความดีและความร้ายซึ่งอนุชนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้
 และนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสมของเหตุและผลต่อไปในการ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั้น จะมี
 ส่วนประกอบใหญ่ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ฤกษ์ และ ยามกับพิธีกรรมซึ่งเมื่อเราได้ฤกษ์-ยามที่ดีแล้ว
 เราจะต้องทำพิธีกรรมให้ถูกต้องจึงจะผลสมบูรณ์ ประเภทของฤกษ์ยามมี ดังนี้

วันจรมคือ วันและเวลาที่ไม่ควรประกอบงานมงคลต่าง ๆ เพราะจะนำไปสู่ความหายนะ
 ความล้มจมและความวิบัติภัย

วันพืคือ วันและเวลาที่เจริญ วันเพ็ญพืและเป็นวันที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าควรแก่
 การกระทำงานมงคลทุกอย่างที่พึงกระทำ วันจรมวันพืนั้นให้ยึดถือเดือนกับวันเป็นหลักในการศึกษา
 ดังนี้^{๓๕}

ตารางที่ ๑ วันจรมวันพื

เดือน	จรม	พื
อ้าย (เดือน ๑)	ศุกรี	จันทร์
ยี่ (เดือน ๒)	เสาร์	อังคาร
สาม, แปด	อาทิตย์	พุธ
สี่, เก้า	จันทร์	พฤหัสบดี
ห้า, สิบ	อังคาร	ศุกรี
หก, สิบเอ็ด	พุธ	เสาร์
เจ็ด, สิบสอง	พฤหัสบดี	อาทิตย์

^{๓๕} เรืองเดียวกัน, หน้า ๓.

๒.๔.๗ ความเชื่อเรื่องหมอดูนางทรง (คนทรง) การบนหรือ (การบ๋า) และการกะล่ำ

ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าจึงทำให้ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องหมอดูนางทรง(คนทรง) การบนหรือ (การบ๋า) และการกะล่ำ ไปด้วย

หมอดู คือ ผู้ที่มีความสามารถในการทำนายทายชีวิตร อนาคตและเล่าเรื่องถึงเรื่องราวในอดีตได้ การศึกษาโหราศาสตร์และสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือ หมอดูจะมีมากมายหลายประเภท อาทิ

หมอดูไฟ จะใช้ไฟเป็นตัวทำนาย

หมอดูลายมือจะใช้ลายมือของผู้มาดูเป็นตัวทำนาย

หมอดูโหราศาสตร์จะทำนายจากการคำนวณ วัน เดือน ปี เกิด

หมอดูนั่งทรงจะทำนายด้วยการติดต่อกับของรักษา

หมอดูลักษณะคนจะทำนายจากลักษณะ ชาย หญิง

การดูหมอดูจะต้องมีค่ายกครู คือค่าดูนั่นเองซึ่งแล้วแต่หมอดูจะกำหนดซึ่งการทำนายอาจจะถูกหรือไม่ขึ้นกับความเชื่อแต่ละบุคคล

นางทรง(คนทรง) คือ ร่างทรงที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ หรือเจ้าผู้ที่จะมาเป็นนางทรงจะเป็นผู้หญิงที่มีญาติพี่น้องที่เคยเป็นร่างทรงหรือนางทรงมาก่อนจึงจะเป็นร่างทรงได้ และร่างทรงนี้เจ้าปู่หรือของรักษาจะเป็นผู้เลือกเอง ถ้าร่างทรงอ่อนแอเจ็บไข้ป่วยอยู่เสมอเมื่อเป็นร่างทรงก็จะแข็งแรงหายป่วยผู้ที่เป็ร่างทรงมักจะถูกทาบทามก่อนมิได้บังคับขึ้นใจ จะต้องสมัครใจเองนางทรงหรือ ร่างทรงนี้ จะสามารถสื่อสารติดต่อกับของรักษาได้และจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ชาวบ้านจะให้เกียรตินางทรงมากเพราะว่าถือประหนึ่งเป็นตัวแทนในการติดต่อกับของรักษาที่ชาวบ้านนับถือ

การบนหรือ (การบ๋า) เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสานโดยทั่วไปและมีที่จังหวัดมุกดาหารเกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่นการเจ็บป่วยแล้วอยากให้หายจากการเจ็บป่วยญาติพี่น้องเดินทางไปอื่นไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราวหรือจะเดินทางไปแข่งขันหรือรับการคัดเลือกต่างๆ หรืออื่นๆที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดีผู้ที่ไปบน (บ๋า) จะต้องมีการบอกไม้มงคลเขียนจุดตามที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ เช่นพระธาตุพนม พระเจ้าองค์หลวง เจ้าฟ้าเมือง เจ้าแม่สองนาง เป็นต้นและอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบน (บ๋า) ว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวายเป็นการแก้บน (บ๋า)อาจจะเป็น หมู เป็ด ไก่ พวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพรแล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบน(บ๋า)ไว้ แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบผลแล้วก็จะเชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

การกะล่ำ หรือการคะล่ำเป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสานซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่นคนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรมจะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้จะทำให้ผิดไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้านซึ่งเป็นการถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีกเป็นต้น ซึ่งลักษณะของการคะล่ำจะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคลซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลืออยู่ตามชนบท

๒.๔.๘) ความเชื่อเรื่องศาสนาและชนบประเพณี

ความเชื่อเรื่องศาสนาของชาวอีสานมีความผูกพันกันมานานหลายชั่วอายุคน ได้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถกล่าวได้ว่าชาวอีสานนั้นโชคดีที่ได้เกิดขึ้นมาและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางแห่งศาสนาตลอด ด้วยเหตุผลทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้ชาวอีสานมีประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรม ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจำนวนมากวัดยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขกับสิ่งที่เป็นอย่างอยู่

ลัทธิความเชื่อ ๓ อย่างที่มีส่วนพัวพันอยู่กับชีวิตของชาวอีสาน คือ ผี พราหมณ์ พุทธ ซึ่งดำรงอยู่เคียงคู่กันมายาวนานจนกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตชาวอีสาน ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ในตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ศาสนาพราหมณ์ เคยมีอิทธิพลอยู่แถบอีสานเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพราะสมัยขอมเรืองอำนาจในดินแดนแห่งนี้ กษัตริย์ขอมบางองค์ก็เลื่อมใสพราหมณ์ บางองค์ก็เลื่อมใสพุทธศาสนา จึงเห็นได้จากการสร้างปราสาทต่างๆ ทั้งไว้ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะการนับถือได้อย่างชัดเจน เช่น ปราสาทหินพิมาย สร้างในศาสนาพุทธ ส่วนปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างในศาสนาพราหมณ์ แต่อย่างไรก็ดี ชาวอีสานก็ยังนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ส่วนพิธีการต่างๆ นั้นมีเรื่องของพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่บ้าง ถ้าไม่สังเกตให้ดีก็จะมองไม่เห็น แต่มีอีกสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ดาษดื่นและทั่วไปก็คือการนับถือผีสงเทวดา^{๓๖}

ชนบประเพณีของชาวอีสานอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อในศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธแต่ในทางปฏิบัติยังยึดมั่นอยู่ในสถาบันหลัก ๓ สถาบัน คือ ผี พราหมณ์และพระพุทธรศาสนาสถาบันทั้งสามนี้บรรพบุรุษได้จัดระบบและกลั่นกรองทำการสั่งสอนสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ชนบประเพณีพิธีกรรมในภาคอีสานจึงมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวันและระ

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๖๕.

เพณีตามฮีตสิบสอง แต่ประเพณีที่ถือว่ามีความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน คือประเพณีฮีตสิบสอง^{๓๗} “**ฮีตสิบสองคองสิบสี่**” หรือเรียกสั้นๆว่า “**ฮีตคอง**”

คองสิบสี่ หมายถึง ครรลอง หรือแนวทางปฏิบัติคนและหน้าที่ของคนในสังคมว่าควรปฏิบัติอย่างไร เช่น หน้าที่ของผู้ปกครองบ้านเมือง เรียกว่าฮีตเจ้าคองขุน หน้าที่ของพระสงฆ์ เรียกว่า ฮีตวัดคองสงฆ์ นอกจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของสามัญชน เช่น ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตลูกคองหลาน ฮีตปู่คองย่าฮีตป้าคองลุง เป็นต้น ใครดำรงตนอยู่ในฐานะใด ควรปฏิบัติตนต่อคนอื่นๆ ในสังคมอย่างไร ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของลูกลูกที่เลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุข ได้รับการยกย่องว่าเป็นลูกที่ดี เป็นคนดีในทำนองเดียวกัน พ่อแม่ก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีจัดสร้างบ้านเรือนให้ลูกอยู่ หาคู่ครองให้และมอบมรดกให้เพื่อลูกจะได้มีหลักฐานเป็นฝั่งเป็นฝาต่อไป

คองสิบสี่ถือว่าเป็นการจัดระเบียบสังคม ชาวอีสานโดยทั่วไปต่างยึดมั่นในคองสิบสี่เป็นผลให้ชาวอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่าย และสุขสบายผู้คนต่างนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกันเช่น คนอื่นอายุคราวพ่อลูกหลานก็เรียกอย่างเต็มปากว่าพ่อ ถ้าอาวุโสกว่าก็เรียกว่า พ่อใหญ่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือเจือจานซื่อสัตย์ไม่เอาเปรียบกัน

ความเชื่อในพุทธศาสนาทำให้ชาวอีสานเชื่อในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ กฎแห่งกรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังกล่าว ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวอีสานมุ่งให้เกิดความสุขความสบายใจเป็นหลัก ชาวอีสานจึงยึดมั่นและปฏิบัติตามฮีตสิบสองอย่างมั่นคง **ฮีตสิบสอง** หมายถึง จารีตประเพณี ที่ชาวอีสานปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปีฮีตสิบสองของชาวอีสานประกอบด้วยประเพณีต่างๆ^{๓๘} ดังต่อไปนี้

(๑) เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารและฟังเทศน์เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติขึ้นรองจากปาราชิก ให้เข้าไปอยู่ในที่อันจำกัดเพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม ชำระจิตใจให้หายมัวหมอง และพ้นจากอาบัติ

(๒) เดือนยี่ บุญคูณลาน เป็นการทำบุญสู่ขวัญที่นวดเสร็จแล้วและกองไว้ในลานข้าว

(๓) เดือนสาม บุญข้าวฉี่ ทำบุญตักบาตร

(๔) เดือนสี่ บุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ

(๕) เดือนห้า บุญสงกรานต์หรือตรุษสงกรานต์

^{๓๗} มูณี พันทวี, หมอลำหม่อหนังสือที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๑๗, (มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๓.

^{๓๘} ลำลี รักสุทธิ, **ฮีตสิบสองคองสิบสี่**, ฉบับอุบลราชธานี ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พ.ศ.พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๒.

(๖) เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่ง

(๗) เดือนเจ็ด บุญข้าสະหรือบุญบูชาบรรพบุรุษ ทำบุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อน แก่บ้านเมือง มีการเลี้ยงผีปู่ตาและผีตาแฮก (ผีรักษาไร่นา)

(๘) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

(๙) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

(๑๐) เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลากภัต) เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรตมีการแลกเปลี่ยนข้าวกระยาสารทกันระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านใกล้เคียง

(๑๑) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา หรือเรียกอีกอย่างว่าทำบุญจุดประทีป มีการถวายปราสาทผึ้ง (ขี้ผึ้งประดิษฐ์เป็นปราสาท) การล่องเรือไฟ (ไหลเรือไฟ) และการแข่งเรือพาย

(๑๒) เดือนสิบสอง บุญกฐิน

๒.๔.๙ ความเชื่อเรื่องผี (การถือผี) วิญญาณ และผีปู่ตา

ระบบความเชื่อและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เราอาจแบ่งแยกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อต่างๆ ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural force) และจิตวิญญาณ หรือเทพเจ้า หรือสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernature being) ซึ่งในส่วนของสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทแรก คือเทพเจ้า (Gods) ที่มีต้นกำเนิดมาจากมนุษย์ (Non-human origin) และประเภทที่สอง จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปู่ตาหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว^{๓๙}

ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณเป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ที่เป็นของชาวอีสาน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาช้านาน รวมทั้งความเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพสิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษและเป็นความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้นและไม่ยอมทำสิ่งนั้นส่วนความเชื่อในการตั้งหมู่บ้านก็ไม่ต่างกันนักชาวอีสานมีการนับถือ"ผีบ้าน" และแถนหรือ "ผีฟ้า"มีการเซ่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อให้อุปถัมภ์ปกป้องรักษาลูกหลาน มีการตั้ง "ศาลเจ้าปู่" ไว้ที่ดอนปู่ตา ซึ่งมีชัยภูมิเป็นโคก น้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่หนาที่บ มีการก่อสร้าง "ตูป" เป็นที่สถิตของเจ้าปู่ทั้งหลายตลอดจนการตั้ง "ป้อบ้าน"(หลักบ้าน)เพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และมีการเซ่น "ผีอาฮัก"คือเทพารักษ์ให้ดูแลคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

^{๓๙} ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔๑.

พิธีเลี้ยง "ผีปู้ตา" จะกระทำในเดือน ๗ คำว่า "ปู้ตา" หมายถึงญาติฝ่ายพ่อ(ปู่-ย่า)และญาติฝ่ายแม่(ตา-ยาย)ซึ่งทั้งสี่คนนี้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นที่เคารพของลูกหลานครั้นเมื่อตายไปจึงปลูกหอหรือที่ชาวอีสานเรียก"ตูบ" มักใช้เสา ๔ ต้นหลังคาจั่วพื้นสูงโดยเลือกเอาสถานที่เป็นดงไผ่บ้านมีต้นไม้ใหญ่และสัตว์ป่านานาชนิดเรียกว่า"ดงปู้ตา"ถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ใครไปรุกกล้าตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์ไม่ได้หรือแม้แต่แสดงวาทะจาหยาบคายก็ไม่ได้ ปู้ตาจะลงโทษกระทำให้เจ็บหัวปวดท้องและเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมีคนล้มตายผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้านชาวอีสานถือกันว่า"หลักเหียงหงวย"ต้องทำพิธีตอกหลักบ้านใหม่ให้เที่ยงตรง มีการสวดมนต์เลี้ยงพระสงฆ์เช่นสรวงเทพยดาอารักษ์ แล้วหาหลักไม้แก่นมาปักใหม่ซึ่งต้องมีคาถาหรือยันต์ใส่พร้อมกับสวดสูตรติเสาก่อนเอาลงดินในบริเวณกลางบ้านทั้งนี้เพราะชาวอีสานมีความเชื่อในการตั้ง "หลักบ้าน" เพราะหลักบ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผังชุมชนระดับหมู่บ้านและเปรียบเสมือนหัวใจของบ้าน เมื่อชุมชนเติบโตขึ้น "หลักบ้าน"ก็พัฒนาไปสู่"หลักเมือง"ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศไทย หลักบ้านมักสร้างด้วยไม้มงคล เช่น ไม้คูณ ไม้ยอ มีทั้งหลักประธานหลักเดี่ยวและมีพร้อมหลักบริวารรายล้อมส่วนรูปแบบของหลักบ้านนั้น มักควั่นหัวไม้เป็นเสาทรงบัวตูมหยาบ ๆ บางแห่งก็ถากให้เป็นปลายแหลมแล้วทำหยัก"เอวขัน"ไว้ส่วนล่าง

การถือผีหรือการมีความเชื่อในเรื่องผีของชาวอีสานนั้น เป็นประเภท จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว ยังก็เป็นความเชื่อของคนในแต่ละชุมชนท้องถิ่นบางชุมชนก็มีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณในแบบเทวดาอารักษ์ (Guardian spirit)^{๔๐} ซึ่งมีฤทธิ์อำนาจต่ำกว่าเทพเจ้า แต่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่าเทพเจ้า พื้นที่บางแห่งเชื่อว่าเทวดาอารักษ์จะทำหน้าที่ดูแลให้ความคุ้มครองป้องกันภัยแก่ผู้ประพฤติดี เทวดาอารักษ์ยังอาจสิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่เพื่อดูแลป่า คุ้มครองแม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ความเชื่อในเทวดาอารักษ์ทำให้สังคมวัฒนธรรมหลายๆ แห่งให้ความสำคัญเคารพยำเกรงแก่ป่าและน้ำ และทำการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติดุจดังผู้มีพระคุณ

ยกตัวอย่าง บุญสงกรานต์ ของชาวบ้านแท่น ตำบลเหล่า อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม ตอนพระแท่นเป็นป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ภายในตอนแท่นมี "พระแท่น" หรือก้อนหินทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ ๑ เมตรเท่ากัน สูงประมาณ ๑.๕ เมตร ตรงกลางด้านบนเป็นรูสี่เหลี่ยมเป็นชั้นลดหลั่นกัน ชาวบ้านเชื่อว่าใส่น้ำลงไปในรูของแท่นหินดังกล่าวมากเท่าไร น้ำก็จะไม่เต็ม ส่วนด้านข้างของหินจะเว้าเข้าไปข้างในจนหินมีลักษณะกึ่งตรงกลาง ตามประวัติความเป็นมา ชาวบ้านแท่นมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า ก้อนหินที่วางกระจัดกระจายอยู่บนพื้นดินในป่า

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.

ใกล้ๆ หมู่บ้านเท่านั้น เป็นก้อนหินที่มีมาตั้งแต่สมัย “คนแปดศอก” หรือสมัยโบราณที่เชื่อกันว่า ผู้คนในยุคนั้นมีรูปร่างสูงใหญ่ถึง ๘ ศอก ซึ่งเป็นพวกขอมหรือเขมรที่ต้องขึ้นหินเพื่อไปสร้างพระธาตุพนมที่จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน แต่เมื่อรู้ว่าพระธาตุพนมสร้างเสร็จแล้ว พวกขอมจึงเอาหินดังกล่าวทิ้งไว้ในป่าซึ่งเป็นบริเวณดอนพระแท่นในปัจจุบัน เมื่อหลวงเสนาซึ่งเป็นผู้ที่มาก่อตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกพบหินเหล่านี้ จึงนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านและบริเวณดังกล่าวจึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระแท่นเป็นผู้รักษาทุกสิ่งทุกอย่างในบริเวณป่า ดังนั้นจึงไม่มีชาวบ้านคนใดตัดต้นไม้หรือจับสัตว์ เพราะกลัวว่าพระแท่นจะลงโทษทำให้เกิดความไม่สบายต่างๆ ชาวบ้านจึงมีการทำบุญสร้างแท่น เพื่อขอฝนจากวิสาขกาลเทพบุตรหรือเทพเจ้าที่ชอบการบูชาไฟ ซึ่งในการเลี้ยงพระแท่น ชาวบ้านก็นำเอาขี้ไฟมาจุดถวายเพื่อขอพรจากพระแท่นให้ช่วยปกปักรักษา คุ่มครองให้ชาวบ้านปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และภัยอันตรายต่างๆ^{๔๑}

ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าตายายนั้น สอดคล้องกับคติความเชื่อว่ามีจิตวิญญาณ (soul) ซึ่งยังคงดำรงอยู่หลังจากมนุษย์สิ้นลมหายใจและร่างกายเน่าเปื่อยผุพังไป บางสังคมวัฒนธรรมเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะวนเวียนอยู่ใกล้ๆ ทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดพิธีเซ่นไหว้บูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และกลายมาเป็นพื้นฐานอำนาจของผู้อาวุโสภายในครอบครัว

ในการศึกษาเปรียบเทียบระบบความเชื่อของสังคมวัฒนธรรมกว่า ๕๐ แห่งทั่วโลก จี.อี. สวานสัน (G.E. Swanson)^{๔๒} เสนอว่า ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษและพิธีเซ่นไหว้บูชา วิญญาณบรรพบุรุษมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัวและระบบเครือญาติ ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็นแกนกลางของการตัดสินใจ โครงสร้างของครอบครัวและเครือญาติมีการรวมตัวเป็นปึกแผ่นและแน่นแฟ้น ความเชื่อในการให้คุนและโทษของวิญญาณบรรพบุรุษต่อลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจและการควบคุมกฎระเบียบของพ่อหรือผู้อาวุโสในครอบครัว

หมู่บ้านชาวอีสานของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ยังคงมีบทบาทอย่างสูง เพราะว่าลัทธินับถือผี (Animism) เป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของระบบ

^{๔๑} สุริยา สมุทคุปดี, **ฮิตบ้านคองเมือง**, (โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของอีสาน สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๔๒} G.E. Swanson, *The Birth of the Gods* (Ann Arbor : University of Michigan Press, 1969), pp. 4-31.

ศาสนาในสังคมไทยควบคู่ไปกับพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์ อันเป็นการผสมกลมกลืนขององค์ประกอบทางศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมที่แตกต่างกันแต่รวมกันเป็นศาสนาเดียวกันโดยปราศจากการแบ่งแยก

ลัทธิถือผีนิยม เป็นลัทธิศาสนาดั้งเดิมของสังคมไทยก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนภายหลังความเชื่อเรื่องผีจึงมีตำแหน่งที่แน่นอนในระบบโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของคนไทย ถ้าหากเปรียบเทียบกับศาสนาพุทธและพราหมณ์ ซึ่งมุ่งให้ความสนใจเรื่องโลก จักรวาล กรรม ชาตินี้-ชาติหน้าแล้ว จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยนั้น ให้ความสนใจกับเรื่องที่แคบกว่า เฉพาะเจาะจงและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นมากกว่า คนไทยโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชนบทได้จัดแบ่ง “ผี” ออกเป็นหลายประเภท เช่น ผีเปรตหรือยักษ์ตามที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา ผีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่เป็นของคนพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ ผีป่า ผีน้ำ ผีนางไม้ ผีบรรพบุรุษ ฯลฯ^{๔๓}

การถือผี ของชาวอีสานมีมาช้านาน จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีนั้นถือเป็นศาสนาเริ่มแรกดั้งเดิมของชาวอีสาน ก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและลัทธิพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนเป็นระบบศาสนาของตน ความเชื่อเรื่องผีจึงยังรากลึกลงในระบบโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของชาวบ้านอีสานมานาน ดังนั้นความเชื่อเรื่องผี จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะความเชื่อเรื่องผีมุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ โรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน ความปลอดภัยในการเดินทาง ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ รากฐานของความเชื่อดั้งเดิมนี้อาจกำหนดให้มี “ผี” ประจำอยู่แทบทุกหนทุกแห่งในท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริเวณสถานที่หรือแหล่งธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ผีปู่ตา ผีต้นน้ำ ผีดอน ผีเหล่า ผีภู ฯลฯ ในหมู่บ้านอีสานลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นโครงสร้างความคิดทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน (Indigenous culture construct)^{๔๔}

“ผี”ของชาวอีสานจึงสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทดังต่อไปนี้

๑) ผีบ้าน แต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานจะนับถือผีประจำบ้านที่เรียกว่า “ผีปู่ตา” ผีปู่ตาเป็นผีที่คอยดูแลรักษาป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะมากระทำแก่คนในหมู่บ้านทุกๆ ปี จะมีการเลี้ยงผีปู่ตามักจะเป็นป่าที่มีต้นไม้อายุนับร้อยปีเพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากไปตัดไม้หรือยิงนกภายในบริเวณดอนปู่ตาผีปู่ตาจะโกรธาและบันดาลให้ชีวิตประสบแต่อัปมงคลในพิธีเลี้ยงผีปู่ตานั้น

^{๔๓} สุริยา สมทุภะ, **ฮิดบ้านคองเมือง**, (โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของอีสาน สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐.

เผ่าจ๋าจะเป็นพิธีกรเพราะเผ่าจ๋าเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตาเมื่อวันเลี้ยงผีบ้าน ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวานไปร่วมในพิธีเช่น ข้าวต้มไข่ต้ม ไก่ต้ม เหล้าขาว บั๊น ข้าว ข้าวดำข้าวแดง กล้วย น้ำอ้อยน้ำตาล

๒) ผีนา หรือผีตาแฮก เป็นผีที่ทำหน้าที่อารัก্ষ์ผีนนา คอยอำนวยความสะดวกให้ข้าวกล้างดงาม น้ำ ปลา อุดมสมบูรณ์ตลอดจนคอยคุ้มครอง วัว ควาย ให้มีสุขภาพดีเหมาะในการทำงาน ผีตาแฮกจะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาแปลงใดที่ตาแฮกสถิต ชาวนาจะยกคันทนาให้สูงขึ้นก่อนจะลงมือทำนา จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน การเลี้ยงผีตาแฮก นั้นจะกระทำกันในวันพฤหัสบดี อาหารที่นำไปเช่นผีตาแฮก ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้าขาว แกลบข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ข้าวดำ กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาลเมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้วชาวนาก็จะปักดำข้าวกล้าในนาแปลงที่ตาแฮกอยู่ก่อนเพื่อเป็นการเสี่ยงทายความงอกงามของข้าวในนา

๓) ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครื่องญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้ไปเกิดยังคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนอยู่ แต่ถ้าหากลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสมผีเชื้อก็จะโกรธบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องทำการขอมาจึงจะหายโกรธเมื่อถึงวันโกน วันพระหรือวาระที่ทำบุญข้าวสากในเดือนสิบและบุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า ลูกหลานจะต้องให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้

๔) ผีปอบ ผีปอบก็คือคนที่เป่าผีเข้าสิงในร่างกายคนอื่นเรียกว่า ผีปอบเข้าเพื่อที่จะกินตับไตไส้พุงคนนั้นบางครั้งคนที่ถูกปอบเข้าจะถึงแก่ชีวิตหากไม่มีหมอผีมาขับไล่ผีปอบที่สิงสถิตอยู่ให้ออกไป เชื่อว่าสาเหตุที่จะทำให้คนเป็นปอบนั้นมีอยู่ ๒ ประการคือ

ประการแรก เกิดจากการเรียนเวทมนตร์คาถาต่างๆ เช่นเสน่ห์ยาแฝดอยู่ยงคงกระพันแล้ว เวทมนตร์คาถานั้นแก่กล้าจนเกินไปหรือประพฤติปฏิบัติผิดข้อห้ามของเวทมนตร์นั้นๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นผีปอบ

ประการที่สอง เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหากพ่อหรือแม่เป็นปอบเมื่อตายไปผีปอบจะรีบออกจากร่างไปสิงสถิตบุคคลที่อยู่ใกล้และบุคคลนั้นจะกลายเป็นปอบทันทีเมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใคร บุคคลนั้นจะมีอาการชักกระตุกดิ้นทุรนทุรายส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัว ญาติพี่น้องต้องไปตามหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผีปอบโดยการใช้น้ำยาวิเศษหรือหางกระเบนและใช้น้ำมันไฟเหน็บหรือจี้ลงไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เมื่อผีปอบทนไม่ได้ก็จะออกปากบอกว่าตนเป็นใคร มาจากไหนแล้วจึงออกจากร่างไป แต่ในบางรายถ้าผีปอบนั้นมีคาถาแก่กล้ากว่าหมอผีปอบนั้นก็เลยไม่ยอมออก คนที่ถูกผีปอบเข้าก็จะตายหากแก้ไขไม่ทันเป็นที่น่าสังเกตว่า คนที่ถูกผีปอบเข้าถึงส่วนมากจะเป็นคนป่วยคนอ่อนแอและคนขวัญอ่อน

๕) **ผีเป่า** มีความเชื่อว่าผีเป่าคือคนที่กลายเป็นผีดิบเพราะชอบกินตับคน ตับสัตว์หรือชอบกินอาหารทะเลสด อาหารคาว ผีเป่าจะออกหากินในเวลากลางคืนโดยเฉพาะในคืนเดือนมืดที่ตรงกับวันพระมักจะออกหากินคนที่เป็นผีเป่าจะมีแสงออกที่จมูกทั้งสองข้าง

หมอผี คือ ผู้ที่มีความนับถืออำนาจลึกลับและญาณวิเศษที่สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับได้ นอกจากนี้หมอผียังเป็นตัวแทนในการบวงสรวงสังเวยติดต่อและสื่อสารกับผีได้ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆมากมายเช่นการพอนผีผด

๖) **การพอนผีผด** ภาคอีสานเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทยซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพรแต่บางแห่งก็แห้งแล้ง และบางครั้งก็ต้องประสบอุทกภัยสลับแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นภาคที่ได้รับภัยธรรมชาติมากเหมือนกันและผู้คนในภาคนี้อยู่ตามชนบท ส่วนมากเชื่อถือเกี่ยวกับผีสา่งต่างๆ จึงมีพิธีการพอนชนิดหนึ่งเรียกว่า **“การพอนผด”** เป็นการปฏิบัติตามแนวความเชื่อนี้

การพอนผดคือการพอนรำเพื่อเป็นการสังเวยผีบรรพบุรุษ ประเพณีการพอนผดนี้ตามที่ได้ยินจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ได้ความว่า มี ๒ อย่างด้วยกันคือการพอนผีผด และการพอนผีเม็ง ซึ่งมีกรรมวิธีอย่างเดียวกันเพียงแต่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยคือการพอนผีผดไม่มีกระบอกน้ำปลาร้าแต่การพอนผีเม็งจะมีกระบอก ใส่น้ำปลาร้าสังเวยผีด้วยการที่ใช้น้ำปลาร้าทานกล่าวว่าใส่ตามธรรมชาติที่ถือกันมาแต่เดิมสันนิษฐานกันว่าเป็นเพราะว่าชาวภาคนี้ชอบรับประทานปลาร้านั่นเองสำหรับการพอนผีผดนี้มักจะทำกันในระหว่างเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ซึ่งพวกพอนผีผดคนนี้จะต้องเป็นพวกตระกูลเดียวกันและเมื่อครบรอบปี บางตระกูลก็ทำ ๓ ปีต่อครั้ง บางตระกูลก็ปีละครั้ง หรือบางตระกูลก็ไม่มีกำหนดแน่นอนเห็นว่ามีเช่นเมื่อใดก็จัดทำกันเสียที่หรือบางทีคนในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยต้องบนบานผีปู่ย่าตายายอันเป็นบรรพบุรุษ ก็ต้องทำพิธีเช่นสรวงกันตามที่ได้บนบานไว้ซึ่งการพอนผีผดแต่ละครั้งก็ต้องใช้จ่ายเงินทองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูพวกญาติพี่น้องที่มาร่วมในงานตลอดจนชาวบ้านในละแวกเดียวกันที่มาช่วยในงานด้วย

๒.๕ พิธีกรรมการบูชาปู่ตา

คติความเชื่อของบรรพบุรุษมีอิทธิพลที่สำคัญต่อจิตใจและสังคมชาวอีสานมาช้านาน การถือผีหรือความเชื่อเรื่องภูตผีผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมการบูชา การเซ่นไหว้หรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ขึ้นพิธีกรรมการบูชาปู่ตาจึงเป็นคติความเชื่อที่ชาวอีสานได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน

๒.๕.๑ ความเป็นมาของพิธีกรรมการบูชาปู่ตา

ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะเช่นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่ย่อมมีสิ่งยึดถือรวมกันด้านจิตใจ นั้นเพื่อให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลายมาบัง เบียดก็ต้องมีสิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติร่วมกันทำให้จิตใจเป็นสุข และก็อยู่กันอย่างผาสุก

สำหรับภาคอีสานก็ปรากฏว่ามีการบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรงชาวภาคอีสานก็ยังยึดศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองมาในศาสนาที่มีการเชื่อถือเกี่ยวกับ ภูตผีปีศาจการที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่างๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนั้นทำจะต้องทำพิธีขอชีวิตเอาไว้การทำไร่นาจะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่าผู้รักษาพินั้นเสียก่อนเพราะกลัว ผีนั้นจะหักคอเมื่อทำไร่นาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็กๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ใหญ่ ใกล้ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนาเมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยง เจ้าปู่เสียก่อน เช่นเลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนาเป็นต้นว่า ขอให้นาของเรางดอุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนาออกงามและอื่นๆ อีกและยังมีภูตผีที่ดุๆ และทุกคนกลัวกันมากก็มีผีปู่ตาเป็นผี

ประจำบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านและชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานานๆ ก็จะมีการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครองในกรณีที่จะไปทำงานต่างถิ่นจะต้องนำดอกไม้ ธูป เทียนไปหา เจ้าจ้ำ (ตัวแทนผีปู่ตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวกับผีปู่ตาเมื่อกลับมาจากการทำงานก็ต้องไปแก้บน โดยนำเหล้าไก่ต้มสุก ๑ ตัว ดอกไม้ ชันห้าเงินตามกำลังศรัทธา ขวดน้ำ นำไปให้เจ้าจ้ำ เพื่อนำไปเลี้ยงผีปู่ตากการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครอง เช่นให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บบนบานเพื่อไม่ให้ติดทหาร เป็นต้น

ปู่ตามาหมายถึงคนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่และย่าที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ลูกหลานรุ่นหลังๆ จึงเรียนเป็นกลางๆ ว่าปู่ตาทำไมจึงมีการเลี้ยงปู่ตา

การเลี้ยงปู่ตาเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเพราะเมื่อปู่ตามีชีวิตอยู่นั้นได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่นให้การ

เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลานเพื่อแสดงถึงกตัญญูกตเวที จึงมีการเลี้ยงปูตาสืบต่อไปเป็นประเพณี

ประเพณีการเลี้ยงปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตา อันเป็นสถานที่ปูตาสังสติดอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปูตายุ้งภายในหอปูตานั่น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แท่นบูชา ข้าวทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ภูเบศน์ ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตาเรียกว่า “กระจ้ำ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํากระจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตาให้เรียบร้อยเป็นประจําอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน กระจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปูตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปูตาโกรธก็จะบอกผ่านแต่จ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิดปูตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็บอกผ่านกระจ้ำไปชาวบ้านจะติดต่อกับปูตาโดยตรงไม่ได้

ดอนปูตานี้จะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านเคารพเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ยิงสัตว์ในเขตดอนปูตาไม่ได้ ท่านจะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่านปูตาจะบันดาลให้ผู้ล่วงเกินมีอันเป็นไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประกอบการงานไร้ผลดังนั้น การที่ชาวบ้านเคารพปูตา จึงเป็นการอนุรักษ์ป่า และอนุรักษ์สัตว์ในเขตดอนปูตาได้เป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงปูตาจัดในระหว่างเดือน ๖-๗ เฒ่าจ้ำจะเป็นผู้กำหนดเอาวันใดวันหนึ่ง ในช่วงนี้เป็นวันเลี้ยงปูตาเมื่อกำหนดวันได้แล้ว กระจ้ำก็จะบอกชาวบ้านให้เตรียมอาหารคาวหวานมาเลี้ยงปูตาพร้อมทั้งแนะนำให้ชาวบ้านสะเดาะเคราะห์ร้ายของครอบครัวตนเองไปให้พ้นด้วยพิธีสะเดาะเคราะห์นั้นทำได้โดยมีเครื่องสังเคราะห์ซึ่งก็คืออาหารหวานคาวบรรจุลงในกระทงกาบกล้วยรูปสามเหลี่ยมวิธีทำกระทงกาบกล้วยให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่เป็นโครงภายในกระทงจะคั่นให้เป็นช่อง ๙ ช่อง แต่ละช่องจะบรรจุ หอม ๑ คำ บุหรี่ ๑ มวน เมี่ยง ๑ คำ ขนมต้ม ๑ ชิ้น ข้าวดำ ข้าวแดงอย่างละก้อนกระทงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเครื่องสังเคราะห์ร้ายของครอบครัวไปให้พ้น^{๔๕}

๒.๕.๒ ความมุ่งหมายของพิธีกรรมการบูชาปูตา

๑) เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไปจะได้เป็นมงคลบ้านคุ้มเมือง

^{๔๕} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา), หน้า ๒๑.

๒) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามมาแต่โบราณกาล ซึ่งนับถือกันเป็นทอดๆ มาจนกระทั่งบัดนี้ และเป็นการเชื้อฟังบรรพบุรุษของชาวอีสานซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น

๓) ทำให้จิตใจดีขึ้นหมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขตแดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่เมื่อได้ทำพิธีบวงสรวงท่านแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมองอารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีในที่สุด

๔) ทำให้จิตใจเข้มแข็งสิ่งใดก็ตามถ้าหากว่าเรายึดมั่นแล้วก็จะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเคารพบูชาผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่ตนทำ

๕) เพื่อการเสี่ยงทายเมื่อได้รับความทุกข์แรมักจะไปเสี่ยงทายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอธิษฐานเสี่ยงทายหาโชครະตาราดีต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมานิมิตทางการฝันหรือการเอาไปแสวงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อนเพื่อขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ สงบนิ่งสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอสมควรก็เป็นการรับพรจากท่านแล้ว ต่อไปจึงทำอะไรหรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ

๖) ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสุขสนุกรื่นเริงทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงเจ้าปู่คือมีการฟ้อนรำ กินห้ำเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรามักจะดื่มสุรากันแล้วสนุกสนานกันเอง

๗) ทำให้เกิดความสามัคคีเมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นที่ยึดมั่น เช่น ศาสนาหรือการบวงสรวงเจ้าปู่ นั่นต่างก็มีการยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะจะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดแย้งคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นถ้าคิดว่าจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ก็จะร่วมกันทำอย่างไม่ต้องถอยเมื่องานทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จได้โดยการร่วมมือกันก็จะทำให้มีความสุขตลอดไป

๘) เพื่อเกิดความสามัคคีกันเองการปรับปรุงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญจะทำได้ง่ายมากและก็สำเร็จลงด้วยดี

๒.๕.๓ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ตา

ทุกๆ ปีชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงเจ้าปู่ โดยเจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธีการกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นช่วงแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ

๑) มีไต้ต้มนึงตัว หรือบางแห่งก็เอาไต้เป็นๆ ไปต้มน้ำในพิธี

๒) น้ำหอมใส่ขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้นโดยนำขมิ้นมาขูดออกเป็นฝอย ผสมกับน้ำนิดหน่อยแล้วคั้นเอาน้ำ จะได้เป็นน้ำสีเหลืองเอาน้ำผสมพอแก่ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวดหรือใส่ขัน

๓) เหล้าหรือแอลกอฮอล์กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่

๔) ใช้ใบมะพร้าวมาขมวดมัดเป็นปม ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว

๕) นำธูปเทียนและดอกไม้ไปคนละ ๑ คู่

๒.๕.๔ การดำเนินพิธี

เจ้าบ้านก็จะเอาน้ำหอมเต็มขันใหญ่ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตบปฐูตาเมื่อไปถึงแล้วท่านก็บอกให้ทุกคนนำเหล้าหรือกะลาแอลกอฮอล์ทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตบเจ้าปู่แล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่งพอบ้านจะนำธูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่าที่นำมาขอให้ท่านได้รับรู้ไว้ ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่เจ้าบ้านผู้ดำเนินการจะตักเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดขันต่อไปก็เป็นที่หน้าของลูกบ้านตรงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้วก็ต้มน้ำ ใช้ฟืนก่อเป็นกองไฟ ต้มน้ำในหม้อดิน ขณะต้มน้ำทุกคนจะตั้งวงล้อมนั่งดูการต้มน้ำเป็นการเสี่ยงทายฝนฟ้าในปีนี้เป็นอย่างไรจะแห้งแล้งหรือไม่โดยให้เจ้าบ้านกล่าวคำอธิษฐานในขณะที่ต้มน้ำว่าถ้าหากว่าปีนี้จะมีฝนตกฟ้าอำนวยให้ข้าวก้าวเจริญงอกงามแล้วด้วยบุญญาธิการของเจ้าปู่จึงมาแสดงให้ดูว่า ขอให้น้ำต้มน้ำในหม้อนั้นเดือดแล้วเป็นฟองล้นถ้าน้ำในหม้อล้นก็แสดงว่าฝนในปีนี้เป็นดี แต่ถ้าหากว่าไม่ล้นมันอยู่เฉย ๆ ก็แสดงว่าฝนในปีนี้เป็นแห้งแล้งข้าวก้าวในนาไม่ได้ผล จะรับทราบจากการเสี่ยงทายนี้เมื่อใกล้จะนำไปบวงสรวงเจ้าปู่ส่วนหนึ่งที่เหลือลูกบ้านจะรับประทานกันตอนนี้แหละเด็กทั้งหญิงชายกินกันอย่างสนุกสนาน ร้องรำทำเพลงด้วยจิตใจอันชื่นบานส่วนผู้ใหญ่ก็ดื่มสุราแล้วเมาสนุกเฮฮาเพลิดเพลินตามไปด้วย เป็นอันว่าเสร็จพิธีจากนั้นทุกคนกลับบ้านเพื่อทำกิจการงานหน้าที่ของตนต่อไป

๒.๕.๕ เครื่องเซ่นไหว้ เครื่องเซ่นปฐูตาได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไต้ต้มน้ำเมื่อถึงวันเลี้ยงปฐูตา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะดอนปฐูตาให้เป็นระเบียบ เช่นช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มหรืออาจจะซ่อมแซมหอบปฐูตาให้ดีกว่าเดิม โดยการ

เปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้นเมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงปูตาเฒ่าจ๋าก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชาเสร็จแล้วเฒ่าจ๋าก็จะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเซ่นออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน อีกส่วนหนึ่งมอบให้ปูตาหลังจากเซ่นปูตาเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมที่บูชาปูตามาสาดกันเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า ปูตาประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว เมื่อถึงเวลาบ่ายเฒ่าจ๋าก็จะเข้าไปในหมู่บ้าน เพื่อเยี่ยมเยียนชาวบ้านแต่ละครัวเรือนเจ้าของบ้านที่เฒ่าจ๋าก็จะไปเยี่ยมก็จะสงน้ำแกเฒ่าจ๋่า

๒.๕.๖ ประโยชน์ของพิธีกรรมบูชาปูตา

(๑) เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จสบายและเจริญยิ่งขึ้น

(๒) การเซ่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ผีฟ้าหลวงซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านไม่ว่าหนุ่มสาวพ่อบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผิดประเพณี การผิดจากขนบธรรมเนียมนิยมเขาถือว่าเป็นการผิดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธีเลี้ยงผีแล้วจะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

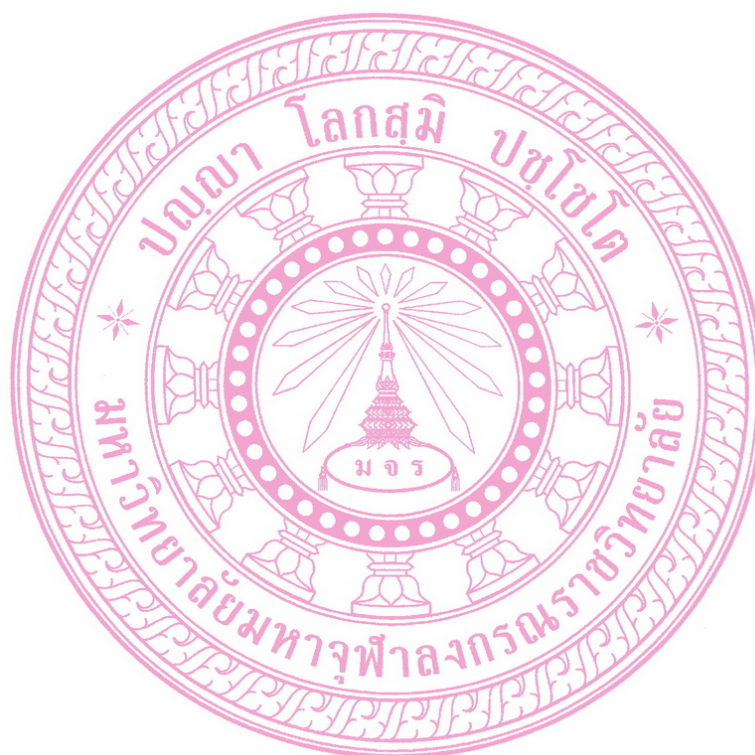
(๓) เวลาเจ็บป่วยเชื้อเชิญหมอผีมาเสี่ยงทาย ตรวจดูว่า เพราะเซ่นไม่ดีพลีไม่ถูกต้องอย่างไรบนบานต่อเครื่องเซ่นนี้ ให้หมอผีกล่าวบูชาต่อแท่นเจ้าปู่หรือที่เข้าใจกันว่ามีผีเจ้าปู่ นั้นอยู่ ณ ที่นั้น ทำให้เจ็บป่วย แล้วบนบานว่าพวกข้าได้มารบกวนท่าน ขอท่านจงลดบันดาลให้พวกข้าหายจากการเจ็บป่วยนี้เกิดโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา

(๔) เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่ทำนาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๒.๖ สรุป

ประเพณีการเลี้ยงปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูต้ามักจะทำอยู่ระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตา อันเป็นสถานที่ปูตาสังสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปูตาอยู่ภายในหอปูตานี้ จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แท่นบูชา ข้าวทาส ข่าย-หญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตาเรียกว่า “กระจ๋า” คำว่าจ๋า มาจากคำว่า ประจํากระจ๋า นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตาให้เรียบร้อยเป็นประจําอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน กระจ๋าก็คล้ายกับทหารคนสนิทของปู

ตาใครทำอะไรผิดประเพณี ปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋ำไปยังบุคคลที่กระทำผิดปู่ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านกระจ๋ำไปชาวบ้านจะติดต่อกับปู่ตาโดยตรงไม่ได้

บทที่ ๓

ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแขวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแขวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

๓.๑ สภาพทั่วไปของหมู่บ้านหนองแขวงโสภพระ-หนองแขวงโคตร

สภาพทั่วไปของชาวบ้านหนองแขวงโสภพระและหนองแขวงโคตร เป็นหมู่บ้านชาวอีสาน ซึ่งจะประกอบอาชีพหลักก็คือ การทำนา ซึ่งพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกจะเป็นข้าวเหนียวและข้าวหอมมะลิ และอาชีพเสริม ไม่ว่าจะเป็นการหาอาหารจากป่าตามฤดูกาล ได้แก่ หน่อไม้ เห็ด ผัก ฯลฯ มาจำหน่าย การปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง และการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมทำกัน หากฤดูกาลเว้นช่วงในการทำนา ชาวบ้านมักจะเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อไปประกอบอาชีพหรือทำมาค้าขายในที่อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามเมืองใหญ่ๆ ที่มีเศรษฐกิจดี

๓.๑.๑ ความเป็นมาของหมู่บ้านหนองแขวงโสภพระ-หนองแขวงโคตร

เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๗๐ หลวงรามโคตร (เผ่าโคตร) นายลัย ศรีชาติฯ พร้อมด้วยนางครุฑภรรยา นายบัว-นางตุ้ม เกาพานบุตรชายและบุตรสาว ได้อพยพมาจากบ้านสองห้อง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมาปลูกกระท่อม (เรือนยั่วยั่วตั้งต่อดิน) ชั่วคราว อยู่ใกล้ต้นมะค่าแต่เรียกว่า บ้ากแต่ ด้านทิศใต้ของวัดอินทร์แปลง (ปัจจุบัน) และปลูกเรือนยั่วยั่วอีกหลังหนึ่งที่สวนโนนหนองแขวงทิศใต้ป่าหรือตาปู่ (ปัจจุบัน) ห่างตาปู่ประมาณ ๑ เส้นเศษ ครั้งแรกว่าจะตั้งหมู่บ้านถาวรขึ้นที่โนนนี้ เพราะอยู่ใกล้หนองแขวง หนองน้ำกิน แต่ขุนอินทร์หรือนายอินทร์ปลูกเรือนยั่วยั่วอยู่กลางโนนเกิดลูกป่วยตาย ขุนอินทร์จึงพาครอบครัวย้ายไปบ้านคิมมะธุ หลวงรามโคตรกับลูกชาย(นายบัว) เห็นว่าไม่เป็นมงคลเพราะแรกมาอยู่ก็มีคนตาย จึงตกลงกัน ตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ โดยเอาโนนทิศตะวันตกหนองสะแบง เป็นที่สร้างบ้านแปงเมือง

จากนั้นจึงได้วางแผนหมู่บ้านถาวร กำหนดหลักเขตจัดเป็นถนนเป็นซอย ถนนภายในหมู่บ้าน ถนนรอบบ้านเป็นที่เรียบร้อย พ่อใหญ่โคตรและลูกๆ ยังอยู่เรือนยั่วยั่วบ้ากแต่ จากนั้นจึงได้มาปลูกบ้านถาวรที่คุ่มใหญ่ ที่เรือนแม่จันสุน-แม่มา กปัจจุบัน ต่อมาปลูกเป็นเรือนไม้ทั้งหลังรวมกันเป็นสี่หลัง คือบ้านพ่อใหญ่โคตร ๒ หลัง บ้านพ่อใหญ่บัว ๒ หลัง มีนอกชานติดกัน มีโรงครัวอยู่ด้านหลัง

เมื่อสร้างบ้านแปงเมืองเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งให้ทางการทราบ โดยให้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหนองแขวง” ตามชื่อหนองน้ำกิน ขึ้นกับตำบลกุดจอก(หนองบัวลาย) อำเภอฟล เพ็ญ หรือ

อำเภอนอก (บัวใหญ่) จังหวัดโคราช (นครราชสีมา) มีนายบัว เกาพาน เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายบุญไชยรถ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองแวงเป็นทางผ่านไปยังหัวเมืองต่างๆ เป็นที่พักของเจ้านายข้าราชการ พ่อค้าและบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะบ้านพ่อใหญ่โคตร พ่อใหญ่บัว เมื่อจะไปประชุมที่อำเภอเพ็ญเพื่อย จะมีผู้ใหญ่บ้านมานอนรวมกันที่นี้แล้วออกเดินทางตั้งแต่ตอนค่อนคืน มีพ่อผู้ใหญ่ลี บ้านห้วยนา พ่อผู้ใหญ่ฮ้าย บ้านหนองแวงแอก พ่อผู้ใหญ่สิมมาบ้านโนนเมือง พ่อผู้ใหญ่บ้านโนนจั่ว พ่อผู้ใหญ่ผ่านบ้านห้วยลึก เป็นต้น

ความเป็นคนใจบุญใจกุศล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เลือกชั้นวรรณะนี้เอง ถึงแม้ว่า พ่อใหญ่โคตรจะลาออกจากบรรดาศักดิ์แล้วก็ตาม ในเวลาต่อมาท่านก็ได้รับพระราชทานบำเหน็จสูงสุดจากในหลวง คือ “ได้รับพระราชทานกุบ” หนึ่งชุด เข้าใจว่าได้รับพระราชทานในรัชกาลที่ ๗ เครื่องประดับประกอบแต่ละชิ้นล้วนขัดซ้อยสวยงามหาที่เปรียบไม่ได้ เมื่อถึงเทศกาลตรุษสงกรานต์ปีใหม่ ท่านจะนำลูกหลานและลูกบ้าน จัดแต่งเครื่องสักการะ เป็นขันหมากเบญเครื่องอบ น้ำหอม กราบถวายบังคม คุณเป็นผู้แทนขององค์ในหลวง ปกติท่านก็จัดไว้ในที่สูง มีโองใส่ไว้ สำหรับกราบไหว้เช่นเดียวกับสิ่งสักการะอื่นๆ เมื่อมีแขกสำคัญมาเยี่ยมท่านก็จะนำเข้ากราบบังคมเช่นกัน

แต่เมื่อสิ้นบุญของพ่อใหญ่ทั้งสองแล้ว ลูกหลานมองไม่เห็นความสำคัญ ไม่รู้จักคุณค่า กอปรกับรื้อคอกม้า รื้อโรงเก็บหลายครั้ง จึงไม่ทราบว่าจะเสียหายไปได้อย่างไร อนุชนรุ่นหลังลูกหลานรุ่นใหม่ จึงไม่มีโอกาสได้ชมبارมี (อาจารย์คำเป้า ได้มีโอกาสชมบาร์มีถึงอายุประมาณ ๑๗-๑๘ ปี คุณเฉลียว ชำกรม ได้ชมบาร์มีตั้งแต่จำความได้ถึงอายุประมาณ ๕-๖ ขวบ)

เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๔๔๐ กระทรวงมหาดไทย ได้แบ่งท้องที่การปกครองใหม่ โดยเอาท้องที่บางส่วนของจังหวัดนครราชสีมาขึ้นกับจังหวัดขอนแก่น บ้านหนองแวงจึงมาขึ้นกับจังหวัดขอนแก่น โดยให้ชื่อว่า บ้านหนองแวง หมู่ที่ ๑๒ ตำบลหนองมะเขือ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ.๒๔๔๑ นายอำเภอพล คือพระอุดมสารเขต ได้ออกเยี่ยมราษฎรในพื้นที่เขตอำเภอพล ทางทิศใต้ คณะของท่านในครั้งนั้นมีประมาณเกือบยี่สิบคน เมื่อเดินทางเกือบจะถึงหนองแวง ซึ่งเป็นหนองน้ำเดิมของหมู่บ้าน ระยะทางอีก ๓ เส้น ทุกคนในคณะต่างมองเห็นพระสงฆ์ประมาณ ๕-๗ รูป เดินลงไปตักน้ำในหนองแวง คณะของท่านจึงตรงไปยังหนองแวงเพื่อนมัสการ ครั้งไปถึงกลับไม่พบร่องรอยการลงไปตักน้ำของผู้ใดเลย จึงสังเกตดูมีทางน้ำไหลเป็นโกล่งไป จนรวมกันเป็นแอ่งใหญ่พอสมควร ชาวคณะจึงเดินทางต่อไปยังวัดอินทร์แปลง ขณะนั้นเป็นเวลาที่จะพระฉันเพลเสร็จใหม่ๆ นายอำเภอได้สอบถามยากุณ้อย ก่อนหน้าที่คณะท่านเดินมามีคณะสงฆ์หรือพระรูปใดลงไปตักน้ำในหนองแวงบ้างหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าไม่มี เพราะช่วงเวลานั้นเป็นเวลา

พระสงฆ์กำลังฉันเพล และพระในวัดก็มีเพียง ๕ รูปเท่านั้น คณะของท่านนายอำเภอ ต่างได้รับความอัศจรรย์ยิ่งนัก เมื่อพักหายเหนื่อยแล้ว คณะของท่านจึงเดินทางต่อไปที่บ้านพ่อใหญ่บัว ผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการต้อนรับที่ประทับใจมากสมคำล่ำลือ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว นายอำเภอกับคณะจึงได้เล่าเหตุการณ์อัศจรรย์ที่ได้พบมาให้ฟัง นายอำเภอจึงลงความเห็น ว่า ควรตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านหนองแขวงโลกพระ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาพ่อใหญ่บัว ได้นำลูกบ้านสร้างสิมน้ำ (อุโบสถ) ขึ้นกลางหนองสะแบง บรรจุพระสงฆ์ได้ ๒๐ รูปไว้สำหรับทำ “สังฆกรรม” ๑ หลัง และหอพระไตรปิฎกอีก ๑ หลังทำชั่วคราวจากต้ายวัด (จวนวัด) ถึงสิม ประตูลิขิตเขียนลวดลายพระเทพพนม เป็นฝีมือของอาจารย์สาย แพบทาม ลูกเขยคนที่ ๒ ของพ่อเผ่าโคตร (ได้รื้อถอนไปหมดแล้ว) รื้อถอนไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ สมัยพระอาจารย์สุดตา ปญญาวโร เป็นเจ้าอาวาส

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พ่อใหญ่หมุด วันสา ได้นำประชากรคุ้มตะวันตก ไปตั้งบ้านใหม่ที่โคก ทำเลทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ชื่อว่า “บ้านหนองหญ้าปล้อง”

๓.๒ การสร้างบ้านแปงเมืองของชาวบ้านหนองแขวงโลกพระ

พ่อใหญ่โคตรและพ่อใหญ่บัวเป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่ทันสมัยอยู่เสมอ เป็นนักพัฒนาตัวอย่างของคนสมัยนั้น การจัดตั้งหมู่บ้านจึงเป็นระเบียบมาก การวางผังหมู่บ้านของท่านเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ๓ สาย สายกลางถือเป็นถนนสายหลักใหญ่ สำหรับเป็นทางผ่านไปยังหัวเมืองใหญ่ คือ ทางทิศตะวันออก สามารถที่จะผ่านไปยังอำเภอนอก-ประทายในปัจจุบันและพยุหะภูมิพิสัยได้ ทิศตะวันตกนั้นสามารถผ่านไปยังหนองบัวลายและชัยภูมิได้ ส่วนทิศเหนือและทิศใต้ ถนนใหญ่มีสายเดียว คือ สายผ่านกลางบ้านตามแนวทิศเหนือได้ ส่วนทางทิศเหนือสามารถไปเมืองพล-ขอนแก่น-อุดรธานี หนองคาย ทิศใต้สามารถไปเขตบัวใหญ่-นครราชสีมา-อยุธยา-บางกอก ถนนสายใหญ่แต่ละสายนี้มีความกว้าง ๒๐-๓๐ เมตรโดยประมาณ หมู่บ้านที่ท่านทั้งสองจัดสรรไว้ จึงแบ่งออกเป็นคุ้มใหญ่ๆ แต่ละคุ้มมีซอยเล็ก กว้างประมาณ ๑๐ เมตร คุ้มละ ๔ ซอย ซอยของคุ้มจะอยู่ตรงกัน กลายเป็นสี่แยกเล็กๆ

การจัดแบ่งคุ้ม ได้จัดแบ่งไว้โดยการทำรั้วไม้ถาวร การใช้รั้วไม้แก่นหล่อน (สมัยนั้นไม้ยืนต้นมีมากและไม้ตายยืนต้นก็มีจำนวนมาก) ท่านได้นำลูกบ้านของท่านตัดไม้ตายยืน ทำเป็นรั้วกันเป็นแนวถนน แนวซอยต่างๆ ครอบทุกถนนครบทุกซอย ซึ่งแต่ละซอยแต่ละถนนเป็นเส้นตรงราวกับเอาไม้บรรทัดวัดไว้ (ปัจจุบันรั้วโบราณเหล่านี้ไม่เหลือแล้วเพราะได้ถูกฟันไปตามกาลเวลา

ลูกหลานจึงนำไปทำฟืนเสียเป็นส่วนใหญ่) แต่น่าเสียดายที่ลูกหลานไม่เห็นคุณค่าของบรรพบุรุษจัดไว้ให้ เพื่อการสาธารณสุขสมัยใหม่ ถนนสายต่างๆ จึงแคบเข้า ซอยต่างๆ ไม่เหลือร่องรอยให้เห็นเลย ผู้ที่เกิด พ.ศ.๒๔๙๕ ในสมัยเด็กยังได้เห็นรั้วโบราณ ซึ่งเป็นไม้ใหญ่เป็นท่อนๆ บางท่อนใหญ่เท่าสองคนโอบ เป็นที่น่าอัศจรรย์ในความอุตสาหกรรม วิริยะของบรรพบุรุษของเรามากจริงๆ

สมัยก่อนหมู่บ้านหนองแขวงเศรษฐกิจดีมาก จึงมีบุญกฐินและบุญพระเวส (บุญผเหวด) ทุกปี ก่อนเอาบุญ ผู้ใหญ่บ้านจะนำลูกบ้านทำความสะอาดถนนทุกสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนรอบหมู่บ้าน จะมีการตกแต่งรูปต่างๆ ตามคติ เช่น บุญกฐินตกแต่งเป็นพิเศษ (รูปโยนี) เพราะว่าการแห่บุญจะต้องแห่รอบหมู่บ้านทุกครั้ง ไม่ใช่แห่ไปตามถนนสายใดสายหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นทุกคนในหมู่บ้านไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่จึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ เพราะลูกหลานคิดไม่ทันมันสมองของบรรพบุรุษจึงต้องลำบากหลายหลังคาเรือน (บ้านจำนวนหลายหลังคาเรือนหาทางเข้าออกไม่ได้) หลายบ้านมีรถยนต์เข้าออกก็ยาก การสาธารณสุขจะทำร่องน้ำ ถนนก็แคบเข้าอีก การสาธารณสุขประโยชน์จะหาที่สร้างสถานที่ราชการก็ไม่มี (ทางราชการเคยเสนอให้บ้านหนองแขวงโลกพระ เป็นกิ่งอำเภอ แต่ทำไม่ได้เพราะไม่มีสถานที่ตั้งส่วนราชการ)

๓.๓ สภาพหมู่บ้านหนองแขวงโลกพระในปัจจุบัน

บ้านหนองแขวงโลกพระในปัจจุบัน มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นตำบลหนองแขวงโลกพระ โดยแยกออกเป็น ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ ๑ บ้านหนองแขวงโลกพระ และหมู่ ๒ บ้านหนองแขวงโคตร (ตามชื่อพ่อใหญ่โคตร)

รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน

- ๑) นายบัว เกาพาน
- ๒) นายปุ่น ไชยรถ
- ๓) นายสุนทร พงษ์จันทร์
- ๔) นายสวน เทียบศรี
- ๕) นายอุทร นาชัยคุณ
- ๖) นายสอน เรืองเสมา
- ๗) นายจอม พุทธิมณี – ปัจจุบัน

ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ประชากรบ้านหนองแขวงโลกพระมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงได้แยกคุ้มฝ่ายเหนือออกไปเป็นอีก ๑ หมู่บ้าน มีชื่อว่า “บ้านหนองแขวงโคตร” มีผู้ใหญ่บ้านดังนี้

๑) นายแก้ว แสนแก้ว	พ.ศ.๒๕๔๒-๒๕๕๑
๒) นายสมเกียรติ ประวันตา	พ.ศ.๒๕๕๑-ปัจจุบัน

ประวัติการตั้งหมู่บ้าน

๑) บ้านหนองแขวงโลกพระ ตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๐

๒) ชื่อหมู่บ้านตามคำนิยมเรียก

(๒.๑) บ้านหนองแขวงเฒ่าโคตร เหตุที่ใช้นี้เพราะ “หลวงรามโคตร” หรือคนทั่วไปเรียกว่า พ่อใหญ่โคตร ลูกชายเจ้าเมือง “เกษ” หรือ “เกษตรวิสัย” ในปัจจุบัน และแม่ใหญ่ครุฑ ลูกสาวพระยาราชสงคราม เจ้าเมือง “สุวรรณภูมิ” เป็นผู้ตั้งหมู่บ้านนี้

(๒.๒) บ้านหนองแขวงกลางโคก เหตุที่ใช้นี้เพราะว่า อยู่กลางโคก สมัยก่อนบริเวณนี้เรียกว่า “โคกกลาง” คือตั้งแต่หนองสะแบงไปจนถึงนาพ่อใหญ่เขียวและนาพ่อใหญ่ขุนหาญบ้านศาลาดินเขตอำเภอบัวใหญ่

(๒.๓) บ้านหนองแขวงโลกพระ ทิศเหนือจดบ้านห้วยโจด ทิศตะวันออกจดบ้านโนนงิ้ว ทิศใต้จดบ้านคีมมะอู ทิศตะวันตกจดบ้านศาลาดินเขตอำเภอบัวใหญ่ “หนองแขวงโลกพระ” เป็นภาษาที่ใช้ในทางราชการ

๓) บ้านหนองแขวงโลกพระ ยกฐานะขึ้นเป็นตำบลเมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๐๕ กำนันคนแรกชื่อนายชาน พรหมนอก บ้านโนนเพ็ก

๔) ตระกูลของผู้มาตั้งหมู่บ้าน ปีแรกที่ตั้งหมู่บ้านมี ๗ หลังคาเรือน คือ

(๑) หลวงรามโคตร (เฒ่าโคตร)หรือนายลัย ศรีชาติา แม่ครุฑ ศรีชาติา พ่อจารย์บัว-แม่ตุ้มเกापาน มาจากบ้านสองห้อง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

(๒) พ่อจารย์ครุฑคำ – แม่พา เรืองเสนา มาจากบ้านกำพี้ บรบือ

(๓) พ่อคุณ-แม่ทึ่ง ทัดมาลา มาจากบ้านคีม เดิมบ้านกำพี้

(๔) พ่อหมื่น-แม่ปัดชา มาจากบ้านกุดดุก บรบือ

(๕) พ่อบอด-แม่พรม มาจากบ้านห้วยโจด เดิมบ้านหนองจัวบา วาปีปทุม

(๖) พ่อจารย์หิน-แม่นา มาจากบ้านคีม เดิมบ้านกำพี้ บรบือ

(๗) พ่ออินทร์-แม่นวล เทียบชัย มาจากบ้านกำพี้ บรบือ ครอบครัวนี้มีพ่อจารย์แก้ว-แม่ทอง เทียบชัย รวมอยู่ด้วย

พ่อโคตร เป็นหัวหน้า พ่อจารย์บัว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ปีต่อๆ มา มีพ่อใหญ่มาตย์ พ่อใหญ่เนียม พร้อมครอบครัวตามมา เฒ่าโสม ช่างตีเหล็กตามมา เฒ่าโสม บ้านกุดดุก บรบือ คุ่มบ้านชาด ตามมา คือแม่ใหญ่จ้อย สวาสดีนา ตามมาจากบ้านโนนตาเถร คุ่มหนองกงหนองแสน มีพ่อสิงห์ แม่คำมี เสนาเงิน ตามมา วาปีปทุม

๓.๔ ความเป็นมาวัดอินทร์แปลง วัดประจำหมู่บ้านหนองแขวงโสภนพระ

เหตุที่เรียกว่า วัดอินทร์แปลง ก็เพราะว่าเมื่อตั้งเป็นหมู่บ้านได้ปีที่ ๓ หรือ ๓ ปี พ่อใหญ่โคตร พ่อใหญ่บัว เห็นว่าควรมีวัด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่ยึดมั่น ยึดเหนี่ยวของคนในหมู่บ้าน จึงได้จัดทำพิธีสักการะเทพยดา (บูชาเทวดาทั้งปวง) ที่โนนหนองสะแบง พร้อมทั้งอธิษฐานหาที่ตั้งวัด ครั้นตกกลางคืนจึงฝันว่า พระอินทร์ได้นำลูกน้ำเต้ามาให้พ่อใหญ่ และบอกว่าให้นำเมล็ดไปปลูกในสถานที่บริเวณวัดปัจจุบัน ในฝันนั้นได้นำน้ำเต้าไปปลูก และน้ำเต้านั้นถึงอกงามและมีลูกติดออกมาดกมาก บางลูกติดอยู่ที่ยอดก็มี แต่ลูกกลิ้งลงสวยงามน่ารัก น่าถนอม น่าเอ็นดู จึงลงความเห็นว่าจะตั้งวัดในบริเวณนี้จะเป็นมงคลอย่างยิ่งต่อไปภายหน้า วัดจะเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก จากนั้นจึงได้ร่วมมือกันสร้างวัดที่โนนระหว่างหนองแขวงกับหนองสะแบง ให้ชื่อวัดว่า “วัดอินทร์แปลง” ตามที่พระอินทร์ประทานมา

เมื่อสร้างวัดแล้วก็มีการบูชา ซึ่งมาจากวัดบ้านกำพี้มาอยู่เป็นสมภาร มีพระเถระอยู่ต่อกันมา สมภารคือ ยาคูน้อย ยาคูไผ่ ยาคูเคน ยาคูนิล หลวงพ่อหล้า หลวงพ่อมหาพรวนธมมโชโต สอนบาลี พ่อจารย์ครูลี จารย์ครูสิงห์ และวัดก็มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ มีพระเถระมาอยู่เรียนธรรมบาลีเป็นจำนวนมาก

ปี พ.ศ.๒๔๙๓ อาจารย์สุดตา ปญญโร (ครูสุดตา สมบัติคำ) เป็นเจ้าอาจารย์ตั้งโรงเรียนสอนปริยัติธรรมบาลี ขึ้น เรียกโรงเรียนปริยัติธรรมวัดอินทร์แปลง มีอาจารย์เก่งๆ หลายท่าน เช่น อาจารย์สุดตา ปญญโร พระมหาเหรียญ เพชรฤาชา พระมหาเทียม พระมหาโกมุท พระอาจารย์ทองคำ หนองโพธิ์ พระอาจารย์หนู จันทรเสนา พระอาจารย์สุวรรณ ปานาราช พระอาจารย์เส็ง พระอาจารย์ตุ้ พระอาจารย์คำเป้า เขมจารี เป็นต้น พระอาจารย์คำเป้า เขมจารี สอนปริยัติอยู่ ๔ ปี พ.ศ.๒๔๙๖-๒๔๙๙ ลาสิกขาเดือนมีนาคม ๒๕๐๐ – บรรจุเป็นครูสอนนักเรียน ๑ มิถุนายน ๒๕๐๐ เจ้าอาวาส ต่อ คือ จารย์ชัชวาลย์ทองแดง อาจารย์สมร อาจารย์สุด อาจารย์โส อาจารย์ทอง และต่อมาเป็นพระครูเคน (พระครูอินทสารนิวิฐ) พระครูเคน ท่านนำชาวบ้านสร้าง ความเจริญให้วัดเป็นอันมาก ได้แก่วัดกุฎหลังเดิม แล้วสร้างใหม่ สร้างพระอุโบสถ สร้างฌาปนสถาน สร้างหอรบซัง กำแพงแก้ว และซุ้มประตูใหญ่ วัดจึงมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ทุกวันนี้

๓.๕ ความเชื่อและคติชุมชน

หมู่บ้านหนองแขวงโสภนพระและหนองแขวงโคตรมีระบบความเชื่อที่เป็นคติชุมชนสืบทอดมาแต่โบราณ เหมือนกับชุมชนอื่นๆ ทั่วไป ดังที่อรุณรัตน์ จันทะลือ กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญควบคู่มากับการสร้างอารยธรรมของมนุษยชาติ ความเชื่ออาจเป็นการค้นหาคำตอบใน

คำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล หรืออาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก^๑

หมู่บ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักมาตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน แต่ก็ยังรักษาสืบทอดความเชื่อของศาสนาดั้งเดิม (ลัทธินับถือผี) ไว้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงวันนี้ พระพุทธศาสดาดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับศาสนาดั้งเดิม นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ โชคลางตามความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ด้วย ความเชื่อพุทธ ผี และพราหมณ์จึงผสมผสานกัน เกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษชาวอีสานที่ได้ถ่ายทอดคติความเชื่อเหล่านี้มาจนถึงรุ่นลูกหลาน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนจึงมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ผีและพราหมณ์มาโดยตลอด จะเห็นได้จากประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ที่ชาวบ้านร่วมกันสานต่อไว้จนถึงทุกวันนี้

เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง เป็นเรื่องของพระสงฆ์องค์เจ้าที่มักจะไปเข้ากรรมในสถานที่ต่างถิ่นอื่นๆ เดือนยี่ ชาวบ้านร่วมกันทำบุญคูณลาน ซึ่งจะกระทำเป็นบางปีเท่านั้น แตกต่างจากเดือนสาม เดือนสี่และเดือนห้า บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด (มหาชาติ) และบุญสงฆ์น้ำพระซึ่งจะร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ส่วนประเพณีเดือนหกนั้น ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน ร่วมกันทำบุญเบิกบ้านและในโอกาสนี้เอง ที่มีพิธีกรรมบูชาปู่ตา ร่วมไปด้วยซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี และมักจะนำเอาบุญเดือนเจ็ด คือการทำบุญข้าวชะ (บูชาบรรพบุรุษ) ควบไว้ในโอกาสเดียวกันเลย ดังนั้นบุญเดือนหก จึงเป็นบุญที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านนี้ มีการทำบังไฟมาจากทุกคุ้ม จึงเป็นงานบุญที่มีความคึกครื้นสนุกสนาน ทุกครัวเรือนพากันลูกหลานมาเข้าร่วม

ชาวบ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ สวรรค์นรก เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ประเพณีอีสานฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงมีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตชุมชน นอกจากนี้ ความเชื่อในปู่ตา ก็มีความสำคัญในระบบทางสังคมของหมู่บ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทุกครัวเรือนจัดอาหารหวานคาวมาร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ตาอย่างพร้อมเพรียง โดยมี “กระจ้า” เป็นผู้นำในการประกอบพิธี ผีปู่ตาจึงถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา

^๑ อรุณรัตน์ จันทะลือ, “การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของเยาวชน ชาติพันธุ์ใต้ บ้านนอก ตำบลผาเสวย อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

๓.๖ ความเป็นมาของศาลปู่ตาทนุบ้านหนองแขวงโสภะ-หนองแขวงโคตร

พ่อใหญ่โคตร (นายลัย ศรีชาดา) พ่อใหญ่บัว เกาพาน พร้อมด้วยลูกบ้านสร้างวัดอินทร์แปลงแล้ว จึงได้จัดสร้างตูปู่ตา หรือหอโอง ขึ้น เชิญผีบรรพบุรุษขึ้นมาอยู่ เพื่อรักษาคนภายในหมู่บ้านให้อยู่สุขสบาย(อยู่ดีมีแสง) ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

สถานที่ตั้งตูปู่หรือหอโอง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ศาลเจ้าปู่ตา หรือ ตูปู่ตา ท่านทั้งสองพร้อมชาวบ้านเลือกเอาแนวป่าทิศเหนือหนองสะแบง ประมาณ ๑๐ เส้นกระแสะ เป็นที่ปลูกหอโองที่แห่งนี้มีพันธุ์ไม้ยืนต้น เช่น จิก ฮัง ประดู่ เหลื่อม บก ต้นแห่น กุง ชาด หนามแท่ง หนามคลอง หนามจั่วเลีย ตะไกล้ หนามเล็บแมว ป่าแพ็ก จำนวน ๓ ไร่ ที่ตั้งหอติดกับนาแม่พรม พ่อใหญ่บอดตั้งแล้วเชิญเอาผีบรรพบุรุษ ชื่อ เจ้าขุนหาญ ท่านนี้มาจากหนองบ่อ บรบือ มาอยู่ละเลิงหวายบ้านเมืองพล ถึงเดือน ๖-๗ ทุกปีจะมีการทำบุญเลี้ยงปู่ตา เพื่อให้ดูแลคนภายในหมู่บ้านและตั้งคนรักษาป่าหรือปู่ตาไว้ เรียกว่า กระจำ

กระจำ เป็นคนดูแลรักษาตูปู่ตา กระจำคนแรกคือ พ่อใหญ่จารย์หิน เรื่องเล่า ใครจะบวงสรวงบนบานอะไรต้องผ่านท่าน ให้ท่านเป็นผู้นำพาจัดทำในครั้งนั้นบุคคลเกรงขามมาก ไม่แตะต้องหรือตัดต้นไม้ นับตั้งแต่เล็บแมว หน่อเพ็ก ต้องไปขอให้พ่อใหญ่จ่ากล่าวขอเจ้าปู่ก่อน จึงไปนำมาเป็นอาหาร ผู้คนมีความอยู่ดีสบายทั้งหมู่บ้านเป็นเวลานาน

ต่อมาเมื่อหมอธรรม ชื่อ ธรรมชาดา บ้านโคกพระ หนองจันทอน มาตีสนิท เป็นที่นับถือของคนทั้งหมู่บ้าน และแล้วความที่เคยสงบมากก็เกิดอาเพศขึ้น ในเวลากลางคืนมีฝูงม้าวิ่งตามถนนหนทาง เสียงดังน่าสะพรึงกลัว แต่พอชาวบ้านออกมาดูกลับไม่พบอะไร จึงปรึกษาหมอธรรม หมอธรรมก็บอกว่าเป็นลางไม่ดีแก่บ้านเมือง เพราะผีปู่ตาทำให้เกิด สมควรจะไล่หนี แล้วหาที่พึ่งใหม่เป็นหลักบ้านแทน ปัจจุบันคือโพนกกโก หลังบ้าน ผ.อ.สุรพล ทองมีคำ

ผู้นำหมู่บ้านจึงประชุมปรึกษากัน เห็นดีตามหมอธรรม จึงให้หมอธรรมชาดาเป็นผู้ขับไล่ปู่ตา ต่อมาหมอธรรมจึงจัดทำห่ออุทิศ ขึ้นที่กมชะฆาหน้าบ้านนายอินทร์-นางคำปุ่น เดียวนี้แล้วทั้งหมู่บ้านก็ปฏิบัติรักษา ต่อมาย้ายไปสี่แยก อยู่บริเวณกลางหมู่บ้านใกล้บ้านพ่อสี-สุรินทร์ ต่อมาบ้านเมืองไม่อยู่เย็นเป็นสุข

สมัยพ่อสุนทร เป็นผู้ใหญ่บ้าน แม่ตุ้ม ผันว่า ตาปู่ขุนหาญเราไปอยู่กับเพื่อนบ้านบัวใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ เพื่อนชื่อขุนพรหมศร ขอให้ไปเชิญนำกลับบ้านหนองแขวงโสภะตามเดิม อาศัยความฝันวันหนึ่งแม่ตุ้มพร้อมพ่อสุนทรไปพบพ่อคำเบา เกาพานที่บ้านหนองไผ่ล้อม เล่าเหตุการณ์ความฝันให้ฟังแล้วก็ชวนพ่อคำเบาพร้อมผู้ใหญ่บ้านไปเชิญปู่ตาเจ้าพ่อขุนหาญกลับมา แต่เวลานั้นพ่อคำเบาติดอบรมลูกเสื่ออวดเบท ๗ วันจึงไปด้วยไม่ได้ พ่อผู้ใหญ่กับแม่ตุ้มจึงไปกัน

สองคน เชิญพ่อขุนหาญกลับมา และทำตบปฐา หรือหอโอง ไว้ที่ทิศใต้ของหนองแขง เชิญพ่อขุนหาญขึ้นอยู่ และตั้งเฒ่าจ้าวแล คือเฒ่าจ้าวชา ตบปฐาอยู่ห่างจากเรือนยาวเดิมของพ่อใหญ่โคตรประมาณ ๑ เส้น บ้านหนองแขงโสกรพระจึงอยู่เย็นเป็นสุขมาทุกวันนี้ และมีพิธีเลี้ยงปฐาในเดือน ๖ ทุกปี

๓.๗ พิธีกรรมการบูชาปฐา

พิธีกรรมการบูชาปฐาหรือการเลี้ยงปฐาประจำปีของหมู่บ้าน ถูกกำหนดให้จัดขึ้นพร้อมกับวันที่ทำบุญเบิกบ้าน ซึ่งก่อนพิธีเลี้ยงปฐา หรือก่อนการทำบุญเบิกบ้านทุกครั้ง กระเจ้าจะไปบอกกล่าวปฐา หรือไปคารวะปฐา เพื่อเชิญปฐามาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในหมู่บ้านในช่วงเวลาเช้า ด้วย โดยจะจัดอาหารถวายพระก่อน แล้วถึงจัดถวายปฐาที่หลัง จะสังเกตได้ว่าชาวบ้านจะจัดพิธีทางศาสนามาก่อน หรือทำบุญกลางบ้านก่อน พระพุทธศาสนาจึงยังเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและเป็นหนทางการทำบุญให้ถึงบรรพบุรุษด้วย หลังจากพิธีสงฆ์ทางศาสนาในช่วงเช้าเสร็จสิ้นลง ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำก็จะนำพาชาวบ้านไปที่บริเวณตบปฐา หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของกระเจ้าที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้มาด้วย

๓.๗.๑ สิ่งที่ทุกครัวเรือนต้องจัดเตรียม^๒

ในพิธีบูชาปฐา ชาวบ้านแต่ละคุ่มจะช่วยกันทำบั้งไฟไปจุดคุ่มละ ๑-๒ บั้งตามแต่จะตกลงกัน และยังต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของแต่ครัวเรือนไปไหว้ด้วย มีดังนี้

(๑) เครื่องเซ่นไหว้ อาหารคาวหวาน ห้ามของดิบ, เมี่ยง ๔ คำ, หมาก ๔ คำและยาสูบ ๔ มวนหรือ ๔ กอก

(๒) กระทงก้านกล้วยสามเหลี่ยม (เรียกสั้นๆ ว่าทงหน้าวัว) ใส่ข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้ม แกงหวาน เทียน๑คู่ ดอกไม้๑คู่ กระทงสามเหลี่ยมนี้มีไว้สำหรับเลี้ยงผีทั่วไป หรือสัณเภาเวสีผีเร่ร่อน ที่ยังแสวงหาที่เกิดไม่มีที่ไป

(๓) ธงช่อ ๒ อันเปรียบเป็นสัญลักษณ์ของชัยชนะในเวลารบทัพจับศึก ตัดกระดาดมีลักษณะสามเหลี่ยมปลายแหลมคล้ายหอกใช้ไม้ค้ำ ให้ปลายแหลมชูขึ้นด้านบน

(๔) ธงชัย ๒ อัน มี ๒ ลักษณะอาจจะใช้กระดาดสามเหลี่ยมเช่นเดียวกับธงช่อ แต่เวลาเสียบไม้จะให้ปลายแหลมของสามเหลี่ยมอยู่ด้านข้างแทน หรืออาจจะตัดกระดาดเป็นรูป

^๒ สัมภาษณ์ พ่อคำเป้า เกาพาน, (ปราชญ์ชาวบ้าน), วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่บ้านหนองแขงโสกรพระ.

สี่เหลี่ยมผืนผ้า(สรุปว่ามีธง ๔ อันซึ่งจะสังเกตเห็นว่าของไหว้ทุกอย่างมักจะมี ๔ อันเสมอ ประเด็นนี้พอคำเป้า กล่าวหา หมายเลข ๔ นี้หมายถึงท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทิศนั่นเอง คือ ท้าวอัฐรุ โลกบาลประจำทิศตะวันออก, ท้าววิรุฬหก โลกบาลประจำทิศใต้, ท้าววิรูปักษ์ โลกบาลประจำทิศตะวันตก, ท้าวเวสสุวรรณ โลกบาลประจำทิศเหนือหรือบางครั้งก็หมายถึงหลักธรรม คติธรรมในพระพุทธศาสนา ๔ ประการคือปาริสุทธิศีล ๔)

ธงที่แต่ละครัวเรือนเตรียมไปนี้ พอไปถึงพิธีที่ศาลปู่ตา ที่จะนำไปเสียบที่ประทาย (กองทราย) ที่ก่อไว้ถวายปู่ตา ทั้งประทายองค์ใหญ่และประทายเล็กทั้ง ๔๙ ลูกนั้น ถือเป็นนัยสำคัญให้อยู่ดีมีสุข และที่มาของหมายเลข ๔๙ คือ วันทั้ง ๗ + ๑๒ ราศี + ๓๐ วันในแต่ละเดือน = ๔๙ ถือเป็นนัยสำคัญว่า ในชาวบ้านมีความสุขตลอดทั้ง ๔๙ คือทุกๆ วันเป็นวันที่ได้รับการคุ้มครองและอำนวยการช่วยเหลือจากปู่ตา

๓.๗.๒ เครื่องไหว้หรือเครื่องบูชา

การประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ตาของชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโสภะและหนองแวงโคตร มีกระจำเป็นผู้นำทำพิธีต่างๆ โดยเริ่มต้นจากการนำชาวบ้านกล่าวคำขอมาหรือคำบูชาปู่ตา โดยการสัมภาษณ์พ่อคำภา ไปแดน (พ่อใหญ่อ่อน) ซึ่งทำหน้าที่กระจำใหญ่ ได้อธิบายไว้ว่าเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนพิธีการไหว้ปู่ตา ขั้นแรกบุคคลที่ไปไหว้จะจัดเตรียมตั้งขันห้า ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ ๕ คู่และเทียน ๕ คู่ไว้รอ เมื่อไปถึงตบปู่ตาก็นำขันห้ามอบให้กระจำ หลังจากนั้นก็จะเป็นผู้นำการประกอบพิธีทั้งหมด โดยเริ่มต้นด้วยการจุดธูปและนำกล่าวคำบูชา (เบื้องต้นที่กล่าวมา) หลังจากกล่าวคำบูชาจบ ก็ให้คนที่ไปไหว้จุดเทียนแล้วก็กล่าวคำบอกคำขอ กับปู่ตาด้วยตนเอง เป็นการอธิษฐานด้วยตนเองตามความปรารถนาของแต่ละบุคคล ซึ่งโดยปกติแล้วนั้นชาวบ้านที่มาไหว้ปู่ตาก็จะขอพรจากกระจำซึ่งถือเป็นตัวแทนของปู่ตานั่นเอง กระจำก็ทำหน้าที่อ่านวอวยพรให้ชาวบ้านประสบแต่ความโชคดีสวัสดิ์ สมความปรารถนาตามที่หวังไว้ และอยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยทั้งปวง^๓

๓.๗.๓ คำขอมาหรือคำขอคารวะปู่ตา

เริ่มต้นด้วยการตั้งนะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (๓จบ)

^๓สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน (พ่อใหญ่อ่อน) (กระจำใหญ่), อายุ ๗๖ ปี, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

อ้ายสมันเต ปะมาเทนะ ทวารัตตะเยนะ กะตัง สัพพัง อะปะราธังชะมะถะ เม ภันเต^๕ สาธุเด้อ หลวงพ่อขุนหาญ (ปู่ตาชื่อขุนหาญ) หลวงพ่อมณี ให้มาปกป้องรักษาคุ้มครองให้ลูกให้หลาน ลูกหลานเพิ่มได้มาพึ่งพาอาศัยร่มโพธิ์ร่มไทรของพ่อใหญ่ ลูกหลานไปคิดไปค้าทางอื่นทางไกลมาขอมาถึง ไปให้ฮอดมาให้ถึงลูกหลานไปค้าไปขายทางไหนก็ให้โชคให้หลานให้มีโชคลาภร่ำรวย (ช่วงต้นนี้ กระเจ้าเป็นผู้กล่าวบูชาปู่ตาคนเดียวก่อน และคำกล่าวบูชาที่ไม่มีคำกล่าวที่แน่นอนตายตัว มีแต่ออกมาจากความตั้งใจจริง ๆ ที่ต้องการบอกกล่าวแต่สิ่งดีงาม และสามารถเพิ่มเติมเสริมความเข้าไปได้ตามแต่ความตั้งใจดีงามของเรา)^๕

๓.๗.๔ บั้งไฟและการเสี่ยงทาย

นอกจากนี้ก็มี บั้งไฟสำหรับจุดบูชา ๓ บั้ง ได้แก่ บั้งที่ ๑ จุดบูชาบรรพบุรุษคือพ่อขุนหาญหรือปู่ตา บั้งที่สอง จุดบูชาพระยาแถนหรืออวสานแถน เพื่อให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และบั้งที่สามจุดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เรานับถือ

ส่วนการเสี่ยงทายด้วยจะงอยไก่อ กระเจ้าจะเป็นคนเลือกว่าจะเอาไก่อันไหนเป็นไก่อสำหรับเสี่ยงทาย โดยคัดเลือกจากไก่อที่ชาวบ้านนำมาถวายปู่ตานั่นเอง วิธีการก็คือ เมื่อกระเจ้าเลือกไก่อมาแล้ว ก็จะดึงคางไก่ออกมาดู และดูที่ฝัสบหรือจะงอยไก่อตัวนั้น ว่าสวยไหม ดีไหม หากไก่อมีจะงอยที่สวยงามมีลักษณะดี ก็แสดงว่าการเสี่ยงทายปีนั้นดี แต่ถ้าจับได้ไก่อที่มีจะงอยไม่สวยหรือมีลักษณะที่ไม่ดี ก็แสดงว่าการเสี่ยงทายปีนั้นไม่ดี^๖

๓.๗.๕ เหตุที่เลี้ยงผีปู่ตาในวันพุธ

พ่อคำภา ไปแดน (พ่อใหญ่อ่อน)กระเจ้าเล่าว่า ทำแบบนี้มาแต่โบราณผู้เฒ่าผู้แก่เคยบอกไว้ว่า ให้ถือเป็นวันนัดหมายจะได้มีความพร้อมเพรียงกัน เหมือนกับในพระพุทธศาสนาก็มีวันพระ ๘ คำกับ ๑๕ คำเป็นวันนัดหมายให้ชาวพุทธไปทำบุญรักษาศีล ดังนั้นวันเลี้ยงผีปู่ตาก็เช่นเดียวกัน ให้ถือเอาวันพุธเป็นวันนัดหมาย

^๕สัมภาษณ์ พ่อคำเบ้า เกาพาน, (ปราชญ์ชาวบ้าน), วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่บ้านหนองแขวงโลกพระ.

^๕สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน (พ่อใหญ่อ่อน) (กระเจ้าใหญ่), อายุ ๗๖ ปี, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^๖สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมา, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

๓.๗.๖ เครื่องไหวหรือเครื่องบูชา

เครื่องเซ่นไหว้ หลักๆ ๑๐ อย่าง^๗ในพิธีเลี้ยงปูตาประจำปี ดังนี้

- (๑) ชันห้ำ ซึ่งประกอบไปด้วย ดอกไม้ ๕ คู่และเทียน ๕ คู่
- (๒) อาหารคาวหวาน ห้ามของดิบ
- (๓) เมี่ยง ๔ คำ
- (๔) หมาก ๔ คำ
- (๕) ยาสูบ ๔ มวนหรือ ๔ กอก
- (๖) ธงช่อ ๒
- (๗) ธงชัย ๒
- (๘) ตบประทายใหญ่ ๑ องค์
- (๙) ตบลูกประทาย ๔๙ ลูก
- (๑๐) น้ำอบน้ำหอม

๓.๗.๗ ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม

“กระจ้ำ” เป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อสื่อสารกับผีปูตาหรือรับบัญชาจากผีปูตามาแจ้งแก่ชุมชน ตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดำเนินกิจการด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปูตา และดูแลความเรียบร้อยบริเวณศาลปูตา เฒ่าจ้ำ อาจเรียกได้หลายชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระจ้ำ ชะจ้ำ ช้าวจ้ำ เฒ่าจ้ำ หรือ จ้ำ สำหรับหมู่บ้านแห่งนี้เรียกว่า กระจ้ำ เฒ่าจ้ำ หรือ ชะจ้ำ

นอกจากกระจ้ำจะมีภารกิจดังกล่าวแล้ว กระจ้ำยังต้องเอาใจใส่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่บริเวณป่า ต้นไม้ สัตว์ รวมไปถึงทรัพยากรที่เป็นผลผลิตจากธรรมชาติบริเวณศาลปูตา เช่น เห็ดแมลง ฟินไม้แห้ง ผักพื้นบ้าน และสมุนไพรต่างๆ เป็นต้น หากชาวบ้านจะเข้าไปเก็บจะต้องขออนุญาตปูตาเป็นการส่วนตัวหรือผ่านกระจ้ำเสมอ มิฉะนั้นจะถูกผีปูตาลงโทษให้ผู้นั้นได้รับภัยพิบัติต่างๆ จนอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วย ถึงแก่ชีวิตได้

เมื่อกระจ้ำมีบทบาทผูกพันกับผีปูตาและชุมชนดังกล่าวแล้ว กระจ้ำจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์แทนสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน นับตั้งแต่เป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรมการบูชาปูตา

^๗สัมภาษณ์ พ่อคำเบ้า เกาพาน, (ปราชญ์ชาวบ้าน), วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่บ้านหนองแขวงโลกพระ.

เป็นประจำทุกปีแล้ว การบูชาและบนบานส่วนตัว ชาวบ้านยังต้องพึ่งพากระจำทุกครั้ง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือกระจำมาก ถือเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชน

การเลือกเฟ้นกระจำ บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของกระจำนั้น ได้รับการพิจารณาโดยการคัดเลือกจากชาวบ้านที่ต่างลงความเห็นร่วมกันว่าใครเหมาะสม โดยปกติแล้วหากกระจำหมดอายุขัยลง ก็ต้องทำการเลือกคนใหม่มาทำหน้าที่ โดยคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดี บุคลิกน่าเลื่อมใส เป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยชุมชนหนองแวงโสภะและหนองแวงโคตรจะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติในหมู่บ้านมา ๕-๗ ราย จากนั้นก็ทำลากรายชื่อไปให้ปู่ตาเลือกก่อน จากนั้นก็ให้แต่ละคนจับฉลาก ใครจับได้ฉลากก็เป็นผู้มาทำหน้าที่นี้ วิธีการนี้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน และมักจะได้บุคคลที่ตรงตามที่ชาวบ้านเลือกไว้ในใจเสมอ และพอบุคคลที่ชาวบ้านมักจะหมายตาไว้นั้นได้รับเลือก ชาวบ้านก็จะเห็นตรงกันว่าปู่ตาเลือกคนนี้ กระจำจึงเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชน

๓.๓.๘ การบ้ำ (การบน) ปู่ตาและการปง (แก้บน)

นอกจากการพิธีกรรมการเลี้ยงปู่ตาแล้ว โดยทั่วไปเวลาที่ชาวบ้านไหว้ปู่ตาก็มักจะตั้งจิตอธิษฐานขอให้สิ่งที่ดีขึ้นปรารถนา ขอให้ปู่ตาช่วยให้พบแต่ความโชคดีมีชัยประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หรือช่วยแก้ปัญหาต่างๆ รวมทั้งตามหาของที่สูญหาย

พ่อสอน เรื่องเล่ามาปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโสภะเล่าถึงประสบการณ์การบนบานปู่ตาของตนว่า ประสบการณ์ปู่ตาที่ประสบกับตัวเอง ก็เกิดขึ้นกับลูกชายของตน ลูกชายประสบอุบัติเหตุรถยนต์ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต เพราะตนเองเชื่อว่าได้ขอให้ปู่ตาช่วยปกป้องดูแลบุตรชายของตน แม้กระทั่งหลังจากเหตุการณ์อุบัติเหตุนั้นแล้ว พ่อสอนก็ได้ไปบ้ำ (บนบาน) ปู่ตาด้วยว่าให้ชนะคดีความแล้วขอให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหายมาด้วย ซึ่งเมื่อบ้ำอย่างนี้ไว้แล้วก็ปรากฏว่าเรื่องยุ่งยากต่างๆ ก็กลายเป็นเรื่องง่ายขึ้น เรื่องคดีความต่างๆ ก็จบลงเร็วขึ้น จึงทำให้ตนเองมีความเชื่อในปู่ตามากขึ้นอีก

สำหรับความเชื่อของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อปู่ตา พ่อสอนกล่าวว่า คนรุ่นใหม่ได้รับการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเมือง เรื่องผีปู่ตานี้จากพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน คนรุ่นใหม่ทุกคนในหมู่บ้านให้ความเคารพยำเกรงในปู่ตาเช่นเดียวกับคนรุ่นเก่าเหมือนกัน จะได้ได้จากเวลาคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มคนสาวจะไปทำงานที่ต่างถิ่นก็มักจะไปบ้ำบอกกล่าวปู่ตาและส่วนใหญ่มักจะ

ประสบความสำเร็จทำมาค้าขึ้น มีความเจริญในหน้าที่การงาน หรือหากประสบปัญหา ก็มักจะ
สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้โดยง่าย ความเชื่อในผีปู่ตาจึงยังคงอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย^๙

นายกรรณิกา ประทะ อายุ ๓๕ ปี ที่มีความเชื่อบนบานสานเข้าปู่ตา ไปค้าขายทาง
ภาคใต้แล้วมีความสำเร็จ จึงได้กลับมาตั้งร้านค้าระดับเซ็นเตอร์อยู่บ้านเกิด จนทำให้ประสบ
ความสำเร็จในด้านการประกอบอาชีพ การค้าขาย และสามารถขยายกิจการ เป็น ๒ แห่ง^๙

นายประสิทธิ์ เรืองเสนา อายุ ๒๕ ปี หลังจากเรียนจบระดับปริญญาตรี สาขาการตลาด ก็
ได้บนบานสานกล่าวต่อปู่ตาอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน คู่เมือง ประจำหมู่บ้านเพื่อให้ได้งานทำ นาย
ประสิทธิ์ เล่าต่อว่าหลังจากได้บนบานเสร็จแล้วก็เดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อตามหาฝัน
หลังจากนั้น ได้ไปสมัครงานที่ บริษัท ศรีไทยซูเปอร์แวร์ จำกัด (มหาชน) ทางบริษัทได้เรียกตัวเข้า
ไปทำงานในบริษัท จึงทำให้มีความเชื่อเรื่องแบบนี้มาก^{๑๐}

นอกจากนี้พ่อทองเลื่อนโวรา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกระจำ คอยติดต่อสื่อสารระหว่างชาวบ้าน
กับปู่ตา เล่าว่าตนเองก็มีประสบการณ์กับการบวการบนบานปู่ตา เคยบนปู่ตาให้ช่วยดูแลลูกหลาน
ในครอบครัว โดยเฉพาะช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูก ตนเองมักจะมาบอกกล่าวปู่ตาเสมอให้ช่วย
คุ้มครองลูกหลาน ช่วยให้ได้ผลผลิตดี เวลาซื้อรถไถมาก็บอกปู่ตาให้ช่วยดูแล ไม่ให้ต้องซ่อมต้องพัง
ระหว่างการทำงาน ให้ใช้งานได้ดีตลอดฤดูเพาะปลูก ผลก็ปรากฏว่า ทุกอย่างมักจะราบรื่นไม่มี
อุปสรรคใดๆ หนักหนาเลย ถึงมีปัญหาบ้างก็สามารถแก้ไขผ่านไปได้ด้วยดีตลอด จึงทำให้ตนเอง
และครอบครัวให้ความเคารพยำเกรงปู่ตาอย่างมาก ดังนั้นพอเจ็บป่วยหรือเจ็บไข้ก็มาทำการเลี้ยงการถวาย
ตามที่ได้บนได้บ่าเอาไว้ ซึ่งก็เป็นลักษณะการไหว้ปู่ตาของชาวบ้านทุกคน คือจะไม่ได้มาไหว้
เฉยๆ แต่จะมีการบอกกล่าว บนบานปู่ตาไว้ไม่มากก็น้อย หลังจากนั้นก็กลับไปทำการทำงาน
ทำหน้าที่ของตน พอเสร็จสิ้นภารกิจหน้าที่การงาน ก็กลับมาบอกปู่ตาอีกว่าผลลัพธ์เป็นอย่างไร
แล้วก็ทำการไหว้เลี้ยงถวายกันในลักษณะเช่นนี้ แนวโน้มในอนาคตเรื่องความเชื่อในปู่ตานี้ เชื่อว่า
จะยังคงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอยู่ไม่ขาดสายอย่างแน่นอน เพราะถึงวันนี้ตนเองก็ได้บอก
ลูกหลานในหมู่บ้านเสมอว่าให้มีความยำเกรงซึ่งเด็กๆ คนหนุ่มคนสาวก็ให้ความเคารพและกระทำ

^๙ สัมภาษณ์ พ่อสอน เรืองเสนา, ประชาชนบ้านหมุ่มบ้านหนองแขวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑
พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^๙ สัมภาษณ์ นายกรรณิกา ประทะ, บ้านเลขที่ ๑๕๖ บ้านหนองแขวงโลกพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน
๒๕๕๖.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ เรืองเสนา อยู่บ้านเลขที่ ๔๗ บ้านหนองแขวงโลกพระ, วันที่ ๒๑
พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ตาม แม้ว่าสภาพบ้านเมืองอาจจะเจริญทางเศรษฐกิจ ศาลปู่ตาก็จะได้รับการพัฒนาบำรุงให้เจริญตามไปด้วย นั่นเอง^{๑๑}

๓.๓.๙ การปง (การแก้บน)

หากบนบานสิ่งใดไว้ ก็ต้องกระทำตามนั้นถือเป็นสัจจะวาจา ชาวบ้านจะให้ความเชื่อในเรื่องนี้มาก และส่วนใหญ่ก็จะไม่เคยมีใครไม่มาแก้บนตามที่ตนได้บอกปู่ตาไว้ โดยส่วนมากก็มักจะบนด้วยไก่ต้ม หรือหัวหมูเป็นต้น อย่างไรก็ตามยังมีเรื่องราวแปลกๆ หรือเหตุไม่ดีที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นเพราะไม่ไปแก้บนปู่ตา จึงเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นกับบุคคลนั้น

พ่อบุญเลิศ ทาหลาบ ไวยาวัจกรทายกวัดอินทร์แปลงเล่าว่า กรณีบนแล้วไม่แก้บน หากบ่าไว้แล้วไม่มาปง ไม่มาแก้บน มีตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านคนหนึ่ง พุดลบลู่ปู่ตาไว้ว่า จะอะไรกันนักกันหนา กับผีสง และ ไม่ไปแก้บน ปรากฏว่าป่วยพูดไม่ได้ ไปหาหมอที่ไหนก็ไม่รู้สาเหตุ ในที่สุดก็เสียชีวิตลง ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะพุดลบลู่ผีปู่ตาไว้มาก ชาวบ้านจึงถือเรื่องสัจจะเป็นใหญ่หากบนอะไรไว้ก็ต้องแก้บนอย่างนั้น ไม่เช่นนั้นอาจจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นกับตนได้^{๑๒} ดังนั้นการบนกับการแก้บน จึงมักจะต้องมาคู่กันเสมอ และเรื่องการบนบานต่างๆ ที่ชาวบ้านมาขอปู่ตานั้นส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกับชีวิตประจำวัน หน้าที่การงาน หรือการลงทุนทำธุรกิจต่างๆ รวมถึงการแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นด้วย

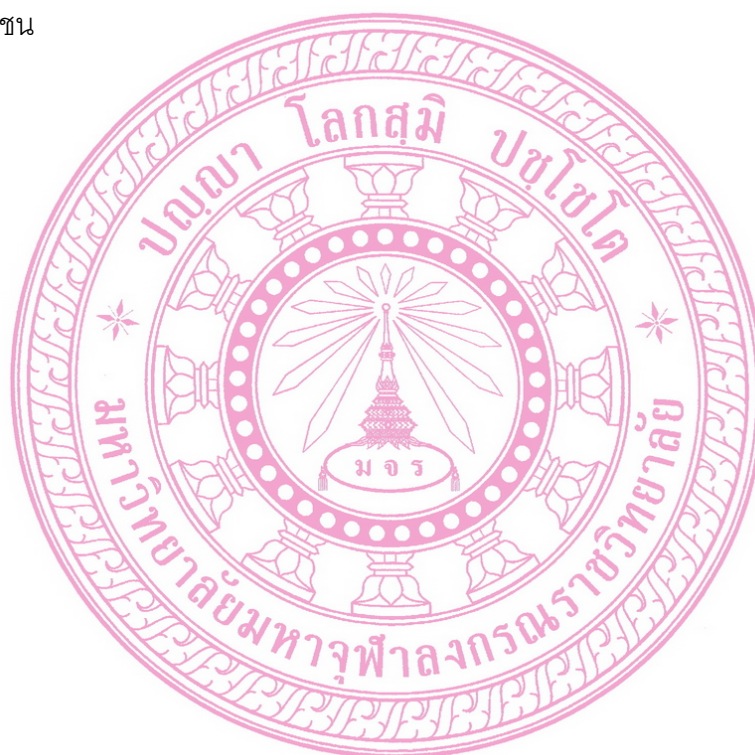
๓.๔ สรุป

หมู่บ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตร นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักมาตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน แต่ก็ยังรักษาสืบทอดความเชื่อของศาสนาเดิม (ลัทธินับถือผี) ไว้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงวันนี้ พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับศาสนาเดิม นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ โชคลางตามความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ด้วย ความเชื่อพุทธ ผี และพราหมณ์ จึงผสมผสานกัน เกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษชาวอีสานที่ได้ถ่ายทอดคติความเชื่อเหล่านี้มาจนถึงรุ่นลูกหลาน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน จึงมีความเกี่ยวพันกับพุทธศาสนา ผีและพราหมณ์มาโดยตลอด จะเห็นได้จากประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ที่ชาวบ้านร่วมกันสานต่อไว้จนถึงทุกวันนี้

^{๑๑}สัมภาษณ์ พ่อทองเลื่อนโวรา,กระจำ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ ทาหลาบ, ไวยาวัจกรทายกวัดอินทร์แปลง, อายุ ๗๘ ปี, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

ชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ สวรรค์นรก เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ประเพณีอีสานฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงมีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตชุมชน นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อในเรื่องบุญชาปุตตา ที่มีความสำคัญในระบบทางสังคมของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทุกครัวเรือนจัดอาหารหวานคาวมาร่วมพิธีกรรมการบุญชาปุตตาอย่างพร้อมเพรียงกัน เมื่อถึงฤดูการบุญชาปุตตา โดยมี “กระจำ” เป็นผู้นำในการประกอบพิธี ฌูปุตตาจึงถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน

บทที่ ๔

คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแขวงโสภนและ ชาวบ้านหนองแขวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

ความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาเป็นประสบการณ์อันเร้นลับ ยากแก่การทำความเข้าใจ และอธิบาย ตั้งแต่การเริ่มต้นของประวัติศาสตร์มนุษย์ได้ทำการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้บวงสรวง เทพดาฟ้าดิน และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ วิญญาณบรรพบุรุษ พิธีกรรมการบูชาปูตา จึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นอันถือได้ว่ามีประโยชน์ต่อบุคคล ครอบครัว ศาสนาและสังคมชุมชน เพราะว่าการที่บางสิ่งบางอย่างสามารถอยู่เคียงคู่กับวิถีชีวิตของชุมชนมาอย่างยาวนานได้นั้น แสดงว่าย่อมเป็นสิ่งที่มีความหมายและคุณค่าอย่างแน่นอน เปรียบได้กับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะศาสนาใดก็ตาม ย่อมมีคุณประโยชน์ เพราะเป็นกุศโลบายในการชักนำให้ผู้คน เข้าถึงหลักธรรมในพระศาสนา อีกประการหนึ่งนั้น พิธีกรรมก็เปรียบเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคม ให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่เป็นพวก เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายกันไป เพราะหากต่างคนต่างทำคนละทิศละทาง ก็ไม่อาจจะรวมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้

ศิริพร ณ ถลาง ได้กล่าวถึงสังคมประเพณีว่า พิธีกรรมนั้นเป็นเรื่องของกลุ่มชน พิธีกรรมเป็นการ “รวมพลัง” ของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคม รู้สึกมั่นคงอบอุ่น พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึกร่วม “ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากนั้น หน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรม คือ ช่วยให้มีมนุษย์มีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้น เพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอขมาให้อำนาจเหนือธรรมชาติ ช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ เช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายเจ็บไข้^๑

พิธีกรรมการบูชาปูตา เป็นภาพสะท้อนความเชื่อของชาวอีสาน มีคุณประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งพระปลัดวิชา สิริภุทโท (เที่ยงธรรม) ได้สรุปความเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมไว้ว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของคนในสังคมแต่ละสังคม ซึ่งคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ แล้วนำมาเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต้องมีการสั่งสม และสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยมีความคิด

^๑ศิริพร ณ ถลาง, ทฤษฎีจิตวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม สภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นแล้วความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมใดๆ จะคงอยู่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาด้วยเช่นกัน^๒

พิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระและหมู่บ้านหนองแวงโคตร ได้กระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน และดำเนินมาอย่างกลมกลืนกับประเพณีอีสานฮีต ๑๒ คอง ๑๔ รวมทั้งวิถีของชาวพุทธศาสนา ที่ยึดหลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นเครื่องเตือนสติให้ตั้งอยู่บนความเชื่อและความศรัทธาที่ถูกต้อง ดังคำกล่าวที่ว่า “การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่ไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัยหวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ่อนน้อมบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใสเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทำการบูชา แต่ความเชื่อและความเลื่อมใส นั้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ”^๓

ผู้วิจัยจึงแบ่งคุณค่าของพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระและหมู่บ้านหนองแวงโคตร ออกเป็นด้านต่างๆ ๕ ด้าน คือ

๔.๑ คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล

คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระและหมู่บ้านหนองแวงโคตรที่ได้กระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับฮีตคองประเพณีและวิถีวัฒนธรรมชุมชนอีสาน ที่ยึดถือให้ความเคารพในผีบรรพชน เชื่อว่าเป็นของฮักชาวบ้านฮักชาเมืองนายเคนทิพยนนท์หรือพ่อใหญ่เคนบ้านหนองแวงโลกพระ อายุ ๗๑ ปี และนายบุญเลิศ ทาหลาน^๔ ซึ่งทำ

^๒ พระปลัดวิทยา สิริภทโท (เที่ยงธรรม), “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔.

^๓ พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^๔ สัมภาษณ์ นายเคน ทิพยนนท์ และนายบุญเลิศ ทาหลาน, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

หน้าที่ไวยาวัจกรทายกวัดอินทร์แปลงอายุ ๗๘ ปีที่ชาวบ้านถือว่าทั้งสองท่านนี้เป็นปราชญ์ของหมู่บ้าน ได้กล่าวถึงปูตาว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในปูตา เป็นคติความเชื่อของชาวบ้านว่าปูตาเป็นของฮักชาวบ้านฮักชาเมือง คอยดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข

พ่อสอน เรื่องเสมา^๕ กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านเชื่อว่าปูตาเป็นของฮักชาหมู่บ้าน คุ่มครองป้องกันกันอันตราย ให้อยู่เย็นเป็นสุข แม้กระทั่งเวลาทำมาค้าขายปูตาก็จะช่วยดูแลวัวควาย สัตว์เลี้ยงทั้งหลายด้วย ชาวบ้านเชื่อนั้น เชื่อว่าปูตาเป็นผีที่คอยฮักชาวบ้านเมือง เหมือนกับผีบรรพบุรุษที่คอยดูแลลูกหลาน ว่ากันว่าหลังจากตั้งหมู่บ้านแล้วชาวบ้านอยู่ไม่ค่อยสุขสบาย ชาวบ้านจึงไปเชิญเจ้าพ่อขุนหาญ จากอำเภอบรบือมาที่บ้านหนองแขวงโลกพระ ซึ่งเจ้าพ่อขุนหาญนี้ก็เป็นบรรพบุรุษของคนที่มาตั้งหมู่บ้านนั่นเองทุกวันพุธ ที่ไม่ตรงกับวันพระ ชาวบ้านก็จะมาเซ่นไหว้ปูตา ของเซ่นไหว้มักจะเป็น เหล้าไห ไก่ตัวเป็นหลักสำคัญ นอกจากนี้ก็มีดอกไม้ ธูปเทียนสำหรับบูชา และของบริวารอื่นๆ ตามแต่จะจัดหามา เช่น ดาบ ปืน กระบุงหอมสินรูปไก่ เต่า ม้า ช้าง เป็นต้น ซึ่งสิ่งของบริวารเหล่านี้ ชาวบ้านก็เชื่อกันว่าเป็นที่ขึ้นชอบของปูตา เพราะปูตาเป็นทหารกล้าจึงชอบศัตรารูปร่างต่างๆ ซึ่งบางคนก็ฝันว่ามีมิตรวาท้องเอาสิ่งนั้นสิ่งนั้นมาถวายปูตา หลังจากที่ได้จัดหามาตามนิมิตหรือความฝันนั้นก็ปรากฏว่าอยู่สบายดี ไม่มีเรื่องร้ายใดๆ เกิดขึ้น จึงเกิดความเชื่อตามๆ กันมาแบบนี้

พิธีกรรมการบูชาปูตายังทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งเป็นที่พึ่งพิงทางใจให้รู้สึกอุ่นใจและรู้สึกปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ พ่อคำภา ไปแดน^๖ หรือพ่อใหญ่อ่อน ซึ่งทำหน้าที่กระจำใหญ่ อายุ ๗๖ ปี กล่าวว่า คุณค่าและประโยชน์ของการบูชาปูตานั้น มีคุณค่าและประโยชน์ทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวบ้าน ไม่ว่าชาวบ้านจะทำการใดๆ ก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนมาหากระจำ ให้กระจำไปบอกกล่าวไหว้ปูตาให้รับรู้ในกิจของตน ซึ่งส่วนใหญ่ที่มาก็มักจะเป็นเรื่องการค้าขาย ทำธุรกิจ หรือการไปสอบเข้าทำงาน เข้าเรียนต่างๆ และส่วนใหญ่ก็จะประสพโชคตามตามที่ตนเองขอไว้ หลังจากนั้นก็จะกลับมาอีกและนำของ เช่น ไหว้ม้าถวายปูตา จะเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดมา

^๕สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมา, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโลกพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^๖สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน, กระจำใหญ่, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

พ่อหยาด^๗ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโคตร กล่าวว่า ในแต่ละปีชาวบ้านจะมีการเลี้ยงปูตาปีละ ๒ ครั้ง (ไม่นับรวมแต่ละพุทธทวารวดี) คือพิธีเลี้ยงปูตา ในเดือนยี่เดือนเจียง เป็นการเลี้ยงเพื่อขอพรก่อนการลงเพาะปลูก และพ่อแก้ว แสนแก้ว^๘ กล่าวว่า การเลี้ยงปูตาจะจัดขึ้นอีกครั้งหนึ่งก็จะเลี้ยงในบุญเดือนหก (พุทธที่สองของเดือนหก) จัดพร้อมกับบุญเบิกบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมกันจัดแต่งเครื่องเซ่นไหว้ของแต่ละครอบครัวมาเลี้ยงรวมพร้อมกันทั้งหมด

นอกจากนี้ พ่อทองเลื่อน โมรา^๙ ผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นกระเจ้าผู้ช่วย กล่าวไว้ว่า ตนเองนั้นเคยบนบานปูตาให้ช่วยดูแลลูกหลานในครอบครัว โดยเฉพาะช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูก ตนเองมักจะมาบอกกล่าวปูตาเสมอให้ช่วยคุ้มครองลูกหลาน ช่วยให้ได้ผลผลิตดี เวลาซื้อรถไถมาก็บอกปูตาให้ช่วยดูแล ไม่ให้ต้องซ่อมต้องพังระหว่างการทำงาน ให้ใช้งานได้ดีตลอดฤดูเพาะปลูก ผลก็ปรากฏว่า ทุกอย่างมักจะราบรื่นไม่มีอุปสรรคใดๆ หนักหนาเลย ถึงมีปัญหาบ้างก็สามารถแก้ไขผ่านไปได้ด้วยดีตลอด จึงทำให้ตนเองและครอบครัวให้ความเคารพยำเกรงปูตามาก

คุณค่าความเชื่อเรื่องปูตาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน นายเสกสรร จันทรราชบุรี^{๑๐} ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร อายุ ๕๗ ปี กล่าวไว้ว่า ปูตาถือเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวบ้านเพราะมีอิทธิพลต่อจิตใจคือการสร้างขวัญกำลังใจให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร นายสมเกียรติ ประวันตา^{๑๑} มีความเห็นตรงกันว่า นับตั้งแต่ตนเองเกิดมาก็ได้ทำการไหว้ปูตามาตั้งแต่เด็ก ทำตามพ่อแม่มาอย่างนี้ พอมีครอบครัวก็พาลูกพาหลานทำต่อๆ กันมาอีก จึงถือได้ว่าปูตาเป็นศูนย์รวมจิตใจของครอบครัวและของชาวบ้าน

นอกจากนี้พิธีกรรมการบูชาปูตายังเป็นเครื่องเตือนสติให้บุคคลตั้งมั่นอยู่บนความดีงามถูกต้องของชุมชนตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนไว้ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจได้ก่อนที่จะประพฤติผิดจากศีลคองประเพณีของชุมชนเพราะความเกรงกลัวอำนาจของผีปูตา

^๗สัมภาษณ์พ่อหยาด, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^๘สัมภาษณ์พ่อแก้ว แสนแก้ว, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^๙สัมภาษณ์ พ่อทองเลื่อน โมรา, กระเจ้าผู้ช่วย, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายเสกสรร จันทรราชบุรี, ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ประวันตา, ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

พ่อคำเบา เกาพาน^{๑๒} เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับความเชื่อถือมาก เป็นอดีตครูและเป็นลูกชายของพ่อใหญ่จวนบัว ผู้ซึ่งร่วมก่อตั้งหมู่บ้านกับพ่อใหญ่โคตรด้วย พ่อคำเบา กล่าวว่าคุณค่าของปู้ตาที่ตนเองมองเห็นอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปู้ตาช่วยเป็นเครื่องเตือนสติให้บุคคลตั้งมั่นอยู่ในความดีงามถูกต้องของฮีตคองประเพณีของชุมชนเพราะความเกรงกลัวอำนาจของผีปู้ตา จึงทำให้ชาวบ้านยับยั้งชั่งใจในการประพฤติไม่ดีหรือผิดไปจากฮีตคอง

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปู้ตาด้านปัจเจกบุคคล

- (๑) ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตไปตามฮีตคองประเพณีหรือวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนอื่น
- (๒) ทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย
- (๓) ทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติผิดจากฮีตคองประเพณีของชุมชนเพราะเกิดความยำเกรงในอำนาจของผีปู้ตานั่นเอง

๔.๒ คุณค่าด้านครอบครัว

เมื่อถึงบุญเดือนหก ชาวบ้านหนองแวงโสภพระและหนองแวงโคตรจะร่วมกันทำบุญเบิกบ้าน พร้อมทั้งมีพิธีกรรมการบูชาปู้ตาประจำปีด้วย ทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมอาหารหวานคาวเพื่อมาทำบุญเลี้ยงพระ นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์กลางหมู่บ้าน ๓ วันและในวันสุดท้ายเมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ทางศาสนาแล้ว ชาวบ้านก็จะพร้อมกันมาทำพิธีกรรมการบูชาปู้ตา ทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ปู้ตามารวมกัน จะพาลูกหลานเข้าร่วมในพิธีอย่างพร้อมเพรียง

ทฤษฎีหน้าที่ของครอบครัวให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ของครอบครัวหรือภาระงานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกสามารถมีชีวิตหรือมี การเป็นอยู่ในสังคมได้ด้วยดี โดยการทำหน้าที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้และการทำหน้าที่หรือการปฏิบัติการทำหน้าที่ของครอบครัวหมายถึง กระบวนการปฏิบัติหรือทำงานที่ สำคัญซึ่งสมาชิกในครอบครัวต้องรับผิดชอบเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งเพื่อสมาชิกเองและเพื่อ การประสานกับสมาชิกสมาชิกอื่นในครอบครัว และในขณะเดียวกันก็อาจหมายถึงรวมถึง การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของครอบครัวด้วย อีกทั้งเป็นกระบวนการเพื่อดำรงไว้ ซึ่งสถานภาพหรือความอยู่รอดของความเป็นครอบครัวเอาไว้ให้ ตลอดจนพัฒนาการของครอบครัวทุกครอบครัว จึง จำเป็นต้องมี การปฏิบัติหน้าที่อันถือเป็นภาระรับผิดชอบสำคัญของสมาชิกในครอบครัว และเป็น

^{๑๒} สัมภาษณ์ พ่อคำเบา เกาพาน, ปราชญ์ชาวบ้านบ้านหนองแวงโสภพระ, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

คุณลักษณะที่ ต้องดำรงไว้ ทุกยุคทุกสมัยผลกระทบใดๆ ในครอบครัวย่อมเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อ ครอบครัวไม่อาจดำรงความเข้มแข็งเอาไว้ได้^{๑๓}

พิธีกรรมการบูชาปู่ตาช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ โดยเป็นผลเกิดจากการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ พ่อสอน เรื่องเสมอ^{๑๔} กล่าวไว้ว่าคนรุ่นใหม่ได้รับการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเมือง เรื่องผีปู่ตานี้จากพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน ลูกหลานในครอบครัวจะมีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ คนรุ่นใหม่ทุกคนในหมู่บ้านก็ให้ความเคารพยำเกรงในปู่ตา เช่นเดียวกับคนรุ่นเก่าเหมือนกัน จะสังเกตเห็นได้จากเวลาคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มคนสาวจะไปทำงาน ที่ต่างถิ่นก็มักจะไปบ่า ไปไหว้บอกกล่าวปู่ตาและส่วนใหญ่มักจะประสบความสำเร็จทำมาค้าขึ้น มีความเจริญในหน้าที่การงาน หรือหากประสบปัญหาก็มักจะสามารแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วง โดยง่าย ความเชื่อในผีปู่ตาก็ยังคงอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย

พิธีกรรมการบูชาปู่ตาทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในครอบครัว เพราะเมื่อถึงเวลาที่จะมีการเลี้ยงปู่ตาหรือการบูชาปู่ตา ทุกคนภายในครอบครัวจะมาช่วยกันเตรียมเครื่องเซ่นไหว้อย่างพร้อมเพรียง นายเคน ทิพนนน์หรือพ่อใหญ่เคนบ้านหนองแวงโลกพระ อายุ ๗๑ ปี และนายบุญเลิศ ทาหลาบ^{๑๕} ไวยาวัจกรทายกวัดอินทร์แปลงอายุ ๗๘ ปีทั้งสองท่านนี้เป็นปราชญ์ของหมู่บ้าน ได้กล่าวไว้ว่าเครื่องเซ่นไหว้บูชาที่แต่ละครัวเรือนต้องช่วยกันจัดเตรียมมานั้น ประกอบด้วย เหล้าไห, ไก่ต้ม, น้ำ ๑ ขวด, ข้าว ๑ ถ้วย, ดอกไม้ ๕ คู่, เทียน ๕ คู่, หมาก ๔ คำ, ยา ๔ กอก(ยาสูบ), เมี่ยง ๔ คำ, เครื่องเซ่นไหว้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในสมัยก่อนจะไม่มีหัวหมู จะใช้ไก่ต้มเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีชาวบ้านไปบนหัวหมูไว้ เลยเอาหัวหมูมาถวญ ทุกวันนี้จึงมีเครื่องเซ่นไหว้ตามที่ชาวบ้านจัดเตรียมมา สามารถกล่าวได้ว่าชาวบ้านอยู่ดีมีสุขทำมาค้าขายได้ดี ดังนั้นจึงจัดเครื่องเซ่นไหว้มามากขึ้นตามฐานะความเป็นอยู่นั่นเอง

^{๑๓} (สมาคม คณะเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๘) รายงานการวิจัยการวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษานโยบาย/มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพิเศษฯ ระยะที่ ๑, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมอ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ , วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายเคน ทิพนนน์ และนายบุญเลิศ ทาหลาบ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

พ่อแก้ว แสนแก้ว^{๑๖} กล่าวว่าพอถึงเวลางานเลี้ยงปฐาประจำปีทุกปี ก็จะนำพาลูกหลาน อย่างพร้อมเพรียงกันทุกคนไปไหว้ไปเลี้ยงปฐา เป็นผู้นำพาจัดแต่งของเซ่นไหว้ ซึ่งแต่ละครอบครัว จะต้องเตรียมไปรวมกันในพิธี ลูกหลานก็จะช่วยกันทำเป็นกันสับต่อความเชื่ออย่างเป็นธรรมชาติ ของเซ่นไหว้มีเหล้า ไก่ตัว อาหารหวานคาว พร้อมทั้งขอดัว ขอดควายให้ครบตามจำนวนที่ ตนเองมีอยู่ การขอดก็จะนำหญาคามัดขอดเป็นปม ให้เป็นสัญลักษณ์ของวัวควายสัตว์เลี้ยง ตามจำนวนที่มีอยู่ หากหาหญาคาไม่ได้ก็อาจใช้ก้านมะพร้าวแทนก็ได้ และปั้นดินเหนียวเป็นรูปวัว รูปควายรวมลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ลูกหลานก็ได้มีส่วนร่วมช่วยกันเตรียม จึงเกิดเป็นความ สามัคคีขึ้นในครอบครัว และพ่อหยาด^{๑๗} ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโคตร กล่าวว่าในแต่ละปี ชาวบ้านจะมีการเลี้ยงปฐาชาวบ้านจะมาร่วมกันจัดแต่งเครื่องเซ่นไหว้ของแต่ละครอบครัวมาเลี้ยง รวมพร้อมกันทั้งหมด ซึ่งนายเสกสรร จันทรราชกูร^{๑๘} ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร อายุ ๔๗ ปี กล่าวไว้ว่าหมู่บ้านหนองแวงโคตรเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรจำนวนมาก บพบาทผู้ใหญ่บ้านในพิธีเลี้ยงปฐา นอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้นำชาวบ้าน ช่วยประชาสัมพันธ์ ข่าวสาร จัดแจงเตรียมสถานที่ให้พร้อมตนเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวก็ต้องนำพาลูกหลาน เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปฐาอย่างพร้อมเพรียงด้วย ซึ่งนายสมเกียรติ ประวันตา^{๑๙} ผู้ใหญ่บ้าน หนองแวงโคตร กล่าวตรงกันว่า การไหว้ปฐาทำมาตั้งแต่เด็ก ทำตามพ่อแม่มาอย่างนี้ พอมี ครอบครัวก็พาลูกพาหลานทำต่อๆ กันมาอีก

พ่อคำภา ไปแดน^{๒๐} หรือพ่อใหญ่อ่อนอายุ ๗๖ ปี กล่าวว่า ได้มาเป็นกระจำ ทำหน้าที่นี้ มา ๑๒ ปีแล้ว ต่อจากพ่อใหญ่เหลี่ยม (เริ่มต้นตั้งแต่พ่อใหญ่จำหิน, พ่อใหญ่จำชา, พ่อใหญ่จำ เหลี่ยม และก็มาถึงพ่อใหญ่จำอ่อน คนปัจจุบัน) หน้าที่ของกระจำแต่ละคนจะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อ เสียชีวิตเท่านั้น ถือเป็นตำแหน่งหน้าที่อันทรงเกียรติ เป็นที่ภาคภูมิใจของครอบครัวและชาวบ้านให้

^{๑๖} สัมภาษณ์ พ่อแก้ว แสนแก้ว, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่ วัดอินทร์แปลง.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พ่อหยาด, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัด อินทร์แปลง.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายเสกสรร จันทรราชกูร, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ประวันตา, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน, กระจำใหญ่, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

ความเคารพนับถือเพราะเป็นบุคคลที่ทรงธรรม ชอบธรรม ดังนั้นจะไม่เคยมีกระจำคนไหนทำหน้าที่บกพร่องเลยแม้แต่คนเดียว กระจำเป็นบุคคลเที่ยงธรรม ดังนั้นหากกระจำว่าอย่างไร ชาวบ้านก็จะเอาตามนั้นไม่มีข้อถกเถียงโต้แย้งใดอีกเลย จึงถือว่ากระจำนอกจากจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับผีปู้ตาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออย่างยิ่งด้วย

นอกจากนี้พ่อทองเลื่อน โมรา^{๒๑} ผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นกระจำผู้ช่วย กล่าวไว้ว่า เรื่องความเชื่อในปู้ตานั้น เชื่อว่าจะยังคงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอยู่ไม่ขาดสายอย่างแน่นอน เพราะถึงวันนี้ตนเองก็ได้บอกลูกหลานในหมู่บ้านเสมอว่าให้มีความยำเกรงในปู้ตา ซึ่งเด็ก ๆ คนหนุ่มคนสาวก็ให้ความเคารพและกระทำตาม แม้ว่าสภาพบ้านเมืองอาจจะเจริญทางเศรษฐกิจ ศาสนาปู้ตาก็จะได้รับการพัฒนาบำรุงให้เจริญตามไปด้วย นั่นเองพ่อคำแบ๋ เกาพาน^{๒๒} ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านกล่าวว่าสิ่งของภายในตูบ ๓ อย่างที่แต่ละครอบครัวนิยมนำมาไหว้ปู้ตา คือ ข้าว ม้า เต่า ๓ สิ่งนี้ถือเป็นสำคัญที่สุด ข้าว (เป็นสัญลักษณ์แห่งความสมบูรณ์สมัยก่อนออกทัพจับศึกใช้ช้างเหยียบบ้านเหยียบเมือง) ม้า (เป็นสัญลักษณ์แห่งความว่องไว แข็งแรง สมัยก่อนจะใช้ม้าส่งสาร) เต่า (อายุยืนยาว) เชื่อกันว่าจะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุขมีแต่ความเจริญงอกงาม

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปู้ตาด้านครอบครัว

- (๑) ทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว
- (๒) ทำให้เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ
- (๓) ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส
- (๔) ทำให้เกิดศรัทธาและเชื่อมั่นในเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ของครอบครัว

๔.๓ คุณค่าด้านสังคม

ความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ ความเชื่อก็คือความศรัทธาที่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม พิธีกรรมการบูชาปู้ตาทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เกิดระเบียบทางสังคมขึ้น เกิดความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน

^{๒๑} สัมภาษณ์ พ่อทองเลื่อน โมรา, กระจำผู้ช่วย, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พ่อคำแบ๋ เกาพาน, ปราชญ์ชาวบ้านบ้านหนองแวงโสภณ, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

แนวคิดเรื่องสังคมของจอห์น รอลส์ เป็นแนวคิดที่ถูกกำหนดโดย “ความเป็นธรรม” (Fairness) สถาบันสังคมจะต้องปฏิบัติต่อสมาชิกทุกคนในสังคมที่เข้ามาให้ความร่วมมือด้วยความ เป็นธรรม โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศสถานะ ศาสนา ชนชั้น โดยใช้หลักการแห่งการมีชีวิตที่ดี งาม และอื่นๆ

จอห์น รอลส์ ยังย้ำเน้นความสำคัญของ “การปรากฏต่อสาธารณะ” (Publicity) ในฐานะเป็นมิติหนึ่งของความเป็นธรรม ในสิ่งที่รอลส์เรียกว่า “สังคมที่มีการจัดระเบียบที่ดี” (a well-ordered society) จะต้องมีหลักการชุดหนึ่งที่ทำให้โครงสร้างพื้นฐานเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง ในสาธารณะ และการกำหนดความถูกต้องของหลักการดังกล่าวจะต้องเป็นการรับรู้และยอมรับใน หมู่พลเมืองที่มีเหตุผลทุกคน ทั้งนี้ เนื่องจากว่า หลักการสำหรับโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้จะต้อง เป็นสิ่งที่นำไปบังคับใช้ในสังคม พลเมืองทุกคนจึงควรลุกขึ้นมาตรวจสอบสาธารณะ (Publicscrutiny) เงื่อนไขของการปรากฏต่อสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยหลักความยุติธรรมที่ไม่ เป็นทั้ง สิ่งที่เขาใจกันเฉพาะคนกลุ่มน้อยในสังคม และไม่เป็นทั้งอุดมคติจนยากที่จะเข้าใจ ด้วย ว่า “ชีวิตทางการเมืองสาธารณะ ไม่จำเป็นต้องปกปิดซ่อนเร้นในสิ่งใดๆ”^{๒๓}

พิธีกรรมการบูชาปูตา ทำให้เกิดกติกาหรือข้อปฏิบัติร่วมกันในชุมชน เกิดเป็นระเบียบ ทางสังคมขึ้น นายเสกสรร จันทรราชกูร์^{๒๔} ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโลกพระ กล่าวไว้ว่าสภาพทั่วไป ของหมู่บ้าน ชาวบ้านทำอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่นานา มี ๑๔๘ หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด ราว ๗๐๐ คน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๒ คน อบต. ๒ คน ด้านการศึกษามีโรงเรียนขยายโอกาสทาง การศึกษา ๑ โรงเรียนสำหรับเด็กๆ ในหมู่บ้าน สำหรับวัดประจำหมู่บ้าน มี ๑ วัด ซึ่งก่อนนี้หมู่บ้าน หนองแวงโลกพระเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรจำนวนมาก จึงแยกออกมาตั้งเป็นอีก หมู่บ้านหนึ่งคือบ้านหนองแวงโคตร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้รับเงินงบประมาณมาบริหารหมู่บ้านเพิ่มมาก ขึ้นนั่นเอง ซึ่งให้หนองแวงโลกพระเป็นหมู่ ๑ และหนองแวงโคตร เป็นหมู่ ๑๓ และนับถือ พระพุทธศาสนาเป็นหลัก และมีบุญประเพณี ยี่ต ๑๒ คอง ๑๔ ในบุญเดือน ๖ นี้จะมีพิธีการเลี้ยงปู ตาพร้อมกันไปด้วย ชาวบ้านมีความเชื่อในปูตามากจะเห็นได้จากจะเดินทางไปไหนมาไหน หรือ เดินทางกลับมาจากไหนก็ตาม ก็จะไปบอกกล่าวปูตา และเวลาที่เจ็บป่วยไม่สบายนอกจากจะไป

^{๒๓} จอห์น บอร์ดเลย์ รอลส์ (John Bordley Rawls), อ้างจากรองศาสตราจารย์ ดร.กิตติพัฒน์ นนท บัณฑิตกุล, เอกสารคำสอนวิชา สค.๓๑๓ หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์ ๓ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาค ๑/๒๕๕๓ หน้า ๖.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายเสกสรร จันทรราชกูร์, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโลกพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

หาหมอที่โรงพยาบาลแล้ว ก็ต้องไปหาเฒ่าจ้ำให้ไปบอกกล่าวปู่ตาด้วย แม้กระทั่งว่าตอนลงสมัครเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านก็ไปบ้านบงไว้ว่าขอให้ได้ หลังจากได้เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้วก็ไปบง หาเหล้าไหไก่ตัวไปเซ่นไหว้ถวຍปู่ตา ตามที่บ่เอาไว้

ความเชื่อเรื่องปู่ตา ถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เพราะมีอิทธิพลต่อจิตใจคือเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้ก็ยังมีผลต่อการจัดระเบียบทางสังคมด้วย เกิดความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อน

นายสมเกียรติ ประวันตา^{๒๕} ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร กล่าวไว้ว่าทัศนคติความเชื่อต่อผีปู่ตา นอกจากจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ตนเองคิดว่าคติความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโคตรนี้จะคงอยู่หมู่บ้านไปอย่างนี้ เพราะทำให้สังคมเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรักสามัคคีกัน ถึงแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตามแต่ก็เชื่อว่าคติความเชื่อปู่ตานี้ก็ยังมีอยู่ต่อไป เพราะเท่าที่สังเกตเห็นเด็กๆ รุ่นใหม่ในหมู่บ้านนั้น เวลาเขาจะไปเรียนไปสอบ หรือจะเดินทางไปทำงานใดๆ ก็จะต้องไปไหว้ปู่ตาทุกคนให้ประสบความสำเร็จมีแต่โชคดีมีชัย เพราะชาวบ้านเชื่อว่าปู่ตาเป็นของฮักษาประจำหมู่บ้าน

พ่อแก้ว แสนแก้ว และพ่อหยาด^{๒๖} กล่าวไว้ตรงกันว่า พิธีกรรมการบูชาปู่ตาเป็นพิธีกรรมการบูชาผีบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว เมื่อครอบครัวเกิดความสามัคคีก็ทำให้ชุมชนสังคมเกิดความสามัคคีด้วย

พ่อคำภา ไปแดน^{๒๗} ทำหน้าที่กระจ้ำ กล่าวไว้ว่าชาวบ้านให้ตนมาทำหน้าที่กระจ้ำ เพราะเห็นว่าเป็นคนตั้งอยู่ในศีลธรรม เป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือของชาวบ้านนั่นเอง จึงรู้สึกดีใจและภาคภูมิใจที่ได้มาทำหน้าที่นี้รับใช้พี่น้อง ส่วนพ่อทองเลื่อน โมรา^{๒๘} กล่าวว่า ทุกวันพุธจะมาทำความสะดวกบริเวณศาลปู่ตา ดูแลความเรียบร้อยทุกอย่างเพื่อเตรียมไว้ให้คนมาไหว้ปู่ตาทุกวันพุธสำหรับตนเป็นรองหรือเป็นผู้ช่วยกระจ้ำใหญ่ จึงจะจัดแจงแต่งพาหวนดาว เครื่องเซ่นไหว้เตรียมรอไว้ พอถึงเวลากระจ้ำใหญ่ก็จะมาเป็นผู้นำพาชาวบ้านกล่าวคำบูชาปู่ตา หลังจากไหว้เสร็จแล้วแบ่งปันของที่ถวຍกันกินจนแล้วเสร็จทุกขั้นตอน ก็จะรอเก็บกวาดความเรียบร้อยบริเวณศาลจน

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ประวันตา, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พ่อแก้ว แสนแก้ว และพ่อหยาด, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน, กระจ้ำใหญ่, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พ่อทองเลื่อน โมรา, กระจ้ำผู้ช่วย, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

เสร็จ ถือเป็นหน้าที่ที่ตนเองรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มาทำหน้าที่นี้รับใช้พี่น้อง และมีส่วนทำให้สังคมเกิดความรักความสามัคคีกัน

พิธีกรรมการบูชาปู่ตา ทำให้สังคมบ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุข พ่อคำเบ้า เกาพาน^{๒๙} กล่าวกล่าวว่า หลังจากเชิญพ่อขุนหาญกลับมา ชาวบ้านก็ช่วยกันสร้างตupaขึ้นที่บริเวณหนองแขว ซึ่ง เป็นสถานที่ตั้งตupaในปัจจุบันนั่นเอง และแต่งตั้งกระจำชา เป็นผู้ดูแลตupa ซึ่งต่อมาก็เป็นกระจำ เหลี่ยม แสนมูลสิริ (คุ้มเหนือ) และกระจำอ่อน ไปแทน คนปัจจุบันนี้ นับแต่นั้นมาบ้านเมืองก็อยู่ เย็นเป็นสุขตราบทุกวันนี้พ่อสอน เรื่องเสมา^{๓๐} กล่าวไว้ว่าหลังจากตั้งหมู่บ้านแล้วชาวบ้านอยู่ไม่ ค่อยสุขสบาย ชาวบ้านจึงไปเชิญเจ้าพ่อขุนหาญ จากอำเภอบริบูรณ์มาที่บ้านหนองแขวโลกพระ ซึ่ง เจ้าพ่อขุนหาญนี้ก็เป็นบรรพบุรุษของคนที่มาตั้งหมู่บ้านนั่นเองชาวบ้านเชื่อว่าปู่ตาเป็นของฮักษา หมู่บ้าน คุ้มครองป้องกันกันอันตราย ทำให้ชุมชนสังคมอยู่เย็นเป็นสุข แม้กระทั่งเวลาทำมาค้าขาย ปู่ตาก็จะช่วยดูแลวัวควาย สัตว์เลี้ยงทั้งหลายด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าปู่ตาเป็นผีที่คอยฮักษาบ้านเมือง เหมือนกับผีบรรพบุรุษที่คอยดูแลลูกหลาน

นายเคน ทิพนนท์^{๓๑} กล่าวว่าการอยู่เย็นเป็นสุขของชาวบ้านนั้น สามารถได้จาก เครื่องเช่นไห้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในสมัยก่อนจะไม่มีหัวหมู จะใช้ไก่ต้มเท่านั้น แต่ปัจจุบัน มีชาวบ้านไปบนหัวหมูไว้ เลยเอาหัวหมูมาถวาย ทุกวันนี้จึงมีเครื่องเช่นไห้ตามที่ชาวบ้านจัดเตรียม มา สามารถกล่าวได้ว่าชาวบ้านอยู่ดีมีสุขทำมาค้าขายได้ดีขึ้น จึงจัดเครื่องเช่นไห้มามากขึ้นตาม ฐานะความเป็นอยู่นั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น มีชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงกันนั้นคนหนึ่งลูกหายออกจาก บ้านไปหลายปี แล้วก็คิดจะตามหาลูก จึงไปบนบานปู่ตาให้ได้เจอลูก หากพบเจอลูกก็จะเอาหมู เป็นตัวมาถวาย เอาหมอลำกลอนมาถวาย ปรากฏว่า ไม่ถึงสิบวันลูกก็กลับมาบ้าน อันนี้ก็ต้องเอา หมอลำกลอนมาถวายปู่ตา ตามที่ได้บนบานไว้แบบนี้เป็นต้น จึงเห็นว่าเครื่องเช่นไห้วันนั้นจะมีการ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ขึ้นอยู่

^{๒๙} สัมภาษณ์ พ่อคำเบ้า เกาพาน, ปรากฏชาวบ้านบ้านหนองแขวโลกพระ, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมา, ปรากฏชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวโลกพระ , วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายเคน ทิพนนท์, ปรากฏชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

นายบุญเลิศ ทาหลาบ^{๓๒}กล่าวไว้อีกว่าในฐานะที่ตนเองเป็นไวยาวัจกร หรือทายกวัดนั้นตนเองเห็นว่าผีป่วนมีความเกี่ยวข้องเกี่ยวข้องกับชาวบ้านเกือบทุกอย่าง ไม่ว่าจะทำบุญอะไร เช่นบุญข้าวสาก บุญข้าวจี บุญข้าวประดับดิน หรืองานบุญอื่นๆ ทายกก็ต้องไปบอกกระจำให้กระจำไปบอกปู่ตาอีกทีหนึ่ง ว่าทางวัดจะจัดงานบุญประเพณีเหล่านี้ขึ้น เป็นการบอกกล่าวกันตามทำเนียมปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาอย่างนี้ ดังนั้น แม้ว่าทายกหรือไวยาวัจกร จะมีหน้าที่ดูแลวัดวาอารามโดยตรงก็ตาม แต่กิจกรรมต่างๆ งานบุญต่างๆ ของชาวบ้านล้วนมีความเกี่ยวข้องกับปู่ตาทุกเรื่อง ดังนั้น ตนเองจึงมีความเห็นว่า ผีป่วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปู่ตาด้านสังคม

- (๑) ทำให้เกิดวิถีความเชื่อของชุมชน
- (๒) ทำให้เกิดระเบียบทางสังคม
- (๓) ทำให้เกิดความสามัคคีในสังคม
- (๔) ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน
- (๕) ทำให้ช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคม

๔.๔ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและหมู่บ้านหนองแวงโคตร มีผลต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลให้ดำเนินชีวิตไปตามฮีตคองประเพณีหรือวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนอีสาน ทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ชุ่มใจ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติผิดจากฮีตคองประเพณีของชุมชนเพราะเกิดความยำเกรงในอำนาจของผีป่วนและพิธีกรรมการบูชาปู่ตายังทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เคารพเชื่อผู้ใหญ่ นอกจากนี้พิธีกรรมการบูชาปู่ตา ยังทำให้เกิดระเบียบทางสังคม เกิดความสามัคคีในสังคม มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนด้วย ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทั้งหลายประการนี้สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรงที่ทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคล

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ ทาหลาบ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโสภพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

ส่วนผลที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจนั้น นายเสกสรวร จันทรราชวร^{๓๓} ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโสภนพระ กล่าวไว้ว่า ผลต่อทางเศรษฐกิจผู้ใหญ่มองว่ามันเป็นผลทางจิตใจ ทำให้คนเกิดกำลังใจในการทำงาน ในการค้าขาย เพราะมักจะขอให้ปู่ตาช่วยให้ทุกอย่างราบรื่นสะดวก พอมีกำลังใจก็เลยเกิดความขยัน อดทนมากขึ้น จึงเป็นผลทางอ้อมที่ทำให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ และนายสมเกียรติ ประวันตา^{๓๔} ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร กล่าวไว้ว่า การให้ปู่ตาทำให้คนมีกำลังใจ มีความเชื่อมั่นในอำนาจปู่ตาว่าจะมาช่วยตนตามที่ตนขอไว้ จึงเป็นผลทำให้คนทั่วไปให้ปู่ตามีความเชื่อมั่นในกิจการงานต่างๆ มากขึ้น ผลที่ตามมาคือค้าขายดีขึ้นนั่นเอง

นอกจากนี้พ่อสอน เรื่องเสมา^{๓๕} กล่าวไว้ว่าทุกครั้งที่มีการให้ปู่ตา โดยเฉพาะการให้ผู้ใหญ่ประจำปีนั้น ร้านค้าต่างๆ ในหมู่บ้านค้าขายจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นร้านขายอาหาร ขายของชำ หรือร้านขายอุปกรณ์เครื่องเรือนให้วต่างๆ ซึ่งในประเด็นนี้ นายบุญเลิศ ทาหลาบ^{๓๖} ไวยาวัจกรหรือท้ายกวัด กล่าวไว้อีกว่าจะมีผลต่อเศรษฐกิจอย่างไรนั้นตนเองบอกไม่ได้ แต่ที่แน่ๆ คือ เครื่องเรือนให้วของชาวบ้านมีปริมาณมากขึ้นและมีแต่ของดีมีราคาแพงมากขึ้นด้วย จึงสามารถเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นได้ว่า เศรษฐกิจของชุมชนก็ดูได้จากเครื่องเรือนให้วในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของหมู่บ้านหนองแขวงโสภนพระนั่นเอง

พ่อแก้ว แสนแก้ว และพ่อหยาด^{๓๗} กล่าวไว้ตรงกันว่า พิธีกรรมการบูชาปู่ตาเป็นผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจ เพราะพิธีเลี้ยงปู่ตา ในเดือนยี่เดือนเจียง เป็นการเลี้ยงเพื่อขอพรก่อนการลงเพาะปลูก และอีกครั้งหนึ่งก็จะเลี้ยงในบุญเดือนหก (บุญที่สองของเดือนหก) จัดพร้อมกับบุญเบิกบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะมารวมกันจัดแต่งเครื่องเรือนให้วของแต่ละครอบครัวมาเลี้ยงรวมพร้อมกันทั้งหมดซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มีผลทางจิตใจมากกว่าทางเศรษฐกิจโดยตรง

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายเสกสรวร จันทรราชวร, ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโสภนพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ประวันตา, ผู้ใหญ่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมา, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโสภนพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ ทาหลาบ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโสภนพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พ่อแก้ว แสนแก้ว และพ่อหยาด, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแขวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

ส่วนผู้ทำหน้าที่กระเจ้า พ่อคำภา ไปแดน^{๓๘} กล่าวไว้ว่าชาวบ้านจะทำการใดๆ จะนำดอกไม้ธูปเทียนมาหากระเจ้า ให้กระเจ้าไปบอกกล่าวให้วัวปู้ตาให้รับรู้ในกิจของตน ซึ่งส่วนใหญ่ที่มา ก็มักจะเป็นเรื่องการค้าขาย ทำธุรกิจ หรือการไปสอบเข้าทำงาน เข้าเรียนต่างๆ และส่วนใหญ่ก็จะประสพโชคตามตามที่ตนเองขอไว้ หลังจากนั้นก็จะกลับมาอีกนำของเช่นให้วัวมาถวญปู้ตา จะเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดมาส่วนพ่อทองเลื่อน โมรา^{๓๙} กล่าวว่าลักษณะการให้วัวปู้ตาของชาวบ้านทุกคน คือจะไม่ได้มาไหว้เฉยๆ แต่มักจะมีการบอกกล่าว บนบานปู้ตาไว้ไม่มากนักน้อย หลังจากนั้นก็กลับไปทำการทำงาน ทำหน้าที่ของตน พอเสร็จสิ้นภารกิจหน้าที่การงาน ก็กลับมาบอกปู้ตาอีกว่า ผลลัพธ์เป็นอย่างไร แล้วก็ทำการไหว้เลี้ยงถวายกันในลักษณะ เช่นนี้ แนวโน้มในอนาคตเรื่องความเชื่อในปู้ตานี้สภาพบ้านเมืองอาจจะเจริญทางเศรษฐกิจมากขึ้น ศาสนปู้ตาก็จะได้รับการพัฒนา บำรุงให้เจริญตามไปด้วย นั่นเอง

นายเคน ทิพนนท์^{๔๐} กล่าวว่าการอยู่เย็นเป็นสุขของชาวบ้านนั้น สามารถดูได้จากเครื่องเช่นให้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในสมัยก่อนจะไม่มีหัวหมู จะใช้ไก่ต้มเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีชาวบ้านไปบนหัวหมูไว้ เลยเอาหัวหมูมาถวญ ทุกวันนี้จึงมีเครื่องเช่นให้ตามที่ชาวบ้านจัดเตรียมมา สามารถกล่าวได้ว่าชาวบ้านอยู่ดีมีสุขทำมาค้าขายได้ดีขึ้น ชาวบ้านจึงจัดเครื่องเช่นให้วัวมาก ขึ้นตามฐานะความเป็นอยู่นั่นเอง

พ่อคำเป้า เกาพาน^{๔๑} กล่าวว่านอกจากนี้ก็มีการบั้งไฟสำหรับจุดบูชา ๓ บั้ง ได้แก่ บั้งที่ ๑ จุดบูชาบรรพบุรุษคือพ่อขุนหาญหรือปู้ตา บั้งที่สอง จุดบูชาพระยาแสนหรือถวญแสน เพื่อให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และบั้งที่สามจุดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เรานับถือ ชาวบ้านเชื่อกันว่าบ้านเมืองจะอยู่ดีกินดี ฝนฟ้าจะตกตามฤดูกาลหรือไม่ หรือแม้กระทั่งเศรษฐกิจจะดีหรือไม่นั้น ชาวบ้านก็จะดูจากการเสี่ยงทายนี้ในแต่ละปีด้วย

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปู้ตาด้านเศรษฐกิจ

- (๑) ทำให้เศรษฐกิจเกิดการอยู่ดีกินดีเพราะบุคคลมีกำลังใจการการดำเนินชีวิต
- (๒) ทำให้เศรษฐกิจเพราะบุคคลขยันขันแข็งในการทำกิจการงานต่างๆ

^{๓๘} สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน, กระเจ้าใหญ่, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พ่อทองเลื่อน โมรา, กระเจ้าผู้ช่วย, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายเคน ทิพนนท์, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโสภพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พ่อคำเป้า เกาพาน, ปราชญ์ชาวบ้านบ้านหนองแวงโสภพระ, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

(๓) ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน เพราะสังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงเกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน

๔.๕ คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

ระบบความเชื่อทางสังคมของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและบ้านหนองแวงโคตรนั้น นอกจากนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักแล้ว ยังยึดถือเอาความเชื่อในผีปู่ตาเป็นศูนย์กลางจิตใจในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านด้วย ความเชื่อทั้งพุทธและผีของชาวบ้านไม่มีความขัดแย้งกันแต่หากเกื้อหนุนเนื่องกันอยู่อย่างกลมกลืน เพราะชาวบ้านยังต้องอาศัยศาสนาพุทธเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งปู่ตาด้วย ดังนั้นพิธีกรรมการบูชาปู่ตาจึงก่อให้เกิดผลดีต่อศาสนาพุทธ เพราะช่วยให้ชาวบ้านได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทำให้วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานบุญเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ผีกับพุทธจึงอิงอาศัยกันมาอย่างยาวนาน

นายเสกสรร จันทรราม^{๒๒} ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโสภพระ กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในปู่ตานั้นเป็นความเชื่อในของฮักษาบ้านฮักษาเมือง ซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องบาปบุญคุณโทษ หรือความดีความชั่ว แต่ความเชื่อในศาสนาพุทธนั้นเป็นการสอนเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นเรื่องคุณงามความดี ดังนั้นเรื่องความเชื่อในผีปู่ตานี้ จึงไม่มีผลต่อความเชื่อในศาสนาพุทธ

นายสมเกียรติ ประวันตา^{๒๓} ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร กล่าวไว้ว่า อยากให้ลูกหลานยึดถือพระพุทธศาสนาและให้ความเคารพในปู่ตาซึ่งเป็นของฮักษาบ้านเมืองของเราไว้ตลอดไป อย่าได้ละเลยละทิ้งสิ่งที่บรรพบุรุษได้นับถือมา ในขณะที่พ่อหยาด^{๒๔} กล่าวไว้ว่า นอกจากศาสนาพุทธแล้ว ก็มีปู่ตาเป็นศูนย์กลางจิตใจ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การทำบุญเบิกบ้านพร้อมด้วยการเลี้ยงปู่ตาของหมู่บ้านเราถือเป็นฮีตเป็นคองที่บรรพบุรุษพาทำไว้ ดังนั้นขอให้ลูกหลานได้สืบสานฮีตคองอันดีนี้ไว้ตลอดไป ให้ถือควบคู่กันไปกับถือพระพุทธศาสนา เพราะหากจะทำบุญถึงบรรพบุรุษก็ต้องไปทำบุญที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปเสียมิได้

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายเสกสรร จันทรราม, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโสภพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ประวันตา, ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พ่อแก้ว แสนแก้ว และพ่อหยาด, ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโคตร, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

นายเคน ทิพนนท์^{๕๕} กล่าวในประเด็นนี้ว่าความเชื่อเรื่องปฐาไม่มีผลอะไรต่อศาสนาพุทธ เพราะเป็นความเชื่อที่แตกต่างกันไม่ขัดแย้งกัน หากจะทำบุญชาวบ้านก็จะมาทำบุญที่วัด ซึ่งการมาวัดจะไม่มีภาระบนบานสารกล่าวใดๆ ทำบุญก็คือทำบุญโดยไม่ได้หวังอะไรตอบแทน แต่หากจะไปขอไปบนบานสารกล่าว ก็ต้องไปที่ปฐา

นายบุญเลิศ ทาหลาบ^{๕๖} ไวยาวัจกรหรือทนายวัด กล่าวไว้อีกว่า ความเชื่อในผีปฐากับความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้น มันเป็นความเชื่อที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามบุญประเพณีในฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ของอีสานก็มักจะเกี่ยวข้องกับผีเกือบทุกอย่าง เข้าบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน เหล่านี้ก็เกี่ยวข้องกับผีทั้งนั้น

พ่อคำภา ไปแดน และพ่อทองเลื่อน ไวรา^{๕๗} กล่าวไว้ตรงกันว่า ความเชื่อศาสนาพุทธกับความเชื่อในผีปฐานั้นต่างก็พึ่งพาอาศัยกันไม่ขัดแย้งกัน เพราะแม้แต่เหตุที่เลี้ยงผีปฐาในวันพุทธระจำคำภา ไปแดน ยังเล่าว่า ทำแบบนี้มาแต่โบราณผู้เฒ่าผู้แก่เคยบอกไว้ว่า ให้ถือเป็นวันนัดหมายจะได้มีความพร้อมเพรียงกัน เหมือนกับในพระพุทธศาสนามีวันพระ ๘ คำกับ ๑๕ คำเป็นวันนัดหมายให้ชาวพุทธไปทำบุญรักษาศีล พ่อทองเลื่อน ไวรา จึงกล่าวว่า ดังนั้นวันเลี้ยงผีปฐาก็เช่นเดียวกัน ให้ถือเอาวันพุทธเป็นวันนัดหมาย โดยจะต้องเป็นวันพุธที่ไม่ตรงกับวันพระ หากพุธใดตรงกับวันพระชาวบ้านก็จะไปทำบุญที่วัดแทน ซึ่งพ่อสอน เรื่องเสมา^{๕๘} กล่าวไว้ว่าทุกวันพุธ ที่ไม่ตรงกับวันพระ ชาวบ้านก็จะมาเซ่นไหว้ปฐา

พ่อคำเป้า เกาพาน^{๕๙} กล่าวว่าความเชื่อทั้งสองอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน หากไม่มีพระพุทธศาสนา การไปบูชาผีปฐาก็อาจจะไม่มีคุณค่าอะไรมากนัก เพราะการจะอุทิศส่วนกุศลหรือทำบุญให้บรรพบุรุษนั้น จำเป็นต้องอาศัยพระพุทธศาสนา ดังนั้นพ่อคำเป้าจึงกล่าวยืนยันว่า ทั้งผีและพุทธต่างอาศัยพึ่งพากันอยู่และอยู่

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายเคน ทิพนนท์, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ ทาหลาบ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ หมู่ ๑, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พ่อคำภา ไปแดน และพ่อทองเลื่อน ไวรา, กระจำใหญ่และกระจำผู้ช่วย, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พ่อสอน เรื่องเสมา, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พ่อคำเป้า เกาพาน, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่บ้านหนองแวงโลกพระ, วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, ที่วัดอินทร์แปลง.

เคียงคู่กันมาอย่างนี้ยาวนานนับพันปีแล้ว ดังนั้นการนับถือผี กับการนับถือพระพุทธศาสนาจึงไม่มีความขัดแย้งกันแต่ประการใด

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปูตาด้านพระพุทธศาสนา

- (๑) ทำให้เกิดการทำบุญในพระพุทธศาสนา
- (๒) ทำให้วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานบุญเพราะชาวบ้านจะไม่สามารถทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้หากไม่มีวัดและพระสงฆ์
- (๓) ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในเรื่องบุญบาป ความดีความ

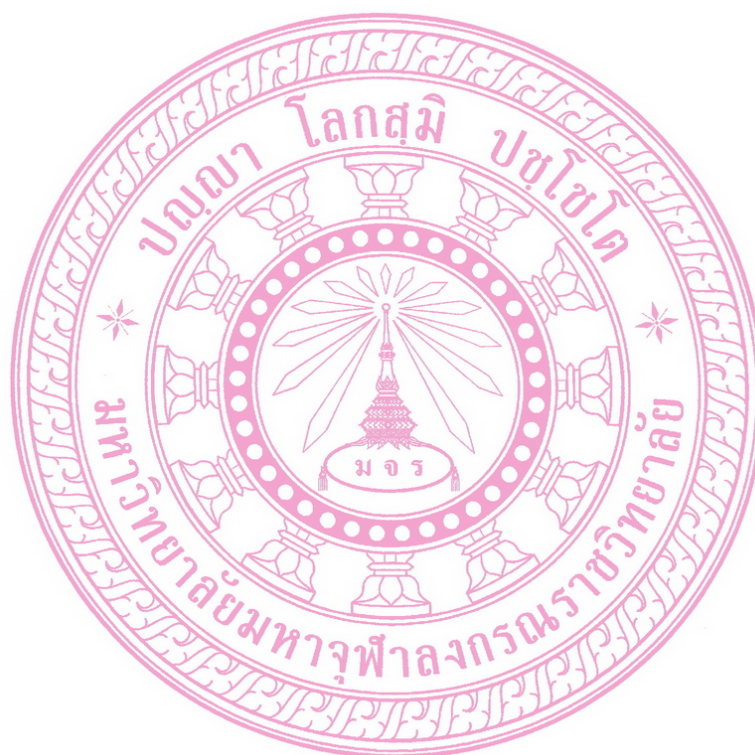
ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสรุปภาพรวมทั้งหมดในคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตา ของชาวบ้านหนองแวงโสภะและหนองแวงโคตร ได้ดังนี้

- (๑) พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นเครื่องเชื่อมประสานคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคีกลมเกลียว
- (๒) พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน ให้เริ่มต้นกระทำสิ่งต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน
- (๓) พิธีกรรมการบูชาปูตาทำให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนมีวิถีชีวิตเป็นไปตามครรลองของหมู่คณะ
- (๔) พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาให้เข้าสู่หลักธรรมในพระศาสนา มีความเกรงกลัวต่อบาป น้อมนำจิตใจให้เจริญในกุศลธรรม
- (๕) พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นรูปแบบการสื่อความหมายของคติความเชื่อของชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นที่จะชักนำสมาชิกให้เข้าถึงเนื้อหาสาระในคติความเชื่อของชุมชนที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพชน

๔.๖ สรุป

ปูตาดือเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวบ้านเพราะมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวบ้านและเป็นแหล่งรวมการสร้างขวัญกำลังใจให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้พิธีกรรมการบูชาปูตาดังเป็นเครื่องเตือนสติให้บุคคลตั้งมั่นอยู่บนความดีงามถูกต้องของชุมชนตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนไว้ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจได้ก่อนที่จะประพฤติดิจจากยึดครองประเพณีของชุมชนเพราะความเกรงกลัวอำนาจของผีปูตา รวมทั้งวิถีของชาวพุทธ ที่ยึดหลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นเครื่องเตือนสติให้ตั้งอยู่บนความเชื่อและความศรัทธาที่ถูกต้อง ดังคำกล่าวที่ว่า “การบูชาเป็น

หลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัยหวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ่อนน้อมบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการบูชา

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น” มุ่งทำความเข้าใจมิติคุณค่าความเชื่อของชาวบ้านในปูตา มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวอีสาน
- (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น
- (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้

ข้อ ๑. ผลศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

พบว่าชาวอีสานจึงต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้และธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ บางปีสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง จึงทำให้เกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ลึกลับ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสง เทวดาอารักษ์ จึงมีการเซ่นสรวงบูชาอ่อนน้อมให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย ดังนั้นชาวอีสานจึงมีพิธีกรรมการบูชาปูตา ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีปูตานี้ ชาวอีสานถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นอย่างมาก

ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับนับถือ ในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้คือการยอมรับนับถือในปูตา ว่ามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้องรวมทั้งอวยพรอวยชัยให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นด้วยคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้ และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายเมื่อมนุษย์เชื่อในอำนาจลึกลับนั้นก็จะกระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเซ่นสรวงวิญญาณหรือเทพเจ้า

พิธีกรรมการบูชา หมายถึง การจัดเครื่องสังเวบูชา ตลอดถึงขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีเพื่อแสดงการเคารพต่อปูตาของชาวบ้าน

ผีปูตาเป็นผีประจำบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปูตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจึงมีการบนบานให้ผีปูตาคุ้มครองโดยนำดอกไม้ ธูป เทียนไปหาเจ้าจ้ำ (ตัวแทนผีปูตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวกับผีปูตาและแก่นัน โดยนำเหล้าไก่ต้มสุก ๑ ตัว ดอกไม้ ชันห้าเงินตามกำลังศรัทธา ขวดน้ำ นำไปให้เจ้าจ้ำเพื่อนำไปเลี้ยงผีปูตา

พิธีกรรมการบูชาปูตา หมายถึง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วบูชาปูตาเพื่อให้คุ้มครองรักษาลูกหลาน บ้านเมืองอยู่เป็นสุขและเจริญรุ่งเรือง พิธีกรรมการบูชาปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน มักจะทำการระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตา ก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตาหรือศาลปูตาอันเป็นสถานที่ปูตาสงสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโสงให้ปูตาอยู่ภายในหอปูตา นั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตาเรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจำเฒ่าจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน เครื่องเซ่นไหว้และสิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ

- ๑) มีไก่หนึ่งตัว เอากไปทั้งเป็นโดยไม่ต้องฆ่านำไปเลย
- ๒) น้ำหอมใส่ขวดหรือขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้นจะได้เป็นน้ำสีเหลืองเอาน้ำผสมพอกแก้ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวดหรือใส่ขัน
- ๓) เหล้าหรือน้ำเถ้าหรือแอลกอฮอล์ใส่กะละมังพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู

๔) ใช้ใบมะพร้าวมามัดขอด เพื่อแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งสัตว์เลี้ยงด้วยให้เจ้าปูได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว

๕) นำธูปเทียนและดอกไม้ ไปคนละ ๑ คู่

การดำเนินพิธีเจ้าบ้านก็จะเอาน้ำหอมเดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตูปูตาแล้วก็บอกให้ทุกคนนำกะลาแอลกอฮอล์ทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตูปูตาแล้วทุกคนนั่งคุกเข่าประนมมือพ่อบ้านจะนำจุดธูปเทียนแล้วทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาบวงสรวงปูตาในพิธีมักมีการเสี่ยงทายฝนฟ้าในปีนี้เป็นอย่างไรจะแห้งแล้งหรือไม่ด้วย

ข้อ ๒. ผลการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

ชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักมาตั้งแต่สร้างหมู่บ้าน แต่ก็ยังรักษาสืบทอดความเชื่อของศาสนาเดิม (ลัทธินับถือผี) ไว้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงวันนี้ ความเชื่อพุทธ ผีและพราหมณ์จึงผสมผสานกัน เกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ผีและพราหมณ์มาโดยตลอด จะเห็นได้จากประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ที่ชาวบ้านร่วมกันสานต่อไว้จนถึงทุกวันนี้

ศาลปู่ตาหรือตูปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ-บ้านหนองแวงโคตรได้สร้างขึ้น และเชิญผีบรรพบุรุษขึ้นมาอยู่ ชื่อเจ้าพ่อขุนหาญ ท่านนี้มาจากหนองบ่อ บรรพือ มาอยู่ละเลิงหวาย บ้านเมืองพล เพื่อรักษาคนภายในหมู่บ้านให้อยู่สุขสบาย (อยู่ดีมีแฮ้ง) ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ถึงเดือน ๖-๗ ทุกปีจะมีการทำบุญเลี้ยงปู่ตา เพื่อให้ดูแลคนภายในหมู่บ้าน และตั้งคนรักษาป่าหรือปู่ตาไว้ เรียกว่า เฒ่าจ้ำ

พิธีกรรมการทำบุญปู่ตาหรือการเลี้ยงปู่ตาประจำปีของหมู่บ้าน ถูกกำหนดให้จัดขึ้นพร้อมกับวันที่ทำบุญเบิกบ้าน ซึ่งก่อนพิธีเลี้ยงปู่ตา หรือก่อนการทำบุญเบิกบ้านทุกครั้ง กระเจ้าจะไปบอกกล่าวปู่ตา หรือไปคารวะปู่ตา เพื่อเชิญปู่ตามาร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในหมู่บ้านในช่วงเวลาเช้า ด้วย โดยจะจัดอาหารถวายพระก่อน แล้วถึงจัดถวายปู่ตาที่หลัง จะสังเกตได้ว่าชาวบ้านจะจัดพิธีทางศาสนา ก่อน หรือทำบุญกลางบ้านก่อน พระพุทธศาสนาจึงยังเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและเป็นหนทางการทำบุญให้ถึงบรรพบุรุษด้วย หลังจากพิธีสงฆ์ทางศาสนาในช่วงเช้าเสร็จสิ้นลง ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำก็จะนำพาชาวบ้านไปที่บริเวณตูปู่ตา หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของกระเจ้าที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้มาด้วย

สิ่งที่ทุกครัวเรือนต้องจัดเตรียม ในพิธีบูชาปู่ตา ชาวบ้านแต่ละคุ้มจะช่วยกันทำบั้งไฟไปจุด คุ้มละ ๑-๒ บั้งตามแต่จะตกลงกัน และยังต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของแต่ละครัวเรือนไปไหว้ด้วย มีดังนี้

(๑) เครื่องเซ่นไหว้อาหารคาวหวาน ห้ามของดิบ, เมี่ยง ๔ คำ, หมาก ๔ คำและยาสูบ ๔ มวนหรือ ๔ กอก

(๒) กระทงก้านกล้วยสามเหลี่ยม (เรียกสั้นๆ ว่าทงหน้าวัว) ใส่ข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้ม แกงหวาน เทียน๑คู่ ดอกไม้ ๑ คู่ กระทงสามเหลี่ยมนี้มีไว้สำหรับเลี้ยงผีทั่วไป หรือสัสมภเวสีผีเร่ร่อนที่ยังแสวงหาที่เกิดไม่มีที่ไป

(๓) ธงช่อ ๒ อันตัดกระดาดมีลักษณะสามเหลี่ยมปลายแหลมคล้ายหอกใช้ไม้ค้ำ ให้ปลายแหลมชูขึ้นด้านบน

(๔) รัชช ๒ อันมี ๒ ลักษณะอาจจะใช้กระดาดสามเหลี่ยม เช่นเดียวกับธงช่อ แต่เวลาเสียบไม้จะให้ปลายแหลมของสามเหลี่ยมอยู่ด้านข้างแทน หรืออาจจะตัดกระดาดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร มีกระจำเป็นผู้นำทำพิธีต่างๆ โดยเริ่มต้นจากการนำชาวบ้านกล่าวคำขอขมาหรือคำบูชาปูตาขั้นแรกบุคคลที่ไปไหว้จะจัดเตรียมแท่นหันหน้า ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ ๕ คู่และเทียน ๕ คู่ไว้รอ เมื่อไปถึงตบปูตาก็นำขันห้อมอบให้กระจำ หลังจากนั้นกระจำก็จะเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีทั้งหมด โดยเริ่มต้นด้วยการจุดธูปและนำกล่าวคำบูชา หลังจากกล่าวคำบูชาจบ ก็ให้คนที่ไปไหว้จุดเทียนแล้วก็กล่าวคำบอกคำขอกับปูตาด้วยตนเอง เป็นการอธิษฐานด้วยตนเองตามความปรารถนาของแต่ละบุคคล ซึ่งโดยปกติแล้วนั้นชาวบ้านที่มาไหว้ปูตาก็จะขอพรจากกระจำซึ่งถือเป็นตัวแทนของปูตานั่นเอง กระจำก็ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านประสบแต่ความโชคดี สวัสดิ์ สุขความปรารถนาตามที่หวังไว้ และอยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยทั้งปวง

นอกจากนี้ก็มีบั้งไฟสำหรับจุดบูชา ๓ บั้ง ได้แก่ บั้งที่ ๑ จุดบูชาบรรพบุรุษคือพ่อขุนหาญหรือปูตา บั้งที่สอง จุดบูชาพระยาแสนหรือถวยแสน เพื่อให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และบั้งที่สามจุดบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เรานับถือ

ส่วนการเสี่ยงทายด้วยจะงอยไก่ กระจำจะเป็นคนเลือกว่าจะเอาไก่ตัวไหนเป็นไก่สำหรับเสี่ยงทาย โดยคัดเลือกจากไก่ที่ชาวบ้านนำมาถวายปูตานั่นเอง วิธีการก็คือ เมื่อกระจำเลือกไก่มาแล้ว ก็จะตึงคางไก่ออกมาดู และดูที่ฝีปลหรือจะงอยไก่อ้นั้น ว่าสวยไหม ดีไหม หากไก่อมีจะงอยที่สวยงามมีลักษณะดี ก็แสดงว่าการเสี่ยงทายปีนั้นดี แต่ถ้าจับได้ไก่ที่มีจะงอยไม่สวยหรือมีลักษณะที่ไม่ดี ก็แสดงว่าการเสี่ยงทายปีนั้นไม่ดี

ข้อ ๓. ผลการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

แบ่งคุณค่าของพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ออกเป็นด้านต่างๆ ๕ ด้าน คือ

(๑) คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล

คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตรที่ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับฮีดคองประเพณีและวิถีวัฒนธรรมชุมชนอีสาน ที่ยึดถือให้ความเคารพในผีบรรพชน เชื่อว่าเป็นของฮักฮักบ้านฮักฮักเมือง ช่วยทำให้บุคคลมีที่ยึด

เหนียวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ชุ่มใจ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติผิดจากฮีตคองประเพณีของชุมชนเพราะเกิดความยำเกรงในอำนาจของผีป่วนนั่นเอง

(๒) คุณค่าด้านครอบครัว

คุณค่าพิธีกรรมการบูชาปูตาทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว และทำให้เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เคารพเชื่อผู้ใหญ่ พิธีกรรมการบูชาปูตาจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นเครื่องยึดเหนียวจิตใจไว้ของครอบครัวด้วย

(๓) คุณค่าด้านสังคม

พิธีกรรมการบูชาปูตา ทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เกิดระเบียบทางสังคมขึ้น เกิดความสามัคคีในสังคม มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน จึงช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคมอีกด้วย

(๔) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

การบูชาปูตามีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ คือ ทำให้ผู้ที่มาบนบานก่อนที่จะไปทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในด้านการเงิน และอีกประการหนึ่ง การบูชาปูตามีทั้งส่วนบุคคล คือ ใครต้องการบูชา และจะต้องบูชาวันพุธ และการบูชาส่วนรวมบูชาปีละ ๒ ครั้ง คือ เดือนยี่ (เดือน ๒) และเดือน ๖ ซึ่งทำให้มีการค้าขายเกี่ยวกับเครื่องสักการบูชาปูตา ทำให้ชาวบ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น และประการสุดท้ายการบูชาปูตาทำให้เกิดกำลังใจในการประกอบกิจการทำมาค้าขาย เกิดความขยันมั่นเพียรอันเป็นหนทางนำไปสู่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ

(๕) คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

คุณค่าพิธีกรรมการบูชาปูตาก่อให้เกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนา เพราะหากว่าไม่มีพระพุทธศาสนาแล้วพิธีกรรมการบูชาปูตาก็จะไม่มีคุณค่าอะไรมากนัก เพราะชาวบ้านจะไม่สามารถทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้ พิธีกรรมการบูชาปูตาจึงทำให้วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานบุญ ที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นการนับถือผีกับการนับถือพระพุทธศาสนานั้น จึงพึ่งพิงอิงอาศัยกันมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในเรื่องบุญบาป ความดีความชั่วในขณะที่ความเชื่อในผีป่วนนั้นก็เป็ศูนย์รวมจิตใจของผู้คนด้วย ในแง่ความรู้สึกปลอดภัยสบายใจ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาตินั่นเอง

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแขวงโสภนพระ และชาวบ้านหนองแขวงโคตร อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารวิชาการ และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากการศึกษาพบว่า ลัทธิถือผีนิยม เป็นศาสนาดั้งเดิมของสังคมไทยก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมผสานกลมกลืนภายหลัง การถือผีของชาวอีสานมีมาช้านาน จึงถือเป็นศาสนาเริ่มแรกดั้งเดิมของชาวอีสาน ความเชื่อเรื่องผีจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมากและจากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาพบว่าแนวโน้มการนับถือผีในอนาคตก็จะมีอยู่ต่อไป และถึงแม้ว่าสังคมโลกปัจจุบันจะมีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และเศรษฐกิจมากก็ตาม การนับถือผีก็ได้รับการพัฒนาการตามไปด้วย จะเห็นได้จากเครื่องเซ่นบูชาปูตาที่ชาวบ้านจัดมาให้นั้นก็มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาไปตามยุคตามสมัยด้วย

คติความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ มีความหวังในการใช้ชีวิต อยู่อย่างปลอดภัย คติความเชื่อจึงจำเป็นและมีความสำคัญกับทุกคน และเป็นบ่อเกิดของพิธีกรรมการไหว้บรรพบุรุษ พิธีกรรมการบูชาปูตา ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านที่คอยรักษาคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ถือผีเป็นของฮักชาวบ้าน ฮักชาเมือง ชาวอีสานจึงมีพิธีกรรมการบูชาปูตา เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป จะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน มักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ โดยมีกระจำเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม ผู้ศึกษาพบว่า กระจำมีบทบาทอย่างมากในการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งยังเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจเชื่อถือจากชาวบ้านมากด้วย กระจำจึงเป็นเหมือนตัวแทนบรรพบุรุษ ตัวแทนผีปูตาที่สามารถบอกกล่าวชาวบ้านและลูกหลานให้รู้ว่าอะไรควรไม่ควรทำ ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านก็ให้ความเคารพยำเกรงกระจำ จึงทำให้ระบบอาวุโสในหมู่บ้านเข้มแข็ง มีการเคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ ประเด็นความเข้มแข็งของระบบอาวุโสในนี้เอง ทำให้ผู้ศึกษาพบว่า เป็นการถ่ายทอดความเชื่อและวิถีชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ จึงทำให้ผู้ศึกษามองเห็นแนวโน้มของการเชื่อในผีปูตาของชาวบ้านนั้น มีแต่จะได้รับการสืบทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยาวนานต่อไป

พิธีกรรม เป็นรูปแบบของการอันศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมายตามที่ตนมีความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธา นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นจุดศูนย์รวมเพื่อการกระทำที่พร้อมเพรียงกัน เริ่มต้นขึ้นพร้อมกัน และประกอบขั้นตอนต่างๆ จนกระทั่งจบพิธีพร้อมกัน พิธีกรรมการบูชาปูตา คือ พิธีการจัดเครื่องสังเวทบูชา ตลอดถึงขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีเพื่อแสดงการเคารพบูชาของชาวบ้าน ผู้ศึกษาพบว่า พิธีกรรมการบูชาปูตาทำให้เกิดโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัวและทำให้ระบบเครือญาติเหนียวแน่นยิ่งขึ้น เพราะความเชื่อในบรรพบุรุษนี้เป็นพื้นฐาน

แห่งความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเดียวกัน รวมทั้งระหว่างครอบครัวอื่นๆ ที่เป็นเครือญาติกันด้วย จึงเกิดความรักความสมัครสมานขึ้นในครอบครัวเครือญาติ อันเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของสังคม เพราะเมื่อสืบสาวขึ้นไปแล้วก็พบว่าทุกคนในหมู่บ้านล้วนเป็นเครือญาติพี่น้องกันหมด และมีบรรพบุรุษที่มานุกเบิกตั้งหมู่บ้านร่วมกันตั้งแต่ต้นนั่นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้

จากการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลศึกษาเรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภะและชาวบ้านหนองแวงโคตร อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป ดังนี้

(๑) ในการศึกษาเรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาให้ได้ผลดีนั้น ผู้ศึกษาพบว่า การเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้าน จะทำให้ผู้ศึกษาได้สัมผัสบรรยากาศของสถานที่ประกอบพิธีกรรม บริบทแวดล้อม รวมถึงการมีส่วนร่วมขอชาวบ้าน ตลอดจนความร่วมมือของชุมชน การมีประสบการณ์ตรงควรเป็นประเด็นหลักที่สำคัญที่ควรนำไปพิจารณาในอันดับต้น

(๒) การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความเชื่อที่ฝังรากลึกมายาวนาน ให้เกิดมิติที่หลากหลายนั้น ผู้ศึกษานั้นควรมีใจที่เป็นกลางเปิดกว้างและควรกระทำการศึกษาเปรียบเทียบกับพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชุมชนอื่นๆ หรือเปรียบเทียบกับพิธีกรรมการบูชาอย่างอื่น ที่นอกเหนือจากปู่ตา เช่น การบวงสรวงเทพยดาต่างๆ การศึกษาเปรียบเทียบแบบนี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจในมิติที่หลากหลายและสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของนัยสำคัญต่างๆ ได้ดีกว่า

(๓) ทำการขยายผลในการนำเอาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาไปประยุกต์เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน หรือใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิต พัฒนาชุมชนสังคม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชา ได้มาแบ่งปันประสบการณ์ดีๆ ที่มีต่อความเชื่อในปู่ตา เพื่อสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ในงานจิตอาสาต่างๆ ของหมู่บ้าน

(๔) จากการศึกษาค้นคว้าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ผู้ศึกษาพบว่าคุณค่าต่างๆ จะทรงคุณค่าทางจิตใจมากขึ้นหากสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และน้อมนำผู้คนให้มีชีวิตที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาก็จะไม่ใช่วัตถุสิ่งของมลายไ้เหตุผล

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพิธีกรรมการบูชาผี พิธีกรรมการบูชาในศาสนาพราหมณ์ และพิธีกรรมการบูชาในศาสนาพุทธ

(๒) ควรศึกษาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นเรื่องความเชื่อนั้น หากต้องการข้อมูลเฉพาะด้าน ต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจงให้เหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา ยกเว้นต้องการความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย ก็สามารถสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มเป้าหมายได้

(๓) ควรศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาที่มีผลต่อด้านอื่นๆ เช่น ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้าน ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ หรือด้านประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสานใต้ ๑๒ คอง ๑๔ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
๒๕๐๐, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑)หนังสือ :

ขนิษฐา จิตชินะกุล, **คติชนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์),
๒๕๔๕.

บุปผา บุญทิพย์, **คติชาวบ้าน (Folklore)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน
จำกัด), ๒๕๓๒.

ประมวล พิมพ์เสน, **ของดีอีสาน**, (สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด
ขอนแก่น), ๒๕๔๐.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น และสมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

พระอริยานุวัตรเขมาจารย์เถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอริยานุวัตร เขมาจารย์เถระ, **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๖.

พัชรินทร์สิริสุนทร, จิรวัดน์ พระสันต์, **สังคมศาสตร์:บูรณาการแห่งการเรียนรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด), ๒๕๔๗.

เสฐียร พันธงสี, **ศาสนาโบราณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
วิทยาลัย), ๒๕๕๔.

แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์(The Science of Religion)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร:
บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด), ๒๕๔๕.

แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สว่างสรรค์บุ๊ค
จำกัด), ๒๕๔๔.

สุริยา รัตนกุล, **พิธีกรรมในศาสนา เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๕.

ศิราพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่างๆ ทั่วโลก (เล่ม ๒ ว่าด้วยพระพุทธเจ้า)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี), ๒๕๒๓.

จารุวรรณ ธรรมวัตร, **คติชาวบ้านอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา), ๒๕๒๓.

มานิต เจริญ, **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร), ๒๕๑๔.

ธวัชบุญณาทน, **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘.

ทัศนีย์ทนต์ถวิล, **คติชาวบ้าน**, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน), ๒๕๒๓.

ประชิดสฤณพัฒน์, **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญา), ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น), ๒๕๔๖.

๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, **เปรตในพระไตรปิฎก, “วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต,”** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาเสนาะ กิตติเสโน (กัณห์หัตถ์), **“การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่องการบูชา ยัญ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), **“การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน พระพุทธศาสนา,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระปลัดวิทย์ สิริภุท (เที่ยงธรรม), “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุล้านหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย,” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการ บายศรีสู่ขวัญของชาวนานนิงวาส, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**,” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปัญโญ (ซ่งแสง), “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน,” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระวีรพรณ วุฑฺฒิณฺมโม (เชียรประโคน), “อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเพณีไทย,” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

อรุณรัตน์ จันทะลือ, “การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีปอบของเยาวชน ชชาติพันธ์ไร่ บ้านกอก ตำบลผาเสวย อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์,” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๙).

๓) เอกสารอื่นๆ :

สุวิทย์ ธีรศาสตร์, สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : กรณีบ้านโนนตะแบก, (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๒๙.

ประกอบ มีโคตรทอง, เอกสารประกอบการเรียนวิชาวัฒนธรรมไทย ๐๐๐๒๐๔, (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น)

๔) ภาษาอังกฤษ

G.E. Swanson, *The Birth of the Gods* (Ann Arbor : University of Michigan Press, 1969),

๕) ข้อมูลสารสนเทศในเวปไซด์

เสฐียร พันธรังสี, **ศาสนาโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย), ๒๕๕๔
ประสาร ทองภักดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

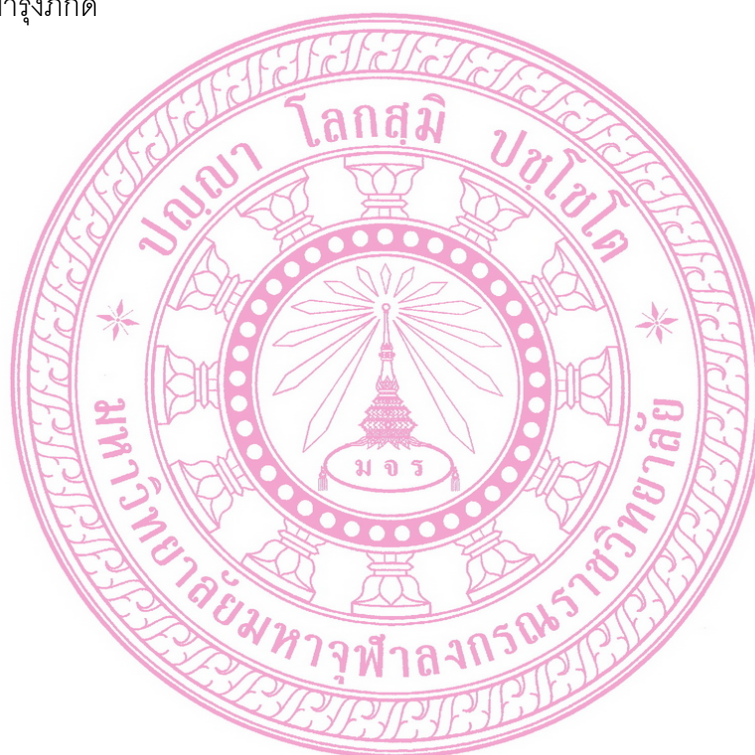
www.udru.ac.th/website/attachment/elearning/02/13.pdf [๒๐ มกราคม ๒๕๕๗].

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

๑. พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร.
๒. พระมหาประมวธ ฐานทตฺโต,ดร.
๓. รศ.อุดม บัวศรี
๔. ผศ.ชอบ ดีสวนโคก
๕. ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดี

ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์
วิทยานิพนธ์เรื่อง

เรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแขวงโลกพระ
และชาวบ้านหนองแขวงโคตร อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น

A STUDY OF THE VALUE OF THE BELIEVE IN THE PU-TA WORSHIP
CEREMONIES OF PEOPLE BAN NONGVANGSOKPHRA AND BAN
NONGVANGKHOTARA, NONGVANGSOKPHRA COMMUNE, POL DISTRICT,
KHONKAEN PROVINCE

ตอนที่ ๑ กรอกข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

โปรดกรอกข้อมูลที่เป็นจริงของท่านเท่านั้นในข้อต่อไปนี้

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....เพศ [] ชาย [] หญิง อายุ.....ปี
๒. สถานภาพ [] โสด [] สมรส () บรรพชิต
อื่นๆ ระบุ.....
๓. การศึกษา [] ป ๔-๖. , [] ม. ๓-๖ ,
[] อนุปริญญา, [] ปริญญาตรี, [] ปริญญาโท, [] ปริญญาเอก
อื่นๆ ระบุ.....
- กรณีพระภิกษุมีวุฒิทางศาสนศึกษา คือ () นักธรรม..... () เปรียญธรรม.....
๔. อาชีพ [] รับราชการ [] ทำงานบริษัท [] ธุรกิจส่วนตัว [] เกษตรกร
อื่นๆ ระบุ.....
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
๕. ที่อยู่อาศัย บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ คำถามกระจำ

- ๑) บทบาทหน้าที่ของกระจำ ทำอะไรบ้าง
- ๒) เหตุที่ทำให้ได้มาทำหน้าที่นี้ ? (มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงอย่างไรกับปู่ตา)
- ๓) ผู้ที่มาทำหน้าที่นี้ ต้องครองตนอย่างไรบ้าง ? (ถือศีล กินเจ ...เข้าวัด)

- ๔) ทำหน้าที่นี้มานานหรือยัง, ปัญหาอุปสรรคต่อการทำหน้าที่, การสืบต่อ
 ๕) ทักษะความเชื่อในปฐตา, ประสบการณ์ลึกกลับ, การบน, การแก้บน/ไม่แก้บน

๑) กระจำ ๒ คน

- ๑.๑ พ่อคำภา ไปแดน (พ่อใหญ่อ่อน) อายุ ๗๖ ปี กระจำใหญ่
 ๑.๒ พ่อทองเลื่อน ไวรา อายุ ๖๔ ปี กระจำผู้ช่วย

๒) ปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน

- ๒.๑ พ่อคำเป้า เกาพาน อายุ ๘๐ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน
 ๒.๒ พ่อสอน เรืองเสมา อายุ ๗๓ ปี ปราชญ์ชาวบ้าน

๓) ผู้นำท้องถิ่น ๒ คน

- ๓.๑ นายเสกสรร จันทร์ราษฎร์ อายุ ๔๗ ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโลกพระ
 ๓.๒ นายสมเกียรติ ประวันตา อายุ ๕๓ ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงโคตร

๔) ชาวบ้านหนองแวงโลกพระ ๒ คน

- ๔.๑ นายเคน พิพนนท์ อายุ ๗๑ ปี ชาวบ้าน
 ๔.๒ นายบุญเลิศ ทาหลาบ อายุ ๗๘ ปี ไวยาวัจกรทายกวัดอินทร์แปลง

๕) ชาวบ้านหนองแวงโคตร ๒ คน

- ๕.๑ พ่อแก้ว แส่นแก้ว อายุ ๖๖ ปี ชาวบ้าน
 ๕.๒ พ่อหยาด สวาสดีนา อายุ ๖๐ ปี ชาวบ้าน

คำถามตอนที่ ๓ ปราชญ์ชาวบ้าน

- ๑) ประวัติความเป็นมาของศาลปฐตา, ลักษณะเฉพาะของปฐตาที่นี่
 ๒) คติความเชื่อของชาวบ้านอย่างอื่น เช่น ผีฟ้า ผีแถน ผีปอบ มีหรือไม่
 ๓) ท่านมีบทบาทอย่างไรในพิธีกรรม, ทำไมต้องเลี้ยงปฐตาในวันพุธ เดือน ๖
 ๔) ท่านเชื่อมโยงแนวคิดคติความเชื่อเรื่องปฐตากับวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่อย่างไร
 ๕) คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน มีความเชื่ออย่างไรต่อปฐตา(ความแตกต่างระหว่างคนรุ่นเก่า)
 ๖) ทักษะความเชื่อในปฐตา, ประสบการณ์ลึกกลับ, การบน, การแก้บน/ไม่แก้บน
 ๗) ท่านคิดว่าพิธีกรรมการบูชาปฐตานี้ มีประโยชน์และคุณค่าต่อด้านบุคคล, ด้านครอบครัว, ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ และด้านพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง
 ๘) แนวโน้มพิธีกรรมการบูชาปฐตาในอนาคต

คำถามตอนที่ ๕ ผู้นำท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน)

- ๑) ความเป็นมาของการตั้งชุมชนหมู่บ้าน, จำนวนประชากร, อาชีพหลัก,
- ๒) สภาพทั่วไปของชุมชน ความเป็นอยู่ของชุมชน ความเชื่อ ศาสนา ไสยศาสตร์
- ๓) ทศนะความเชื่อของท่านต่อพิธีกรรมการบูชาปูตากับวิถีชีวิตสังคมสมัยใหม่
- ๔) ท่านมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทอย่างไรในชุมชน ต่อพิธีกรรมการบูชาปูตา
- ๕) ทศนะความเชื่อในปูตา, ประสพการณ์ลี้ลับ, การบน, การแก้บน/ไม่แก้บน
- ๖) ท่านคิดว่าพิธีกรรมการบูชาปูตานี้ มีประโยชน์และคุณค่าต่อด้านบุคคล, ด้านครอบครัว, ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ และด้านพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง
- ๗) แนวโน้มพิธีกรรมการบูชาปูตาในอนาคต

คำถามตอนที่ ๖ ชาวบ้าน

- ๑) ท่านมีความสัมพันธ์กับประเพณีการบูชาปูตา, ระยะเวลา, สืบทอดมาอย่างไร
- ๒) ท่านถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานหรือไม่ พาหลานมาทำพิธีบูชาหรือไม่
- ๓) ทศนะความเชื่อของท่านต่อพิธีบูชาปูตากับวิถีชีวิตสังคมสมัยใหม่
- ๔) ท่านมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทอย่างไรในชุมชน ต่อพิธีกรรมการบูชาปูตา
- ๕) ทศนะความเชื่อในปูตา, ประสพการณ์ลี้ลับ, การบน, การแก้บน/ไม่แก้บน
- ๖) ท่านคิดว่าพิธีกรรมการบูชาปูตานี้ มีประโยชน์และคุณค่าต่อด้านบุคคล, ด้านครอบครัว, ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ และด้านพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง
- ๗) แนวโน้มพิธีกรรมการบูชาปูตาในอนาคต

ภาพการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากร

๑) พ่อคำภา ไปแดน (กระจำใหญ่)

๒) พ่อทองเลื่อน ไวรา (กระจำรอง)

๓) นายสมเกียรติ ประวันตา

๔) พ่อคำบัว เกาพาน

๕) แม่वास แสนแก้ว

๖) พ่อแก้ว แสนแก้ว

๗) พ่อหยาด สวาสดีนา

๘) นายเสกสรร จันทรราษฎร์

๙) พ่อเคน ทิพนนท์

๑๐) พ่อคำภา ไปแดน

๑๐) พ่อบุญเลิศ ทาหลาบ

ศาลปู่ตา

เฒ่าจ๋า นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลาง
ในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/๐๑๑

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร รศ.อุดม บัวศรี

ด้วย พระวิศิษฐ์ สุ่มโน/แทบตาม รหัสประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนอง
แวงโสภะ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภะ อำเภอลาด จังหวัดขอนแก่น”

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
เครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุมัติ
และขอขอบคุณที่ช่วยเหลือในด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/๐๑๑

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร พระมหาประมวล ฐานทดโต,ดร.

ด้วย พระวิศิษฐ์ สุ่มโน/แทบทาม รหัสประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศาสนา ศาสนคดี ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนอง
แวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโลกพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
เครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
และขอบคุนที่ช่วยเหลือในด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/ ๐๑๑

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร.

ด้วย พระวิศิษฐ์ สุมโน/แทบตาม รหัสประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนอง
แวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโลกพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น"

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
เครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
และขอบคุณที่ช่วยเหลือในด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/๐๑๑

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ด้วย พระราชบัญญัติ สุมโน/แพทบาม รหัสประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาศปกติ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนอง
แวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น"

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
เครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
และขอบคุณที่ช่วยเหลือในด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/๐๑๑

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ชอบ ดีสวนโคก

ด้วย พระราชบัญญัติ สุมโน/แพททาม รหัสประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศูนยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโลกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโลกพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา และขอบคุณที่ช่วยเหลือในด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/ว ๐๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
๔๐๐๐๐

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตร่วมภาษาณ์

เจริญพร

ด้วย พระวิศิษฐ์ สุมโน/แพทยา รหัสนประจำตัว ๕๕๐๕๔๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับ
อนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านหนองแวงโสภ
พระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น" ในการทำวิจัย
ดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการศึกษาและวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
โดยนิสิตจะเป็นผู้มาติดต่อและประสานงานขอความอนุเคราะห์ด้วยตนเอง

เพื่อการนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่นจึงขออนุญาตให้นิสิตได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ
ทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน
ด้วยดี ขออนุโมทนาส่วนนี้มา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระครูภาวนาไพฑูริคุณ,ดร.)

ผู้อำนวยการ วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

ผู้ประสานงาน :

-พระมหาพิสิฐ วิสิษฐพลโย

เลขาศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๘๕-๗๔๗-๗๗๖๐

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระวิศิษฐ์ สุ่มโน (แทบทาม)
วัน-เดือน-ปี เกิด	๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๔
สถานที่เกิด	บ้านหนองแขวงโลกพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น
อุปสมบท	๑ มิถุนายน ๒๕๔๕ วัดสระมะเกลือ ต.เขาสามยอด อ.เมือง จ.ลพบุรี
ประวัติการศึกษา	- นักรรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดมิ่งเมืองพลาราม อ.พล จ.ขอนแก่น (พ.ศ.๒๕๔๗) - ประกาศนียบัตรหลักสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (๒๕๕๑) - เปรียญธรรม ๑-๒ ประโยค จากสำนักเรียนวัดมิ่งเมืองพลาราม อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น (พ.ศ.๒๕๕๑) - ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสนา) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (พ.ศ.๒๕๕๔) - กำลังศึกษา ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (พ.ศ. ๒๕๕๖)
ตำแหน่ง	- เจ้าอาวาสวัดอินทร์แปลง บ้านหนองแขวงโลกพระ ตำบลหนองแขวงโลกพระ อำเภอฟล จ.ขอนแก่น
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดอินทร์แปลง บ้านหนองแขวงโลกพระ ตำบลหนองแขวงโลกพระ อำเภอฟล จ.ขอนแก่น ๔๐๑๒๐ โทร.๐๘๓-๓๕๘-๕๑๗๐